UNIVERSITÄTS
BIBLIOTHEK
WUPPERTAL

BERGISCHE
UNIVERSITÄT
WUPPERTAL

Universitätsbibliothek Wuppertal

Plutarchu Chairōneōs Ta Sōzomena Panta

Continens Vitas Parallelas Graecè & Latinè

Plutarchus

Francofurti, 1620

Philopoemenes et Titus Quintius Flaminius

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-1340

Visual Library

A πρεσβύτην γὰρ ἤδη τοσοῦτον ἐν ἡλικίᾳ παιδὶ καὶ γυναικὶ νύμφῃ παιδὸς, ἐπιγῆμαι κόρην ὑπηρέτου καὶ δημοσιεύοντος ἐπὶ μισθῷ πατρὸς, οὐδαμοῦ καλόν. ἀλλ' εἴτε πρὸς ἡδονὴν τοῦτ' ἔπραξεν, εἴτ' ὀργῇ, διὰ τὴν ἑταίραν ἀμυνόμενος τὸν υἱὸν, αἰσχύνην ἔχει καὶ τὸ ἔργον καὶ ἡ πρόφασις. ᾧ δὴ αὐτὸς ἐχρήσατο λόγῳ κατειρωνευόμενος τὸ μειράκιον, οὐκ ἦν ἀληθής. εἰ γὰρ ἐβούλετο παῖδας ἀγαθοὺς ὁμοίως τεκνῶσαι, γάμον ἔδει λαβεῖν γενναῖον, ἐξ ἀρχῆς σκεψάμενον· οὐχ ἕως μὲν ἐλάνθανεν ἀνεγγύῳ γυναικὶ καὶ κοινῇ συγκοιμώμενος, ἀγαπᾶν· ἐπεὶ δ' ἐφωράθη, ποιήσασθαι πενθερὸν, ὃν ῥᾷστα πείσειν, οὐχ ᾧ κάλλιστα κηδεύσειν ἔμελλεν. B

Nam ætate illum tam graui, filio adulto & nurui suæ alteram inducere puellam, vxorem apparitoris & mercenariam, operam publice præbentis filiam, minime fuerit honestum. Verum siue libidine stimulatus hoc egit, siue ira scorti causa vlturus filiam, & factum & prætextus cum probro est coniunctus. Nam qua vsus est ratione, cauillans apud filiũ, falsa erat. Si enim æque egregios gignere cupiebat, debebat re à principio deliberata generosam vxorem ducere, non quandiu occulta fuit sua cum muliere non iusta & vulgari consuetudo temperare: vbi verò res detecta est, socerum facere eum qui facillime assensurus, non affinitate ornamento ei erat futurus.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

Βίοι παράλληλοι

ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΣ

καὶ

ΤΙΤΟΥ ΚΟΙΝΤΟΥ ΦΛΑΜΙΝΙΟΥ. C

ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ.

...ndrum vocat Pausan. ...ud. Palmer.

Κάσανδρος ἦν ἐν Μαντινείᾳ γένους τε πρώτου, καὶ δυνηθεὶς ἐν τοῖς μάλιστα τῶν πολιτῶν· τύχῃ δὲ χρησάμενος, καὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγὼν, ἧκεν εἰς Μεγάλην πόλιν, οὐχ ἥκιστα διὰ τὸν Φιλοποίμενος πατέρα Κραῦσιν, ἄνδρα πάντων ἕνεκα λαμπρὸν, ἰδίᾳ δὲ πρὸς ἐκεῖνον οἰκείως ἔχοντα. ζῶντος μὲν οὖν αὐτοῦ πάντων ἐτύγχανε, τελευτήσαντος δὲ, τὴν ἀμοιβὴν τῆς φιλοξενίας ἀποδιδοὺς, ἔθρεψεν αὐτοῦ τὸν υἱὸν ὀρφανὸν ὄντα, καθάπερ φησὶν Ὅμηρος ὑπὸ τοῦ Φοίνικος τὸν Ἀχιλλέα τραφῆναι· γενναίαν τινὰ καὶ βασιλικὴν τοῦ ἤθους εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πλάσιν καὶ αὔξησιν λαμβάνοντος. ἤδη δὲ τοῦ Φιλοποίμενος ἀντίπαιδος ὄντος, Ἔκδημος καὶ Δημοφάνης οἱ Μεγαλοπολῖται διεδέξαντο τὴν ἐπιμέλειαν, Ἀρκεσιλάῳ συνήθεις ἐν Ἀκαδημίᾳ γεγονότες, καὶ φιλοσοφίαν μάλιστα τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἐπὶ πολιτείαν καὶ πράξεις προαγαγόντες. οὗτοι καὶ τὴν ἑαυτῶν πατρίδα τυραννίδος ἀπήλλαξαν, τοὺς ἀποκτενοῦντας Ἀριστόδημον κρύφα παρασκευάσαντες· καὶ Νικοκλέα τὸν Σικυώνιον τύραννον Ἀράτῳ συνεξέβαλον· καὶ Κυρηναίοις δεηθεῖσιν, τεταραγμένων τῶν κατὰ τὴν πόλιν καὶ νοσούντων, πλεύσαντες εὐνομίαν ἔθεντο, καὶ διεκόσμησαν ἄριστα τὴν πόλιν. αὐτοί γε μὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ἔργοις καὶ τὴν Φιλοποίμενος ἐποιοῦντο παίδευσιν, ὡς κοινὸν ὄφελος τῇ Ἑλλάδι τὸν ἄνδρα τοῦτον ὑπὸ φιλοσοφίας ἀπεργασάμενοι. καὶ γὰρ, ὥσπερ ὀψίγονον ἐν γήρᾳ, ταῖς τῶν παλαιῶν ἡγεμόνων ἐπιτεκοῦσα τοῦτον ἀρεταῖς ἡ Ἑλλὰς, ἠγάπησε διαφερόντως, καὶ συνηύξησε τῇ δόξῃ τὴν δύναμιν. Ῥωμαίων δέ τις ἐπαινῶν, ἔσχατον αὐτὸν Ἑλλήνων προσεῖπεν, ὡς οὐδένα μέγαν. μετὰ τοῦτον ἔτι τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα γειναμένης, οὐδὲ αὐτῆς ἄξιον. ἦν δὲ τὸ μὲν εἶδος οὐκ αἰσχρὸς, ὡς ἔνιοι νομίζουσιν· εἰκόνα γὰρ αὐτοῦ διαμένουσαν ἐν Δελφοῖς ὁρῶμεν. τὸ δὲ τῆς ξένης τῆς Μεγαρικῆς ἄγνοιαν συμβῆναι λέγουσιν δι' εὐκολίαν τινὰ καὶ ἀφέλειαν αὐτοῦ.

...γιν vocant alii ...mer.

...ηλος· καὶ Μεγαλο... ...ην Pausan. Palmer.

D E F

PLVTARCHI VITAE comparatæ

PHILOPOEMENIS & T. Q. FLAMINII.

PHILOPOEMENES.

CASSANDER Mantineæ summa nobilitate fuit & autoritate inter ciues pollens imprimis. Hic fortunę fluctibus domo profugus Megalopolin se contulit: potissimum Crausis gratia patris Philopœmenis, viri cum omni præfulgentis gloria, tum verò priuatim ei familiaritate coniuncti. Ab hoc est superstite cultus omni genere officiorum. Quo mortuo, vt vices rependeret illi hospitalitatis, filium eius orbum educauit: quo modo Phœnicis ait Homerus fuisse Achillem alumnum. Vnde generosis & regiis à teneris vsq; vnguiculis conformatus fuit & adoleuit moribus. Vbi iam pubertatem Philopœmenes attigit, Ecdemus Demophanesque Megalopolitani, qui familiares Archelai in Academia fuerant, atque philosophiam præ æqualibus suis in forum & negotiorum puluerem produxerāt, susceperunt curam eius. Hi summissis Aristodemo percussoribus, patriam suam liberarunt tyrannide, & ad Sicyonium tyrannum expellendum Nicoclem præsto fuerunt Arato, petentibusque Cyrenęis mare traiecerunt, ac rempublicam eorum concussam seditionibus & affectam composuerunt concinnauer untque decentissime. Porro inter cæteras actiones, hi Philopœmenis quoq; institutionem curæ habuerunt, ad commune Græciæ salute præceptis excolentes eũ philosophiæ. Namq; Græcia, quum hũc post veterum virtute ducũ quasi cordũ edidisset in senectute mirũ in modũ est exosculata, potentiamq; eius vna cum gloria amplificauit. Romanus verò quispiam celebrans eum, vltimum Græcorum appellauit; quasi nullũ Græcia exinde inclytũ virum vel ipsa genuerit dignum. Fuit specie non (vt nõnulli arbitrantur) deformi: extat enim etiã nũc Delphis statua eius. Nã hospitis Megarensis inscitiæ aiunt ipsius facilitatem & simplicitatẽ dedisse causam.

Siquidem 'nuntiato prætorem Achæorum ad se venire, dum parat cœnam, absente forte viro tumultuabatur: ac quum Philopœmenes interea ingrederetur obsoleta amictus chlamydula, existimans aliquem esse ex ministris & antecursorem, orauit eum ministerio vt manum admoueret. Ille abiecta confestim chlamyde cœpit ligna findere. Quum autem superueniret hospes, atque id spectaret, Quid hoc rei est (inquit) Philopœmene? Tum ille, Quid aliud quam quod fœdæ speciei pendo pœnas? Titus Quintius in cæteri corporis eius habitum cauillans, Quam pulchras (inquit) manus Philopœmene & crura habes, ventrem non habes? fuit enim medio corpore gracilior. Cæterum id dictum potius est in vires eius detortum. Quippe egregium peditatum & equitatum habebat, sed deficiebatur sæpenumero pecunia. Atque hæc in circulis de Philopœmene referuntur. At insita ei ambitio haud erat vndequaque defæcata à peruicacia, nec ab iracundia libera, sed qui studeret imprimis esse Epaminondæ æmulus, strenuitatem eius & prudentiam atque abstinentiam egregie expressit: lenitatem, grauitatem, humanitatem in ciuilibus contentionibus non potuit retinere. Vnde propter iracundiam & animum præfractum ad militares videbatur quam ad ciuiles artes accommodatior. Etenim fuit iam inde à puero ad rem militarem pronus, atque eo quæ conducerent, affectabatur nauiter, in armis se exercens & equitans. Quum verò luctari etiam scite videretur, suaderentque ei aliqui amici & curatores vt se ad exercitationem athleticam conferret, rogauit eos ecquid ea exercitatio militari adferret detrimenti. Qui quum id quod erat, athleticum corpus cũ militari omnibus partibus referrent pugnare, præcipue viuendi rationem & exercitationem aliam esse: quod illi multo somno, perpetua saturitate, statis motionibus, & quiete augerent tuerenturque habitum, qui ex quolibet momento & excessu consuetudinis esset ad conuersionem lubricus: hi ad omnem debeant variationem callere & inæqualitatem, maxime verò assuefacti esse vt facile inediam tolerent, facile etiam vigilias. Quo intellecto non solum ipse eam rem fastidiuit & derisit Philopœmenes, verumetiam disciplinam omnẽ athleticam post prætor, quantum in ipso erat, omni exegit genere contumeliarum & probrorum, quod appositissima corpora necessariis certaminibus redderet inhabilia. Postquam verò præceptores reliquit & pædagogos, quum expeditionibus furtiuis ad prædandum incursarent ciues eius fines Laconicos, ita se instituit vt primus in expeditionem euntium esset, & omnium reciperet se postremus. Per otium aut venando corpus subigebat, qua ratione parabat agilitatem simul & robur: aut agrum colendo, quem lautum viginti ab vrbe stadiis possidebat. Eo se à prandio vel à cœna conferebat quotidie, corpusque in torum vernaculum, vt quilibet operariorum, ad quietem abiiciebat. Prima luce ad opus surgebat cum vinitoribus aut aratoribus, inde remeabat ad vrbem, & negotia publica cum amicis & magistratibus tractabat. Ac compendia bellica quidem absumebat in equos, in arma, in redimendos captiuos: rem verò familiarẽ ex aruo studebat iustissimo quæstu augere, neque id faciebat transitoriè,

A πυνθανομένη γὰρ ἔρχεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ἐθορυβεῖτο, παρασκευάζουσα δεῖπνον οὐ παρόντος κατὰ τύχην τοῦ ἀνδρός. ἐν τούτῳ δὲ τοῦ Φιλοποίμενος εἰσελθόντος, χλαμύδιον εὐτελὲς ἔχοντος, οἰομένη τινὰ τῶν ὑπηρετῶν εἶναι καὶ πρόδρομον, παρεκάλει τῆς διακονίας συνεφάψασθαι. καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἀποῤῥίψας τὴν χλαμύδα τῶν ξύλων ἔσχιζεν· ὁ δὲ ξένος ἐπεισελθὼν, καὶ θεασάμενος, Τί τοῦτο (ἔφη) Φιλοποίμην; Τί γὰρ ἄλλο (ἔφη δωρίζων ἐκεῖνος) ἢ κακῆς ὄψεως δίκας δίδωμι; οὐ δὴ ἄλλου σώματος τὴν φύσιν ἐπισκώπτων ὁ Τίτος εἶπεν, Ὦ Φιλοποίμην, ὡς καλὰς χεῖρας ἔχεις καὶ
B σκέλη· γαστέρα δ' οὐκ ἔχεις. ἦν γὰρ ἐκ τῶν μέσων στενώτερος. τὸ μέντοι σκῶμμα πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ μᾶλλον ἐλέχθη· καὶ γὰρ ὁπλίτας ἔχων ἀγαθοὺς καὶ ἱππεῖς, χρημάτων πολλάκις οὐκ εὐπόρει. ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχολαῖς περὶ τοῦ Φιλοποίμενος λέγεται· τοῦ δὴ ἤθους τὸ φιλότιμον, οὐκ ἦν παντάπασι φιλονεικίας καθαρὸν, οὐδὲ ὀργῆς ἀπηλλαγμένον· ἀλλὰ καίπερ Ἐπαμινώνδου βουλόμενος εἶναι μάλιστα ζηλωτὴς, τὸ δραστήριον καὶ συνετὸν αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ χρημάτων ἀπαθὲς ἰσχυρῶς ἐμιμεῖτο· τῷ δὲ πράῳ καὶ βαθεῖ καὶ φιλανθρώπῳ παρὰ τὰς πολιτικὰς διαφορὰς ἐμμένειν οὐ δυνάμενος δι' ὀργὴν
C καὶ φιλονεικίαν, μᾶλλον ἐδόκει στρατιωτικῆς ἢ πολιτικῆς ἀρετῆς οἰκεῖος εἶναι. καὶ γὰρ ἐκ παίδων εὐθὺς ἦν φιλοστρατιώτης, καὶ τοῖς πρὸς τοῦτο χρησίμοις μαθήμασιν ὑπήκουεν προθύμως, ὁπλομαχεῖν καὶ ἱππεύειν. ἐπεὶ δὲ καὶ παλαίειν εὐφυῶς ἐδόκει, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἄθλησιν ἔνιοι τῶν φίλων καὶ τῶν ἐπιτρόπων, ἠρώτησεν αὐτοὺς μή τι πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἄσκησιν ὑπὸ τῆς ἀθλήσεως βλαβήσοιτο. τῶν δὲ φαμένων (ὅπερ ἦν) ἀθλητικὸν στρατιωτικοῦ σῶμα καὶ βίον διαφέρειν τοῖς πᾶσι, μάλιστα δὲ δίαιταν ἑτέραν καὶ ἄσκησιν εἶναι, τῶν μὲν ὕπνῳ τε πολλῷ καὶ πλησμοναῖς ἐν-
D δελεχέσι, καὶ κινήσεσι τεταγμέναις καὶ ἡσυχίαις αὐξόντων τε καὶ διαφυλαττόντων τὴν ἕξιν, ὑπὸ πάσης ῥοπῆς καὶ παρεκβάσεως τοῦ συνήθους, ἀκροσφαλῆ πρὸς μεταβολὴν οὖσαν· τοὺς δὲ, πάσης μὲν πλάνης ἔμπειρους καὶ πάσης ἀνωμαλίας προσῆκον εἶναι, μάλιστα δὲ φέρειν ῥᾳδίως μὲν ἔνδειαν εἰθισμένους, ῥᾳδίως δὲ ἀγρυπνίαν· ἀκούσας ὁ Φιλοποίμην, οὐ μόνον αὐτὸς ἔφυγε τὸ πρᾶγμα καὶ κατεγέλασεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγῶν ὕστερον, ἀτιμίαις καὶ προπηλακισμοῖς, ὅσον ἦν ἐπ' αὐτῷ, πᾶσαν ἄθλησιν ἐξέβαλλεν, ὡς τὰ χρησιμώτατα τῶν σωμάτων εἰς τοὺς ἀναγκαίους ἀγῶνας ἄχρηστα ποιοῦσαν· ἀπαλ-
E λαγεὶς δὲ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν, ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς στρατείαις, ἃς ἐποιοῦντο κλωπείας ἕνεκα καὶ λεηλασίας εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐμβάλλοντες, εἴθισεν αὑτὸν, πρῶτον μὲν ἐκστρατευόντων, ὕστερον δὲ ἀπερχομένων βαδίζειν· σχολῆς δὲ οὔσης, ἢ κυνηγῶν διεπόνει τὸ σῶμα, καὶ κατεσκεύαζε κοῦφον ἅμα καὶ ῥωμαλέον, ἢ γεωργῶν. ἦν γὰρ ἀγρὸς αὐτῷ καλὸς ἀπὸ σταδίων εἴκοσι τῆς πόλεως· εἰς τοῦτον ἐβάδιζε καθ' ἡμέραν μετὰ τὸ ἄριστον, ἢ μετὰ δεῖπνον· καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν ἐπὶ στιβαδίου τοῦ τυχόντος, ὥσπερ ἕκαστος τῶν ἐργατῶν, ἀνεπαύετο, πρωῒ δὲ ἀναστὰς καὶ συνεφαψάμενος ἔργου τοῖς ἀμπελουργοῦσιν ἢ βοη-
F λατοῦσιν, αὖθις εἰς πόλιν ἀπῄει, καὶ περὶ τὰ δημόσια τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἄρχουσι συνησχολεῖτο. τὰ μὲν οὖν ἐκ τῶν στρατειῶν προσιόντα κατηνάλισκεν εἰς ἵππους καὶ ὅπλα καὶ λύσεις αἰχμαλώτων. τὸν δὲ οἶκον ἀπὸ τῆς γεωργίας αὔξειν ἐπειρᾶτο, δικαιοτάτῳ τῶν χρηματισμῶν· οὐδὲ τοῦτο ποιούμενος πάρεργον,

ἀλλὰ καὶ πάνυ προσήκειν οἰόμενος, οἰκεῖα κεκτῆσθαι, τῶν ἀλλοτρίων ἀφεξόμενον. ἠκροᾶτο δὲ λόγων, καὶ συγγράμμασι φιλοσόφων ἐνετύγχανεν, οὐ πᾶσιν, ἀλλ᾽ ἀφ᾽ ὧν ἐδόκει πρὸς ἀρετὴν ὠφελεῖσθαι. καὶ τῶν Ὁμηρικῶν ὅσα τὰς πρὸς ἀνδρείαν ἐγείρειν καὶ παροξύνειν ἐνόμιζε φαντασίας, τούτοις προσεῖχεν. τῶν δ᾽ ἄλλων ἀναγνωσμάτων, μάλιστα τοῖς Εὐαγγέλου τακτικοῖς ἐνεφύετο, καὶ τὰς περὶ Ἀλέξανδρον ἱστορίας κατεῖχεν, τοὺς λόγους ἐπὶ τὰ πράγματα καταστρέφειν οἰόμενος, εἰ μὴ σχολῆς ἕνεκα καὶ λαλιᾶς ἀκάρπου περαίνοιτο. καὶ γὰρ τῶν τακτικῶν θεωρημάτων, τὰς ἐπὶ τοῖς πινακίοις διαγραφὰς ἐῶν χαίρειν, ἐπὶ τῶν τόπων αὐτῶν ἐλάμβανεν ἔλεγχον καὶ μελέτην ἐποιεῖτο, χωρίων συγκλινίας, καὶ πεδίων ἀποκοπάς, καὶ ὅσα περὶ ῥεῖθρα ἢ τάφρους ἢ στενωποὺς πάθη καὶ σχήματα διασπωμένης καὶ πάλιν συστελλομένης φάλαγγος, ἐπισκοπῶν αὐτὸς πρὸς αὑτὸν ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις, καὶ τοῖς μεθ᾽ ἑαυτοῦ προβάλλων. ἔοικεν γὰρ οὗτος ἀνὴρ περαιτέρω τῆς ἀνάγκης ἐμφιλοκαλῆσαι τοῖς στρατιωτικοῖς, καὶ τὸν πόλεμον ὡς ποικιλωτάτην ὑπόθεσιν τῆς ἀρετῆς ἀσπάσασθαι, καὶ ὅλως καταφρονεῖν τῶν ἀπολειπομένων ὡς ἀπράκτων. ἤδη δὲ αὐτοῦ τριάκοντα ἔτη γεγονότος, Κλεομένης ὁ βασιλεὺς Λακεδαιμονίων, νυκτὸς ἐξαίφνης προσπεσὼν τῇ Μεγάλῃ πόλει, καὶ τὰς φυλακὰς βιασάμενος, ἐντὸς παρῆλθεν καὶ τὴν ἀγορὰν κατέλαβεν. ἐκβοηθήσας δὲ Φιλοποίμην τοὺς μὲν πολεμίους, οὐκ ἴσχυσεν ἐξελάσαι, καίπερ ἐρρωμένως καὶ παραβόλως διαγωνισάμενος. τοὺς δὲ πολίτας τρόπον τινὰ τῆς πόλεως ἐξέκλεψεν, προσμαχόμενος τοῖς ἐπιδιώκουσιν, καὶ τὸν Κλεομένην περισπῶν ἐφ᾽ ἑαυτόν, ὡς χαλεπῶς καὶ μόλις ὕστατος ἀπελθεῖν, ἀποβαλὼν τὸν ἵππον καὶ τραυματίας γενόμενος. ἐπεὶ δὲ προσέπεμψεν αὐτοῖς ὁ Κλεομένης εἰς Μεσσήνην ἀπελθοῦσιν, τήν τε πόλιν μετὰ τῶν χρημάτων ἀποδιδοὺς καὶ τὴν χώραν, ὁρῶν ὁ Φιλοποίμην τοὺς πολίτας ἀσμένως δεχομένους, καὶ σπεύδοντας ἐπανελθεῖν, ἐνέστη καὶ διεκώλυσε τῷ λόγῳ, διδάσκων ὡς οὐκ ἀποδίδωσι τὴν πόλιν Κλεομένης, προσκτᾶται δὲ τοὺς πολίτας, ἐπὶ τῷ καὶ τὴν πόλιν ἔχειν βεβαιότερον. οὐ γὰρ ἕξειν αὐτὸν ὅπως οἰκίας καὶ τείχη κενὰ φυλάξῃ καθήμενος, ἀλλὰ καὶ τούτων ὑπ᾽ ἐρημίας ἐκπεσεῖσθαι. ταῦτα λέγων, τοὺς μὲν πολίτας ἀπέτρεψεν, τῷ δὲ Κλεομένει πρόφασιν παρέσχεν λυμήνασθαι καὶ καταβαλεῖν τὰ πλεῖστα τῆς πόλεως, καὶ χρημάτων εὐπορήσαντι μεγάλων ἀπελθεῖν. ἐπεὶ δὲ Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς βοηθῶν ἐπὶ τὸν Κλεομένην μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐστράτευσεν, καὶ τὰς περὶ Σελλασίαν ἄκρας καὶ τὰς ἐμβολὰς κατέχοντος αὐτοῦ, παρέταξε τὴν δύναμιν ἐγγὺς ἐπιχειρεῖν καὶ βιάζεσθαι διανοούμενος, ἦν μὲν ἐν τοῖς ἱππεῦσι μετὰ τῶν αὐτοῦ πολιτῶν τεταγμένος ὁ Φιλοποίμην, καὶ παραστάτας εἶχεν Ἰλλυριούς, οἷς τὰ λήγοντα τῆς παρατάξεως συνεπέφρακτο, πολλοῖς οὖσι καὶ μαχίμοις. εἴρητο δὲ αὐτοῖς ἐφεδρεύουσιν ἡσυχίαν ἔχειν ἄχρις ἂν ἀπὸ θατέρου κέρως ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀρθῇ φοινικὶς ὑπὲρ σαρίσης διαπεπταμένη. τῶν δὲ ἡγεμόνων τοῖς Ἰλλυριοῖς πειρωμένων ἐκβιάζεσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ὥσπερ προσετέτακτο, τὴν ἐφεδρείαν ἐν τάξει διαφυλαττόντων, Εὐκλείδας ὁ τοῦ Κλεομένους ἀδελφὸς καταμαθὼν τὸ γινόμενον διάσπασμα περὶ τοὺς πολεμίους, ταχὺ τοὺς ἐλαφροτάτους τῶν ψιλῶν περιέπεμψεν ἐξόπισθεν, τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐπιπεσεῖν κελεύσας, καὶ περισπᾶν ἐρήμους τῶν ἱππέων ἀπολελειμμένους. γινομένων δὲ τούτων,

A verum curandam potiſſimum rem domeſticam cenſebat ei qui temperare vellet ab alienis. Præcepta audiebat, & ſcriptis philoſophorum ſtudebat non quibuslibet, ſed ex quibus ſperabat fructum ſe ad virtutem capturum. Ex carminibus Homericis ſolis attendebat iis quæ ad fortitudinem excitare & incendere exiſtimabat animos. Reliquorum ſcriptorum eximie Euangeli commentariis de inſtruenda acie dabat aſſiduam operam. Terebat etiam Alexandri hiſtorias, doctrinam debere ducens ad facta tendere, niſi otii cauſa & inutilis loquacitatis perageretur. Siqui-
B dem præceptorum aciei digerendę, delineationibus quæ eſſent in tabulis deſcriptæ repudiatis, experimenta agebat in re præſenti, & meditationem obibat: ac locorum conuexa, camporumque prerupta, & quoſcunque caſus & figuras aciei circa flumina vel foſſas vel anguſtias diuellendæ, aut contra conglobandæ, ſecum in itinere faciendo, hinc ipſe expendebat, hinc proponebat comitibus ſuis. Et ſane videtur hic vir plus nimio ſtudii ad diſciplinam militarem contuliſſe, bellicaſque artes ſicut ampliſſimum ſtadium amplexus virtutis, contempſiſſe ſicut ignauos eius
C rudes. Quum iam annorum triginta eſſet, rex Lacedæmoniorum Cleomenes Megalopolin repente adortus noctu eſt, oppreſſiſque excubiis vrbem inuaſit, forumque tenuit. Hic Philopœmenes quum ſuccurreret, non valuit expellere hoſtes, quanuis fortiter & intrepide depugnaret: cæterum ciues ex vrbe quaſi ſurripuit occurrendo inſequentibus & Cleomenem in ſe retrahendo, vt ægre tandem amiſſo equo ſaucius receperit ſe poſtremus. Hinc vt per legatos iis Cleomenes, quum recepiſſent ſe Meſſenem, ſignificauit vrbem ſe cum fortunis ipſorum agrumque
D redditurum: cernens ciues Philopœmenes libenter conditionem accipere, maturareq; vt domum redirent, reuocauit retraxitque eos, multis verbis ob oculos ponens, non reddere velle Cleomenem vrbem, ſed adiungere inſuper, quo firmius retineat vrbem, ciues. Neq; enim poſſe illum facere vt tecta & mœnia vacua deſidens ibi ſeruet, ſed hæc quoq; ei propter ſolitudinem elapſura. Quibus rationibus ciues quidem reuocauit, cæterum locum aperuit Cleomeni ad diripiendam & diruendam maxima ex parte vrbem, magnaque cum præda recedendum. Poſtquam verò ſubueniens rex Antigonus Achæis mouit
E cum iis in Cleomenem, illoque edita circa Sellaciam & fauces inſidente, inſtruxit aciem iuxta, certus ſigna inferre & vi irrumpere, locatus erat cum ciuibus ſuis Philopœmenes inter equites, eique ſubſidiarii adiuncti erant Illyrii, quibus extrema acies multis & fortibus viris erat clauſa. His erat præceptum vt quieti expectarent dum ab altero cornu rex ſignum punicea tunica haſta ſublata dediſſet. Vbi iam duces vrgere Illyriorum cuneo annituntur Lacedæmonios, & Achæi (vt erat imperatum) in ordinibus ſuis obſeruant aggrediendi occaſionē, animaduertens Cleomenis fra-
F ter Euclidas diuulſos hoſtiū ordines, circummiſit propere ex leui armatura expeditiſſimos quoſque, Illyrioſque iuſſit vt à tergo adorirentur & retraherent deſtitutos ab equitatu. Id dum fit,

& milites leuis armaturæ retrahunt dissipantque Illyrios, aduertens non magni esse negotii Philopœmenes leuem armaturam opprimere, idque ipsum tempus suggerere, demonstrauit primùm rem ducibus regiis. Quos quum non adduceret in sententiam suam, sed fastidiretur pro insano, quòd autoritatem ad tantum imperatoriæ artis consilium hauddum magnam neque satis insignem obtineret, cum globo ciuium suorum fecit impressionem. Ac quum primò tumultus, hinc fuga & cædes ingens ederetur velitum, quo magis ac magis regios confirmaret, & turbatis expeditè instaret hostibus, ad pedes descendit. Ibi dum cum locis asperis, irriguis & voraginosis in equestri lorica & armis ponderosis, pedester grauiter & laboriosè luctatur, vtrumque femur eius simul vno transfigitur iaculo amentato. Ictus, etsi non lethalis, grauis fuit tamen, vt spiculum ex altera parte extaret. Hic primùm velut vinculo impeditus æstuabat planè. Quippe ansa iaculi qua erat ei aptata, difficilem reddebat teli in reuellendo per vulnera transitum. Quum verò dubitarent qui aderant, manum admouere, & medio ardore prælii, qui in breue erat duraturus, ex feruore & gloriæ cupiditate æger animi ille properaret ad certamen incessu & alternatione crurum fracto per medium iaculo, iussit vtrumque fragmentum seorsim recipi. Ita expeditus, stricto ense ante signa contendit in hostes. Quare ingenti alacritate & ardore dimicantes compleuit. Vnde obtenta victoria Antigonus, tentandi gratia quæsiuit ex Macedonibus, quid equitatum nondum dato ab se signo immisissent. Quibus inuitos se affirmantibus, quòd iuuenis Megalopolitanus occupasset inuadere hostes, commissos cum iis fuisse: At ille iuuenis (inquit) magni imperatoris perpetrauit munus. Inde iure fuit Philopœmenes in honore. Quum verò instaret apud eum Antigonus vt secum militaret, eique præfecturam & pecuniam offerret, abnuit, præcipuè ingenium suum conscius ægrè & grauatè ferre superiorem. Sed quia obtorpescere & feriari pigebat eum, exercendæ & meditandæ gratia rei bellicæ, in Cretam militatum nauigauit. Vbi postquam longo spatio cum viris bellicosis se, atque omni genere astutiæ arma tractantibus, vitamque etiam tum ducentibus moderatam & adstrictam excoluisset, adeo rediit celebris, vt extemplò crearetur magister equitum. Quum equites autem accepisset, qui prauos & exiles equos subitariosque instante expeditione arriperent, atque ipsi ferè militiam defugerent, aliosque delegarent vicarios, esset etiam singularis omnium cùm ignauia inertia, eaque dissimulassent ante magistratus, quòd inter Achæos plurimùm equites pollerent, ac præcipuè arbitrium haberent honorum & pœnarum, non summisit animum neq; elanguit, sed cùm oppida lustrãdo, tum singulos iuuenes seorsim ad laudem exercitando & castigando ignauos, exercitationibusque & transuectionibus atq; mutuis inter ipsos concertationibus, vbi spectãdi à plurimis essent, miros neruos breui alacritatemq; impressit cunctis, & quod in disciplina erat militari caput, agiles reddidit atque expeditos.

A καὶ τῶν ψιλῶν τοῖς Ἰλλυριοῖς περισπώντων καὶ διαταραττόντων, συνιδὼν ὁ Φιλοποίμην οὐ μέγα ὂν ἔργον ἐπιθέσθαι τοῖς ψιλοῖς, καὶ τὸν καιρὸν ὑφηγούμενον τοῦτο, πρῶτον μὲν ἔφραζε τοῖς βασιλικοῖς· ὡς δ' οὐκ ἔπειθεν, ἀλλὰ μαίνεσθαι δοκῶν κατεφρονεῖτο, οὐδέπω μεγάλης οὐδὲ ἀξιοπίστου πρὸς τηλικοῦτο στρατήγημα δόξης περὶ αὐτὸν οὔσης, αὐτὸ ἐμβάλλει, συνεπισπασάμενος τοὺς πολίτας. γενομένης δὲ ταραχῆς τὸ πρῶτον, εἶτα φυγῆς καὶ φόνου πολλοῦ τῶν ψιλῶν. βουλόμενος ἔτι μᾶλλον ἐπιρρῶσαι τοὺς βασιλικοὺς, καὶ προσμίξαι κατὰ τάχος θορυβουμένοις τοῖς πολεμίοις, τὸν μὲν ἵππον ἀφῆκεν, B αὐτὸς δὲ πρὸς χωρία σκολιὰ καὶ μεστὰ ῥείθρων καὶ φαράγγων πεζὸς, ἐν ἱππικῷ θώρακι, καὶ σκευῇ βαρυτέρᾳ, χαλεπῶς καὶ ταλαιπώρως ἁμιλλώμενος, διελαύνεται διαμπερὲς ὁμοῦ τοὺς μηροὺς ἑκατέρους ἐν μεσαγκύλῳ καιρίας μὲν οὐ γενομένης, ἰσχυρᾶς δὲ τῆς πληγῆς, ὥστε τὴν αἰχμὴν ἐπὶ θάτερα διῶσαι. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐνσχεθεὶς ὥσπερ δεσμῷ, παντάπασιν ἀπόρως εἶχεν· τὸ γὰρ ἔναμμα τῆς ἀγκύλης χαλεπὴν ἐποίει τοῦ ἀκοντίσματος ἀνελκομένου διὰ τῶν τραυμάτων τὴν πάροδον. ὡς δ' ὤκνουν οἱ παρόντες ἅψασθαι, καὶ τῆς μάχης ἀκμὴν ὀξεῖαν ἐχούσης ἐσφάδαζεν ὑπὸ θυμοῦ καὶ C φιλοτιμίας πρὸς τὸν ἀγῶνα, τῇ παραβάσει καὶ τῇ παραλλάξει τῶν σκελῶν, διὰ μέσου κλάσας τὸ ἀκόντισμα, χωρὶς ἐκέλευσεν ἑλκύσαι τῶν ἁμμάτων ἑκάτερον. οὕτω δ' ἀπαλλαγεὶς, καὶ σπασάμενος τὸ ξίφος, ἐχώρει διὰ τῶν προμάχων ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ὥστε πολλὴν προθυμίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς παρασχεῖν τοῖς ἀγωνιζομένοις. νικήσας οὖν ὁ Ἀντίγονος, ἀπεπειρᾶτο τῶν Μακεδόνων, ἐρωτῶν διὰ τί μὴ κελεύσαντος αὐτοῦ τὸ ἱππικὸν ἐκίνησαν. τῶν δ' ἀπολογουμένων ὡς παρὰ γνώμην βιασθεῖεν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν τοῖς πολεμίοις, μειρακίου Μεγαλοπολιτικοῦ προεμβαλόντος, γελάσας ὁ D Ἀντίγονος, Ἐκεῖνο τοίνυν τὸ μειράκιον (εἶπεν) ἔργον ἡγεμόνος μεγάλου πεποίηκεν. ἐκ τούτου δόξαν ἔσχεν (ὥσπερ εἰκὸς) ὁ Φιλοποίμην· καὶ τοῦ μὲν Ἀντιγόνου σπουδάσαντος ὅπως στρατεύοιτο μετ' αὐτοῦ, καὶ διδόντος ἡγεμονίαν καὶ χρήματα, παρῃτήσατο, μάλιστα τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καταμαθὼν πρὸς τὸ ἄρχεσθαι δυσκόλως καὶ χαλεπῶς ἔχουσαν. ἀργεῖν δὲ καὶ σχολάζειν οὐ βουλόμενος, ἀσκήσεως ἕνεκα καὶ μελέτης τῶν πολεμικῶν, εἰς Κρήτην ἔπλευσεν ἐπὶ στρατείαν. κἀκεῖ συχνὸν χρόνον ἐγγυμνασάμενος ἀνδράσι μαχίμοις καὶ E ποικίλοις μεταχειρίσασθαι πόλεμον, ἔτι δὲ σώφροσι καὶ κεκολασμένοις περὶ δίαιταν, ἐπανῆλθεν οὕτω λαμπρὸς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὥστε εὐθὺς ἵππαρχος ἀποδειχθῆναι. παραλαβὼν δὲ τοὺς ἱππεῖς φαύλοις μὲν ἱππαρίοις ἐκ τοῦ προστυχόντος, ὅτε συμβαίνοιτο στρατεία, προσχρωμένους, αὐτοὺς δὲ τὰς πολλὰς τῶν στρατειῶν ἐπιδιδράσκοντας, ἑτέρους δὲ πέμποντας ἀνθ' ἑαυτῶν· δεινὴν δὲ ἀπειρίαν μετὰ ἀτολμίας πάντων οὖσαν· περιορῶντας δὲ ταῦτα τοὺς ἄρχοντας ἀεὶ, διά τε τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς τοὺς ἱπ- F πεῖς δύνασθαι, καὶ μάλιστα κυρίους εἶναι τιμῆς καὶ κολάσεως, οὐχ ὑπεῖξεν, οὐδ' ἀνῆκεν, ἀλλὰ καὶ τὰς πόλεις ἐπιὼν, καὶ καὶ ἄνδρα τῶν νέων ἕκαστον ἐπὶ τὴν φιλοτιμίαν συνεξορμῶν, καὶ κολάζων τοὺς ἀνάγκης δεομένους, μελέταις τε καὶ πομπαῖς, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἁμίλλαις χρώμενος ὅπου πλεῖστοι θεᾶσθαι μέλλοιεν, ὀλίγῳ χρόνῳ πᾶσι ῥώμην τε θαυμαστὴν καὶ προθυμίαν παρέστησεν. καὶ ὃ μέγιστον ἦν ἐν τοῖς τακτικοῖς, ἐλαφροὺς καὶ ὀξεῖς,

ὥστε τὰς κατ᾿ ὐλαμὸν ἐπιστροφὰς καὶ περισπασμοὺς καὶ τὰς καθ᾿ ἵππον ἐπιστροφὰς καὶ κλίσεις ἀπειργάσατο καὶ συνείθισεν, ὡς ἑνὶ σώματι κινουμένῳ καθ᾿ ὁρμὴν ἑκούσιον ἐοικέναι τὴν ὅλου τοῦ συστήματος ἐν ταῖς μεταβολαῖς εὐχέρειαν. συστάσης δὲ τῆς περὶ τὸν Λάρισον αὖθις ποταμὸν ἰσχυρᾶς μάχης πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Ἠλείους, ὁ τῶν Ἠλείων ἵππαρχος Δαμόφαντος ὥρμησεν ἐπὶ τὸν Φιλοποίμενα προεξελάσας· δεξάμενος δὲ τὴν ὁρμὴν ἐκεῖνος αὐτοῦ, καὶ φθάσας τῷ δόρατι παίει καὶ καταβάλλει τὸν Δαμόφαντον. εὐθὺς δὲ τούτου πεσόντος, ἔφυγον οἱ πολέμιοι, καὶ λαμπρὸς ἦν ὁ Φιλοποίμην, ὡς οὔτε κατὰ χεῖρα, τῶν νέων τινὸς, οὔτε συνέσει, τῶν πρεσβυτέρων ἀπολειπόμενος, ἀλλὰ καὶ μάχεσθαι καὶ στρατηγεῖν ἱκανώτατος. τὸ δὲ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν πρῶτος μὲν Ἄρατος εἰς ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἦρεν, ἐκ ταπεινοῦ καὶ διερριμμένου κατὰ πόλεις συναγαγὼν, καὶ πολιτευσάμενος Ἑλληνικὴν καὶ φιλάνθρωπον πολιτείαν. ἔπειτα, ὥσπερ ἐν τοῖς ὕδασιν ἀρξαμένων ὀλίγων ὑφίστασθαι καὶ μικρῶν σωμάτων, ἤδη τὰ ἐπιρρέοντα τοῖς πρώτοις ἐνισχόμενα καὶ περιπίπτοντα πῆξιν ἰσχυρὰν καὶ στερεότητα ποιεῖ δι᾿ ἀλλήλων, οὕτω τῆς Ἑλλάδος ἀσθενοῦς καὶ εὐδιαλύτου φερομένης κατὰ πόλεις ἐν τῷ τότε χρόνῳ, πρῶτον συστάντες οἱ Ἀχαιοὶ, καὶ τῶν κύκλῳ πόλεων τὰς μὲν ἐκ τοῦ βοηθεῖν καὶ συνελευθεροῦν ἀπὸ τῶν τυραννικῶν ὑπολαμβάνοντες, τὰς δὲ ὁμονοίᾳ καὶ πολιτείᾳ καταμιγνύντες εἰς ἑαυτοὺς, ἓν σῶμα καὶ μίαν δύναμιν κατασκευάσαι διενοοῦντο τὴν Πελοπόννησον. ἀλλ᾿ Ἀράτου μὲν ζῶντος, ἔτι τοῖς Μακεδόνων ὅπλοις ὑπεδύοντο τὰ πολλὰ, θεραπεύοντες Πτολεμαῖον, εἶτ᾿ αὖθις Ἀντίγονον καὶ Φίλιππον, ἐν μέσαις ἀναστρεφομένους ταῖς Ἑλληνικαῖς πράξεσιν· ἐπεὶ δὲ Φιλοποίμην εἰς τὸ πρωτεύειν προῆλθεν, ἤδη καθ᾿ ἑαυτοὺς ἀξιόμαχοι τοῖς ἰσχύουσι πλεῖστον ὄντες, ἐπαύσαντο χρώμενοι προστάταις ἐπεισάκτοις. Ἄρατος μὲν γὰρ, ἀργότερος εἶναι δοκῶν πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας, ὁμιλίᾳ καὶ πρᾳότητι καὶ φιλίαις βασιλικαῖς τὰ πλεῖστα κατειργάσατο τῶν πραγμάτων, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται· Φιλοποίμην δὲ, ἀγαθὸς πολεμιστὴς ὢν, καὶ διὰ τῶν ὅπλων ἐνεργὸς, ἔτι δὲ εὐτυχὴς καὶ κατορθωτικὸς εὐθὺς ἐν ταῖς πρώταις γενομέναις μάχαις, ἅμα τῇ δυνάμει τὸ φρόνημα τῶν Ἀχαιῶν ηὔξησεν, νικᾶν ἐθισθέντων μετ᾿ αὐτοῦ, καὶ κατευτυχεῖν ἐν τοῖς πλείστοις ἀγῶσι. πρῶτον μὲν οὖν τὰ περὶ τὰς τάξεις καὶ τοὺς ὁπλισμοὺς φαύλως ἔχοντα τοῖς Ἀχαιοῖς ἐκίνησεν. ἐχρῶντο γὰρ θυρεοῖς μὲν εὐπετέσι διὰ λεπτότητα, καὶ στενωτέροις τοῦ περιστέλλειν τὰ σώματα, δόρασι δὲ μικροτέροις πολὺ τῶν σαρισσῶν· καὶ διὰ τοῦτο πληκτικοὶ καὶ μάχιμοι πόρρωθεν ἦσαν ὑπὸ κουφότητος, προσμίξαντες δὲ τοῖς πολεμίοις, ἔλαττον εἶχον. εἶδος δὲ τάξεως καὶ σχήματος εἰς σπεῖραν οὐκ ἦν συνῆθες· φάλαγγι δὲ χρώμενοι μήτε προβολὴν ἐχούσῃ, μήτε συνασπισμὸν, ὡς ἡ Μακεδόνων, ῥᾳδίως ἐξεθλίβοντο καὶ διεσπῶντο. ταῦτα ὁ Φιλοποίμην διατάξας, ἔπεισεν αὐτοὺς ἀντὶ μὲν θυρεοῦ καὶ δόρατος ἀσπίδα λαβεῖν καὶ σάρισσαν, κράνεσι δὲ καὶ θώραξι καὶ περικνημῖσι πεφραγμένους, μόνιμον καὶ βεβηκυῖαν ἀντὶ δρομικῆς καὶ πελταστικῆς μάχην ἀσκεῖν. πείσας δὲ καθοπλίσασθαι τοὺς ἐν ἡλικίᾳ, πρῶτον μὲν ἐπῆρε θαρρεῖν, ὡς ἀμάχους γεγονότας· ἔπειτα τὰς τρυφὰς αὐτῶν καὶ τὰς πολυτελείας ἄριστα μετεκόσμησεν. ἀφελεῖν γὰρ οὐκ ἦν παντάπασιν ἐκ πολλοῦ νοσούντων τὸν κενὸν καὶ μάταιον ζῆλον, ἐσθῆτας ἀγαπώντων περιττὰς, στρώμνας τε βαπτομένων ἁλουργεῖς,

καὶ περὶ

A Itaq; turmatim in latus conuertere & in terga obuertere aciem, ſingulos item equos ita conuertere & flectere edocuit & cōſuefecit, vt totius circumagēdi globi dexteritas vnum corpus repræſentaret, ſuo ſe contorquens nutu. In acri illo cōflictu quo Achæi cum Ætolis & Eliis ſigna contulerunt ad amnem Lariſſum, Philopœmenem magiſter equitum Eliorum Damophantus ante ſigna euectus petiuit. Cuius ille impreſſionem excipiens, præuertit eum lancea ferire, atq; exanimem deturbauit equo. Ad cuius lapſum confeſtim effuderunt ſe in fugā hoſtes. Vnde ingens nomē quæſiuit Phi-
B lopœmenes: vt qui nec manu ulli iuuenū, nec vlli ſenū concederet prudētia ſed iuxta militis & imperatoris partes optime obiret. Ac reipublicæ quidē Achæorū conciliauit princeps Philopœmenes dignationem & potentiam: qui abiectam & oppidatim diuulſam coegit, dignamq; Græcia reddidit atq; elegantem. At ſicut in aqua vbi pauca corpora & minuta cœperunt ſubſidere quæ exinde affluunt, impacta primis & aggeſta cōpaginē mutuam efficiunt firmam & ſolidam: ita quum languida ea tempeſtate Græcia opprimi oppidatim poſſet facile primi conſpirauerunt Achei, circum-
C iectaſq; vrbes partim ſubmittendis ad expellēdos tyrannos auxiliis recipientes, partim concordia & bona diſciplina ſibi aſciſcentes, Peloponneſum in vnū corpus cogere, & in vnas inſtituebant vires. Verum quandiu fuit ſuperſtes Aratus, ſpectabant fere Macedonū arma, colebantq; Ptolemæū, mox Antigonum & Philippum, qui in mediis Grecorū negotiis, iactabant ſe. Poſtquā verò ad principatū adſpirauit Philopœmenes, quia potentiſſimis iam per ſe erant pares, deſtiterunt aſcititiis vti ducibus. Namque Aratus ſegnior habitus v-
D tique ad dimicandum, comitate beneuolentiaq; & familiaritatibus regiis pleraque negotia, ſicut in vita eius expoſuimus, tranſegit: at bonus Philopœmenes bellator, atque in armis ſtrenuus, felix præterea & victorioſus mox in primis certaminibus, vna cum potentia animos Achæorum, quod cōſueſſent cum eo vincere & in quamplurimis deportare lauream præliis, inflauit. Primum autem ordinum militarium apud Achæos atq; armaturæ correxit vitia. Scuta enim habebant ex tenuitate expeditiora & reſtictiora, quā vt tegere poſſent corpora: lanceas longe ſariſſis breuiores. vnde ob leuitatem ad eminus petendum ſtrenui erāt & bel laces, cominus non perinde valebant. Modus &
E forma aciei in orbem non erat in vſu: ſed quia quadratam aciem, qua vtebantur, nec fronte muniebant nec ſtrue vt moris erat Macedonum, ex facili impellebantur, diſiiciebanturq;. Vbi hæc Philopœmenes digeſſit, induxit eos vt pro ſcuto & lancea clypeum & ſariſſam caperent: ſimul vt galeis, loricis, ocreiſque tecti loco curſoriæ & velitaris pugnæ ſtatariam meditarentur & firmam. Vbi iam pubem ad ita ſe armandum impulit, primū vt inuictos confirmauit, deinde delicias & luxum eorum optime inuertit. Neque enim eripere ſemel potuit vanum & inane, quod
F perdiu infecerat animos eorum deſiderium circa amœniorem veſtium cultum, ſtrata purpurea,

sumptuosas cœnas mensasq; : sed quum instituisset à non necessariis cupidos elegantiæ ad necessaria deflectere & honesta, breui omnes mouit atq; inflammauit, vt quotidianis repressis in corpus sumptib., gestirēt in militari & bellico ornatu ostētare se splēdidos & comptos. Itaq; videres plenas officinas calicum & paterarum contundendorum, inaurandarum loricarum, argento inducendorum scutorū frænorumq;, curricula domandorum equorum & adolescentium in armis sese exercentium: in manibus fœminarum galeas, ac cristas tincturis distinctas, sagulaque equestria, & militares lacernas picturatas. Hæc species animos incendebat eorum, & alacritatem excitabat: vnde periculorum contemptores & prōpti ad subeunda discrimina euaserunt. Quippe profusio aliis in rebus voluptates producit, & animos eneruat vtentium, quasi per stimulos & titillationes animum sensu infringente: contra impensa in huiuscemodi res roborat eum, extollitque. Sicut Achillem induxit Homerus nouis armis prope sub oculis positis quasi exultantem & ardentem, vt ea in opus educeret. Ad eum modum quum exornasset iuuentutem, exercuit & subegit eam, continenter mouens: quæ enixe obtemperabat. Siquidem ordo militaris mirifice placebat iis, cuius perfringi glob. non videbatur posse: reddebāturq; corporibus arma tractabilia & leuia, quæ ob splendorem & decorem versabant ac ferebant quadam cum voluptate, vt in iis dimicare, & quāprimum cum hostibus auerēt decernere. Bellum ea tempestate Achæis erat cum Machanida Lacedæmoniorum tyranno, qui multa & magna potentia succinctus, omnes Peloponnesum incolentes captabat. Quem vt Mantineorum fines nuntiatum est inuasisse, Philopœmenes raptim egit in eum copias. Instruxerat in conspectu vrbis Mantineæ aciem. Habebat autem vterque sub signis magnum externorum militum numerum & vrbanas copias pene omnes. Vbi iam ad concurrendum ventum est, & milite externo Machanidas iaculatores & Tarentinos, qui ante signa locati Achæorum fuerunt, pepulit, omisso incurrere ilico in aciem eorum & diuellere globum, ablatus est dum consectatur effusos, præterlatusque aciem est Achæorum, qui integris adhuc ordinibus consistebant. Philopœmenes, quum in principio esset tam grauiter titubatum, atque actum esse omniaque iam perdita viderentur, ea re dissimulata, quasi nihil incommodi accidisset, vt conspexit quantum in persequendo hostes offenderent diuulsi ab acie sua, ac locum aperientes vacuum, non occurrit, neq; obiecit se fugientes agētibus, sed permisit eos præteruehi. Vbi iam magnum interuallam fecerunt, confestim signa intulit in pedites, quos nudos videbat relictos: cornibusque exporrectis ex latere incurrit in destitutos duce, nec pugnam expectantes. Nā quum tergis inhærentem fugientium aspicerent Machanidam, victoriam existimabant suam, atque hostes omni ex parte profligatus. Hos vt multa cæde auertit (quippe supra quatuor millia occubuisse feruntur) cōtendit in reuertentē cum mercenariis ab hostium insectatione Machanidam.

A καὶ περὶ δεῖπνα φιλοτιμουμένων καὶ τραπέζας. ὁ δ᾽, ἀρξάμενος ἐκτρέπειν ἀπὸ τῶν οὐκ ἀναγκαίων ἐπὶ τὰ χρήσιμα καὶ καλὰ τὴν φιλοκοσμίαν, ταχὺ πάντας ἔπεισε καὶ παρώρμησε, τὰς καθ᾽ ἡμέραν περὶ σῶμα δαπάνας κολούσαντας, ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς καὶ πολεμικαῖς παρασκευαῖς διαπρεπεῖς ὁρᾶσθαι καὶ κεκοσμημένους. ἦν οὖν ἰδεῖν τὰ μὲν ἐργαστήρια μεστὰ καταχοπτομένων κυλίκων καὶ θηρικλείων, χρυσουμένων δὲ θωράκων, καὶ καταργυρουμένων θυρεῶν καὶ χαλινῶν· τὰ δὲ στάδια πώλων δαμαζομένων, καὶ νεανίσκων ὁπλομαχούντων. ἐν δὲ ταῖς χερσὶ τῶν γυναικῶν κράνη καὶ
B πτερὰ βαφαῖς κοσμούμενα, καὶ χιτώνων ἱππικῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων διανθισμένων. ἡ δ᾽ ὄψις αὕτη τὸ θάρσος αὔξουσα, καὶ παρακαλοῦσα τὴν ὁρμὴν, ἐποίει φιλοπαράβολον καὶ πρόθυμον ἐπὶ τοὺς κινδύνους. ἡ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις θεάμασι πολυτέλεια τρυφὴν ἐπάγεται, καὶ μαλακίαν ἐνδίδωσι τοῖς χρωμένοις, ὥσπερ ὑπὸ νυγμῶν καὶ γαργαλισμῶν τῆς αἰσθήσεως συνεπικλώσης τὴν διάνοιαν· ἡ δ᾽ εἰς τὰ τοιαῦτα, ῥώννυσι καὶ μεγαλύνει τὸν θυμόν. ὥσπερ Ὅμηρος ἐποίησεν τὸν Ἀχιλλέα τῶν καινῶν ὅπλων παρατεθέντων ἐγγὺς ὑπὸ τῆς ὄψεως, ὀργῶντα καὶ φλεγόμενον
C πρὸς τὴν δι᾽ αὐτῶν ἐνέργειαν. οὕτω δὲ κοσμήσας τοὺς νέους, ἐγύμναζε καὶ διεπόνει, ταῖς κινήσεσι προθύμως ὑπακούοντας καὶ φιλοτίμως. καὶ γὰρ ἡ τάξις θαυμαστῶς ἠγαπᾶτο, ἄθραυστόν τι λαμβάνειν πύκνωμα δοκοῦσα, καὶ τὰ ὅπλα τοῖς σώμασιν ἐγίνετο χειροήθη καὶ κοῦφα, μεθ᾽ ἡδονῆς διὰ λαμπρότητα καὶ κάλλος ἁπτομένων καὶ φορούντων, ἐναγωνίσασθαί τε βουλομένων, καὶ διακριθῆναι τάχιστα πρὸς τοὺς πολεμίους. ἦν δὲ τότε τοῖς Ἀχαιοῖς ὁ πρὸς Μαχανίδαν πόλεμος τὸν Λακεδαιμονίων τύραννον, ἀπὸ
D πολλῆς καὶ μεγάλης δυνάμεως ἐπιβουλεύοντα πᾶσι Πελοποννησίοις. ὡς οὖν εἰς τὴν Μαντίνειαν ἐμβεβληκὼς ἀπηγγέλθη, κατὰ τάχος ὁ Φιλοποίμην ἐξῆγε τὴν στρατιὰν ἐπ᾽ αὐτόν. ἐγγὺς δὲ τῆς πόλεως παρετάξαντο, πολλοῖς μὲν ξένοις ἑκάτεροι, πάσαις δ᾽ ὁμοῦ τι ταῖς πολιτικαῖς δυνάμεσι. γενομένου δὲ τοῦ ἀγῶνος ἐν χερσὶν, ὁ Μαχανίδας τοῖς ξένοις τοὺς τῶν Ἀχαιῶν προτεταγμένους ἀκοντιστὰς καὶ Ταραντίνους τρεψάμενος, ἀντὶ τοῦ χωρεῖν εὐθὺς ἐπὶ τοὺς μαχομένους, καὶ παραρρηγνύναι τὸ συνεστηκὸς, ἐξέπεσε διώκων καὶ παρήλλαξε τὴν φάλαγγα, τῶν Ἀχαιῶν ἐν τάξει μενόντων. ὁ δὲ Φιλοποίμην, τηλικού-
E του πταίσματος ἐν ἀρχῇ γενομένου, καὶ τῶν πραγμάτων ἀπολωλέναι κομιδῇ καὶ διεφθάρθαι δοκούντων, τοῦτο μὲν ὅμως προσεποιεῖτο παρορᾶν, καὶ μηδὲν ἡγεῖσθαι δεινόν· κατιδὼν δὲ τοὺς πολεμίους, ὅσον ἡμάρτανον ἐν τῇ διώξει, τῆς φάλαγγος ἀπορρηγνυμένους, καὶ κενὴν χώραν διδόντας, οὐκ ἀπήντησεν, οὐδ᾽ ἐνέστη φερομένοις αὐτοῖς ἐπὶ τοὺς φεύγοντας, ἀλλ᾽ ἐάσας παρελθεῖν καὶ διάσπασμα ποιήσας μέγα, πρὸς τοὺς ὁπλίτας εὐθὺς ἦγε τῶν Λακεδαιμονίων, ὁρῶν τὴν φάλαγγα γυμνὴν ἀπολελειμμένην· καὶ κατὰ κέρας παραδραμὼν ἐνέβαλεν, μήτε ἄρχοντος αὐτοῖς
F παρόντος, μήτε μάχεσθαι προσδεχομένοις. νικᾶν γὰρ ἡγοῦντο καὶ κρατεῖν παντάπασιν, διώκοντα τὸν Μαχανίδαν ὁρῶντες. ὠσάμενος δὲ τούτους φόνῳ πολλῷ, (λέγονται γὰρ ὑπὲρ τοὺς τετρακισχιλίους ἀποθανεῖν) ὥρμησεν ἐπὶ τὸν Μαχανίδαν, ἐκ τῆς διώξεως ἀναστρέφοντα μετὰ τῶν ξένων·

A τάφρου δὲ μεγάλης καὶ βαθείας ἐν μέσῳ διειργούσης, παρεξήλαυνον ἀλλήλοις ἑκατέρωθεν· ὁ μὲν διαβῆναι καὶ φυγεῖν, ὁ δὲ τοῦτο κωλῦσαι βουλόμενος. ἦν δὲ ὄψις οὐχ ὡς στρατηγῶν μαχομένων, ἀλλ᾽ ὥσπερ θηρίων πρὸς ἀλκὴν ὑπ᾽ ἀνάγκης τρεπομένων, δεινοῦ κυνηγέτου τοῦ Φιλοποίμενος συνεστῶτος. ἔνθα ὁ μὲν ἵππος τοῦ τυράννου ῥωμαλέος ὢν καὶ θυμοειδής, καὶ τοῖς μύωψιν αἱμαχθεὶς ἑκατέρωθεν, ἐπετόλμησε τῇ διαβάσει, καὶ προσβαλὼν τῇ τάφρῳ τὸ στῆθος, ἐβιάζετο τοῖς προσθίοις πέραν ἐρείσασθαι σκέλεσιν. ἐν δὲ τούτῳ Σιμμίας καὶ Πολύαινος, οἵπερ ἀεὶ τῷ Φιλοποίμενι παρῆσαν μαχομένῳ καὶ συνήσπιζον, ὁμοῦ προσήλαυνον ἀμφότεροι, τὰς B αἰχμὰς κλίναντες ἐναντίας. φθάνει δὲ αὐτοὺς ὁ Φιλοποίμην ἀπαντήσας τῷ Μαχανίδᾳ, καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ μετεωρίζοντα τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ σώματος ὁρῶν, μικρὸν ἐνέκλινεν τὸν ἴδιον, καὶ διαλαβὼν τὸ ξυστόν, ἐκ χειρὸς ὠθεῖ, καὶ περιτρέπει τὸν ἄνδρα συνεπερείσας. τοῦτο ἔχων τὸ σχῆμα χαλκοῦς ἐν Δελφοῖς ἕστηκεν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, θαυμασάντων μάλιστα καὶ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ καὶ τὴν στρατηγίαν ἐκείνην.

λέγεται δέ, τῆς τῶν Νεμείων πανηγύρεως συνεστώσης, στρατηγοῦντα τὸν Φιλοποίμενα τὸ δεύτερον, καὶ νενικηκότα μὲν οὐ πάλαι τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην, τότε δὲ σχολὴν ἄγοντα C τὴν ἑορτήν, πρῶτον μὲν ἐπιδεῖξαι τοῖς Ἕλλησι κεκοσμημένην τὴν φάλαγγα, καὶ κινουμένην, ὥσπερ εἴθιστο, τοὺς τακτικοὺς ῥυθμοὺς μετὰ τάχους καὶ ῥώμης· ἔπειτα κιθαρῳδῶν ἀγωνιζομένων, εἰς τὸ θέατρον παρελθεῖν, ἔχοντα τοὺς νεανίσκους ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς χλαμύσι, καὶ τοῖς φοινικοῖς ὑποδύταις, ἀκμάζοντάς τε τοῖς σώμασιν ἅπαντας καὶ ταῖς ἡλικίαις παραλλήλους, αἰδῶ δὲ πολλὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρόνημα νεανικὸν ὑποφαίνοντας, ἐκ πολλῶν καὶ καλῶν ἀγώνων.
» ἄρτι δὲ αὐτῶν εἰσελθόντων, κατὰ τύχην Πυλάδην τὸν κιθα-
» ρῳδὸν ᾄδοντα τοὺς Τιμοθέου Πέρσας ἐνάρξασθαι, Κλει- D νὸν ἐλευθερίας τεύχων μέγαν Ἑλλάδι κόσμον. ἅμα δὲ τῇ λαμπρότητι τῆς φωνῆς τοῦ περὶ τὴν ποίησιν ὄγκου συμπρέψαντος, ἐπίβλεψιν γενέσθαι τοῦ θεάτρου πανταχόθεν εἰς τὸν Φιλοποίμενα, καὶ κρότον μετὰ χαρᾶς, τῶν Ἑλλήνων τὸ παλαιὸν ἀξίωμα ταῖς ἐλπίσιν ἀναλαμβανόντων, καὶ τοῦ τότε φρονήματος ἔγγιστα τῷ θαρρεῖν γινομένων. πρὸς δὲ τὰς μάχας καὶ τοὺς κινδύνους, ὥσπερ οἱ πῶλοι τοὺς συνήθεις ἐπιβάτας ποθοῦντες, ἐὰν ἄλλον φέρωσι, πτύρονται καὶ ξενοπαθοῦσιν· οὕτως ἡ δύναμις τῶν Ἀχαιῶν ἑτέρου στρατηγοῦντος ἠθύμει, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐπάπταινεν, καὶ μόνον ὀφθέντος, εὐθὺς ὀρ- E θὴ καὶ δραστήριος ἦν, διὰ τὸ θαρρεῖν, ἅτε δὴ καὶ τοὺς ἐναντίους αἰσθανόμενοι, πρὸς ἕνα τοῦτον τῶν στρατηγῶν ἀντιβλέπειν οὐ δυναμένους, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τοὔνομα δεδοικότες, ὡς ἦν φανερὸν ἐξ ὧν ἔπρασσον. Φίλιππος μὲν γὰρ ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεύς, οἰόμενος, ἂν ἐκποδὼν ὁ Φιλοποίμην γένηται, πάλιν ὑποπτήξειν αὐτῷ τοὺς Ἀχαιούς, ἔπεμψεν εἰς Ἄργος κρύφα τοὺς ἀναιρήσοντας αὐτόν. ἐπιγνωσθείσης δὲ τῆς ἐπιβουλῆς, παντάπασιν ἐξεμισήθη καὶ διεβλήθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Βοιωτοὶ δέ, πολιορκοῦντες Μέγαρα, καὶ λήψεσθαι ταχέως ἐλπίζοντες, ἐξαίφνης λόγου F προσπεσόντος αὐτοῖς, ὃς οὐκ ἦν ἀληθής, Φιλοποίμενα βοηθοῦντα τοῖς πολιορκουμένοις ἐγγὺς εἶναι, τὰς κλίμακας ἀφέντες ἤδη προσερηρεισμένας τοῖς τείχεσιν, ᾤχοντο φεύγοντες. Νάβιδος δὲ τοῦ μετὰ Μαχανίδαν τυραννοῦντος Λακεδαιμονίων, Μεσσήνην ἄφνω καταλαβόντος, ἐτύγχανε μὲν ἰδιώτης ὢν τότε ὁ Φιλοποίμην, καὶ δυνάμεως οὐδεμιᾶς κύριος· ἐπεὶ δὲ τὸν στρατηγοῦντα τῶν Ἀχαιῶν

Ingens fossa & alta interiecta dirimebat eos, ex cuius vtroque margine obequitabant inter se: hic quo transiret ad capessendam fugam, ille vt id impediret. Erat species non quasi ducum præliantium, sed sicut ferarum, quas ad prælium adigit necessitas acri instante venatore Philopœmene. Hic equus tyranni fortis & ferox, vtrinque calcaribus concitatus tentauit transilire fossam, impactoq; in fossam pectore, annitebatur prioribus pedibus traiicere. Interea Simmias & Polyænus, qui in præliis soliti erant Philopœmeni assistere & eũ stipare, simul ambo aduolant equis. Quos infestas inclinantes hastas præuenit Philopœmenes, atque obuium obiecit se Machanidæ Cuius equũ quum videret sublato capite corpus eius tegentem, deflexit paululum suum, atque infesta hasta omni vi intorta illum effusum connixus resupinat. Ea figura Achæi statuam huic Delphis, admirati supra modum tum factum hoc, tum eius illo in prælio consilium, posuere. Fama est ludicro Nemæorum Philopœmenem iterum prætorem, non ita diu ab hac ad Mantineam pugna, quum eius celebritatis causa in otio esset, primùm exhibuisse Græcis adornatam phalangem & motus edentem, vt in acie solet, compositos cum agilitate & robore: inde certantibus citharœdis in theatrum prodisse, quem iuuenes stipabant lacernis militaribus & puniceis amicti sagis, cùm corporibus florentes omnes, tum pares ætate: qui singularem aduersus ducem reuerentiam, & spiritus ex multis & egregiis certaminibus elatos prę se ferebant. His commodum ingressis, fortè Pyladem citharœdum cecinisse Timothei Persas, hoc modo exorsum

Assertis decus hic quæsiuit nobile Graiis.

Grandiloquentia autem poetæ cum canora congruente voce oculos ex omni parte theatri coniectos in Philopœmenem fuisse, ac plausum editum lætissimum à Græcis, qui veterem dignitatem spe concipiebant, & ad illos animos proximè accedebant fiducia. In præliis & discriminibus, sicut equi nouelli consuetum sessorem quærunt, alium si vehant tumultuantur & ferociunt, ita exercitus Achæorum deiiciebat alio duce animum, atque illum circumspectabat, quo viso tantùm illicò erat ex fidentia erectus agilisque. Nempe hostes intelligebant vnum hunc contueri non posse, sed & gloriam eius & nomen, vt re ipsa declararunt, formidare. Siquidem Macedonum rex Philippus, ratus sublato de medio Philopœmene, Achæos iterum ipsum respecturos, misit certos occultè Argos qui eum trucidarent: ac detectis insidiis planè flagrauit inuidia, & traductus est apud Græcos. Bœotii Megaram obsidentes, quum sperarent se iamiam oppidum expugnaturos, vano repentè allato rumore Philopœmenem suppetias obsessis venientem adesse, scalis quæ muris iam erant admotæ relictis, fugæ consuluerunt. Quo tempore Nabis, qui Lacedæmoniorum tyrannus secundum Machanidam fuit, occupauit Messenen: erat priuatus Philopœmenes, nec vllis copiis præerat. Qui quum prætorem Achæorum,

vt opem ferret Messeniis, non potuit Lysippum inducere, quia plane actum dictitabat esse de oppido quod tenerēt hostes, ipse statuit subuenire suis comitatus ciuibus, qui nullam morabantur legem vel plebiscitum, sed quasi semper ex naturæ præscripto imperantē sunt sequuti eum, qui esset præstantissimus. Vt hunc Nabidi nuntiatum est in propinquo esse, non remansit illic, quanuis castra in oppido haberet, sed subdixit se per auersam portam, agmenq; raptim abegit, præclare secum agi ratus, si elaberetur. Et quidem elapsus est: cæterum erepta fuit Messene. Hactenus commēdatur Philopœmenes. At secunda in Cretam profectio eius accersentibus Gortyniis, vt armis lacessiti eo duce vterentur, culpata est, quod flagrante bello patria sua à Nabide illato abscessisset ipse, vel belli metu, vel intempestiua ad alios ambitione. Licet id temporis bello tam acri premerētur Megalopolitani, vt muris inclusi deuastato agro cōsererent vias frugibus, & hostes castra prope in ipsis locassent portis. Hic autem ea tempestate belligerans cum Cretensibus & ducē agens in regione transmarina, ansam prębuit iniquis calumniādi se, qua si bellum domesticum subterfugeret. Nonnulli dicebant aliis designatis Achæorū prętoribus quia esset sine imperio Philopœmenes, orantibus Gortyniis otiū suum contulisse eū ad exercitum ducēdum. Neq; enim ferebat otiū, sed imperatoriā & bellicā virtutē volebat, sicut magnum negotium, perpetuo in manibus habere & versare. Cui consonat id quod aliquando de rege Ptolemæo dixit. Siquidē quum eum quidā ferrent laudibus, quod & exercitū quotidie ꝓbe exerceret, & ipse probe & sedulo in armis subigeret corpus suū. Atqui quis regem (inquit) hoc ętatis suspiciat non opus edentem, sed meditantem? Hac igitur de causa infensi Megalopolitani & ferati proditos, instituerunt ei exilium irrogare. Cui rei obstiterūt tamen Achæi, ducem mittentes Megalopolitanis Aristænetum: qui quamuis cum Philopœmene ei dissensiones essent de repub. ne damnaretur, intercessit. Inde à ciuibus Philopœmenes fastiditus, perpulit multa finitima castella ad defectionem, suggerens vt allegarent non fuisse ab initio se censos nec illis cōtributos. Quibus hoc obtendentibus aperte est patrocinatus, eamque ciuitatem in concilio Achæorum pressit. Verum hæc sunt post insequuta. In Creta partes sequutus Gortyniorum, bellum non vt Peloponnesius & Arcas simpliciter gessit & generose: sed mores induens Creticos, eorumque in ipsos technis, dolis, furtis & insidiis vtens, breui pueros ostendit illos esse qui fatuas & inanes aduersus veram belli peritiam fallacias contechnarentur. Ob hæc celebris & inclytus ex rebus ibi gestis reuersus in Peloponnesum, Philippum offendit a Tito Quintio deuictum, pressumque Achæorum & Romanorum armis Nabidem. In quem dux ilico designatus, quum prælio nauali aleam iaceret, in idem ac Epaminondas visus est impegisse, magnamque ex eo quod minus prospere mari decertasset, virtutis & existimationis suæ fecisse iacturam. Cæterum Epaminondam quidem referunt, quod nollet ciuibus suis gustum præbere commoditatum maritimarum, ne pro statariis militibus (vt apud Platonem est)

A Λύσιππον οὐκ ἔπειθεν βοηθεῖν τοῖς Μεσσηνίοις, ἀπολωλέναι κομιδῆ φάσκοντα τὴν πόλιν, ἔνδον γεγονότων τῶν πολεμίων, αὐτὸς ἐβοήθει, τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ἀναλαβὼν, οὔτε νόμον οὔτε χειροτονίαν περιμείναντας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἑπομένους. ἤδη δ' αὐτοῦ πλησίον ὄντος, ἀκούσας ὁ Νάβις οὐχ ὑπέμεινε, καίπερ ἐν τῇ πόλει στρατοπεδεύων, ἀλλ' ὑπεκδὺς διὰ πυλῶν ἑτέρων, κατὰ τάχος ἀπήγαγε τὴν δύναμιν, εὐτυχίᾳ χρήσασθαι δοκῶν εἰ διαφύγοι· καὶ διέφυγε, Μεσσήνη δ' ἠλευθέρωτο. ταῦτα μὲν οὖν τὰ καλὰ τοῦ Φιλοποίμενος. ἡ δ' εἰς Κρήτην αὖθις ἀποδημία,

B Γορτυνίων δεηθέντων, ὡς χρήσαιντο πολεμούμενοι στρατηγῷ, διαβολὴν ἔσχεν, ὅτι τῆς πατρίδος αὐτοῦ πολεμουμένης ὑπὸ Νάβιδος, ἀπῆν, φυγομαχῶν, ἢ φιλοτιμούμενος ἀκαίρως πρὸς ἑτέρους. καίτοι συντόνως οὕτως ἐπολεμήθησαν Μεγαλοπολῖται κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ὥστε τοῖς μὲν τείχεσιν ἐνοικεῖν, σπείρειν δὲ τοὺς στενωποὺς, περικεκομμένης τῆς χώρας καὶ τῶν πολεμίων σχεδὸν ἐν ταῖς πύλαις στρατοπεδευόντων. ὁ δὲ, Κρησὶ πολεμῶν τηνικαῦτα, καὶ στρατηγῶν διαπόντιος, ἐγκλήματα παρεῖχεν καθ' ἑαυτοῦ τοῖς ἐχθροῖς, ὡς ἀποδιδράσκων τὸν οἴκοι πόλεμον. ἦσαν δέ τινες οἱ λέγον-

C τες, ἑτέρους τῶν Ἀχαιῶν ᾑρημένων ἄρχοντας, ἰδιώτην ὄντα τὸν Φιλοποίμενα, χρῆσαι τὴν ἑαυτοῦ σχολὴν ἐφ' ἡγεμονίᾳ δεηθεῖσι τοῖς Γορτυνίοις. ἦν γὰρ ἀλλότριος σχολῆς, καθάπερ ἄλλο τι χρῆμα, τὴν στρατηγικὴν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν, ἔχειν διὰ παντὸς ἐν χρήσει καὶ τριβῇ βουλόμενος· ὡς καὶ τὸ περὶ Πτολεμαίου ποτὲ ῥηθὲν τοῦ βασιλέως ἀπεδήλωσεν. ἐκεῖνον γὰρ ἐγκωμιαζόντων τινῶν ὡς εὖ μὲν ἐξασκοῦντα τὸ στράτευμα καθ' ἡμέραν, εὖ δὲ γυμνάζοντα καὶ φιλοπόνως διὰ τῶν ὅπλων τὸ σῶμα, Καὶ τίς ἂν (ἔφη) βασιλέα θαυμάσειεν, ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας μὴ ἐπιδεικνύμενον, ἀλλὰ μελετῶντα;

D χαλεπῶς δ' οὖν οἱ Μεγαλοπολῖται φέροντες ἐπὶ τούτῳ, καὶ προδεδόσθαι νομίζοντες, ἐπεχείρησαν ἀποξενοῦν αὐτόν· οἱ δ' Ἀχαιοὶ, διεκώλυσαν, Ἀρίσταινετον πέμψαντες εἰς Μεγάλην πόλιν στρατηγόν. ὃς, καίπερ ὢν διάφορος τῷ Φιλοποίμενι περὶ τὴν πολιτείαν, οὐκ εἴασεν τελεσθῆναι τὴν καταδίκην. ἐκ δὲ τούτου, παρορώμενος ὑπὸ τῶν πολιτῶν ὁ Φιλοποίμην, ἀπέστησε πολλὰς τῶν περιοικίδων κωμῶν, λέγειν διδάξας ὡς οὐ συνετέλουν, οὐδὲ ἦσαν ἐξ ἀρχῆς ἐκείνων. καὶ λεγούσαις ταῦτα φανερῶς συνηγωνίσατο, καὶ

E συγκατεστασίασεν τὴν πόλιν ἐπὶ τῶν Ἀχαιῶν. ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον. ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ συνεπολέμει τοῖς Γορτυνίοις, οὐχ ὡς Πελοποννήσιος ἀνὴρ καὶ Ἀρκὰς, ἁπλοῦν τινα καὶ γενναῖον πόλεμον, ἀλλὰ τὸ Κρητικὸν ἦθος ἐνδὺς, καὶ τοῖς ἐκείνων σοφίσμασι καὶ δόλοις, κλωπείαις τε καὶ λοχισμοῖς χρώμενος ἐπ' αὐτοὺς, ταχὺ παῖδας ἀπέδειξεν, ἀνόητα καὶ κενὰ πρὸς ἐμπειρίαν ἀληθινὴν πανουργοῦντας. ἐπὶ τούτοις δὲ θαυμασθεὶς καὶ λαμπρῶς περὶ τῶν ἐκεῖ πράξεων ἀνακομισθεὶς εἰς Πελοπόννησον, εὗρεν τὸν μὲν Φίλιππον ὑπὸ τοῦ Τίτου καταπεπολεμημένον, τὸν δὲ Νάβιν, ὑπὸ τῶν Ἀ-

F χαιῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων πολεμούμενον. ἐφ' ὃν εὐθὺς αἱρεθεὶς ἄρχων, καὶ ναυμαχίᾳ παραβαλόμενος, τὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου παθεῖν ἔδοξε, πολὺ τῆς περὶ αὐτὸν ἀρετῆς καὶ τῆς δόξης ἀφαιρεθεὶς, ἐν τῇ θαλάσσῃ κάκιον ἀγωνισάμενος. πλὴν Ἐπαμεινώνδαν μὲν ἔνιοι λέγουσιν ὀκνοῦντα γεῦσαι τῶν κατὰ θάλασσαν ὠφελειῶν τοὺς πολίτας, ὅπως αὐτῷ μὴ λάθωσιν, ἀντὶ μονίμων ὁπλιτῶν, κατὰ Πλάτωνα,

ναῦται γενόμενοι, καὶ διαφθαρέντες, ἄπρακτοι ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων ἀπελθεῖν ἑκουσίως. Φιλοποίμην δὲ τὴν ἐν τοῖς πεζοῖς ἐπιστήμην καὶ διὰ θαλάττης ἀρκέσειν αὐτῷ πρὸς τὸ καλῶς ἀγωνίσασθαι πεπεισμένος, ἔγνω τὴν ἄσκησιν, ἡλίκον μέρος ἐστὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ πόσην ἐπὶ πάντα τοῖς ἐθισθεῖσιν δύναμιν προστίθησιν. οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ ναυμαχίᾳ διὰ τὴν ἀπειρίαν ἔλαττον ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ ναῦν τινα, παλαιὰν μὲν, ἔνδοξον δὲ, δι᾽ ἐτῶν τεσσαράκοντα κατασπάσας ἐπλήρωσεν· ὥστε μὴ στεγούσης, κινδυνεῦσαι τοὺς πολίτας. πρὸς ταῦτα γινώσκων καταφρονοῦντας αὐτοῦ τοὺς πολεμίους, ὡς παντάπασι πεφευγότος ἐκ τῆς θαλάττης, καὶ πολιορκοῦντας ὑπερηφάνως τὸ Γύθιον, εὐθὺς ἐπέπλευσεν αὐτοῖς, οὐ προσδοκῶσιν, ἀλλ᾽ ἐκλελυμένοις διὰ τὴν νίκην. καὶ νυκτὸς ἐκβιβάσας τοὺς στρατιώτας, καὶ προσαγαγὼν πῦρ, ἐνῆκε ταῖς σκηναῖς, καὶ τὸ στρατόπεδον κατέκαυσε, καὶ πολλοὺς διέφθειρεν. ὀλίγαις δ᾽ ὕστερον ἡμέραις, καθ᾽ ὁδὸν ἐν δυσχωρίαις τισὶν ἄφνω τοῦ Νάβιδος ἐπιφανέντος αὐτῷ, καὶ φοβήσαντος τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀνέλπιστον ἡγουμένους τὴν σωτηρίαν, ἐκ τόπων χαλεπῶν καὶ γεγονότων ὑποχειρίων τοῖς πολεμίοις, ὀλίγον χρόνον ἐπιστὰς, καὶ περιλαβὼν ὄψει τὴν τοῦ χωρίου φύσιν, ἐπέδειξεν τὴν τακτικὴν τῶν ἄκρων τῆς πολεμικῆς τέχνην οὖσαν. οὕτω μικρὰ κινήσας τὴν ἑαυτοῦ φάλαγγα, καὶ πρὸς τὰ παρόντα μεθαρμόσας, ἀθορύβως καὶ ῥᾳδίως διεκρούσατο τὴν ἀπορίαν, καὶ προσβαλὼν τοῖς πολεμίοις, τροπὴν ἰσχυρὰν ἐποίησεν. ἐπεὶ δὲ οὐ πρὸς τὴν πόλιν ἑώρα φεύγοντας, ἀλλὰ τῆς χώρας ἄλλον ἄλλῃ διασπειρόμενον, ὑλώδης δὲ καὶ περίβουνος ἦν πᾶσα καὶ δύσιππος ὑπὸ ῥείθρων καὶ φαράγγων, τὴν μὲν δίωξιν ἐπέσχεν, καὶ κατεστρατοπέδευσεν ἔτι φωτὸς ὄντος. τεκμαιρόμενος δὲ τοὺς πολεμίους ἐκ τῆς φυγῆς καθ᾽ ἕνα καὶ δύο πρὸς τὴν πόλιν ὑπάξειν σκοταίους, ἐλλοχίζει τοῖς περὶ τὸ ἄστυ ῥείθροις καὶ λόφοις πολλοὺς ἔχοντας ἐγχειρίδια τῶν Ἀχαιῶν. ἐνταῦθα πλείστους ἀποθανεῖν συνέβη τῶν τοῦ Νάβιδος. ἅτε γὰρ οὐκ ἀθρόαν ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλ᾽ ὡς ἑκάστοις αἱ φυγαὶ συνετύγχανον, ὥσπερ ὄρνιθες ἡλίσκοντο περὶ τὴν πόλιν, εἰς τὰς τῶν πολεμίων χεῖρας καταίροντες. ἐπὶ τούτοις ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ἐκπρεπῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς θεάτροις, φιλότιμον ὄντα τὸν Τίτον, ἡσυχῆ παρελύπει. καὶ γὰρ ὡς Ῥωμαίων ὕπατος, ἀνδρὸς Ἀρκάδος ἠξίου θαυμάζεσθαι μᾶλλον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ταῖς εὐεργεσίαις ὑπερβάλλειν οὐ παρὰ μικρὸν ἡγεῖτο. δι᾽ ἑνὸς κηρύγματος ἐλευθερώσας τὴν Ἑλλάδα, ὅση Φιλίππῳ καὶ Μακεδόσιν ἐδούλευσεν. ἐκ δὲ τούτου καταλύεται μὲν ὁ Τίτος τῷ Νάβιδι τὸν πόλεμον, ἀποθνήσκει δὲ ὁ Νάβις ὑπὸ Αἰτωλῶν δολοφονηθείς. τεταραγμένης δὲ τῆς Σπάρτης, ὁ Φιλοποίμην ἁρπάσας τὸν καιρὸν, ἐπιπίπτει μετὰ δυνάμεως, καὶ τῶν μὲν ἀκόντων, τοὺς δὲ συμπείσας προσηγάγετο, καὶ μετεκόσμησεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν πόλιν. οὗ γενομένου, θαυμαστῶς μὲν εὐδοκίμησε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, προσκτησάμενος αὐτοῖς ἀξίωμα πόλεως τηλικαύτης καὶ δύναμιν. οὐ γὰρ ἦν μικρὸν, Ἀχαΐας μέρος γενέσθαι τὴν Σπάρτην. ἀνέλαβεν δὲ καὶ Λακεδαιμονίων τοὺς ἀρίστους, φύλακα τῆς ἐλευθερίας ἐκεῖνον ἐλπίσαντας ἕξειν. διὸ καὶ τὴν Νάβιδος οἰκίαν καὶ οὐσίαν ἐξαργυρισθεῖσαν, καὶ γενομένην εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ταλάντων, ἐψηφίσαντο δωρεὰν αὐτῷ δοῦναι, πρεσβείαν ὑπὲρ τούτων πέμψαντες. ἔνθα δὴ καὶ διεφάνη καθαρὸς ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ, οὐ δοκῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὢν ἄριστος. πρῶτον μὲν γὰρ οὐδεὶς ἐβούλετο τῶν Σπαρτιατῶν

A imprudenti sibi nautæ euaderent, & vitiosi, vltrò re infecta ex Asia & insulis domũ repetisse. Philopœmenes verò scientiam terrestrem sibi ratus sufficere, vel in pelago ad rem bene gerendã didicit quantum momenti ad virtutem & quantum in omnia adferat ponderis exercitatio meditatis. Non modò enim marte nauali ob imperitiã succubuit, verùm etiam nauem, veterem illam quidem sed celebrẽ, post annos quadraginta deduxit & compleuit. Quæ quum onus non ferret, adducti ciues in periculũ fuere. Ob hoc vbi animaduertit hostes ipsius contemptu, quasi in totum ex mari refugis-
B set, Gythion insolenter obsidere, confestim egit in non exspectãtes & victoria solutos classem: ac nocte excensione facta ignem admouit, eoq; tentoriis iniecto castra illorum incendit, multosq; peremit. Paucis pòst diebus, quum ex itinere eũ Nabis subitò in angustiis deprehendisset, trepidationemq; iniecisset Achæis, nulla ratione ex locis difficilibus & hosti opportunis explicare salutem se ratis posse, paulisper resistens, vt loci naturam circumspexit, artem aciei instruendæ esse ostendit in re militari primam. Itaq; conuerso paululũ agmine suo & ad rem præsentem versato, sedatè & nul-
C lo negotio exemit perplexitatem suis, atq; impressione facta hostes in effusam fugam auertit. Quos quum non ad vrbem videret fugam intendentes, sed per agrum alium aliò delabentes (erat autẽ saltuosus, montosus, & equitatui ob riuos & lacunas incommodus) cecinit receptui, castraq; luce adhuc metatus est. Quia verò coniectura prospiciebat hostes ex fuga singulos vel binos per tenebras in vrbem se subducturos, in riuis & collibus vbi vicinis frequentes Achæos cum gladiis condit, vbi cõtigit plurimos Nabidis milites cadere. Quippe non recipiebant se confertim, sed vt quosq; cõ-
D globauerat fuga, auium more in manus hostiles delabentes circa vrbẽ capiebantur. Ob quę quum à Græcis per theatra eximiis celebraretur & ornaretur honoribus, nonnihil T. Quintium obiter offendit gloriæ auidum. Volebat enim supra hominem Arcadem vt consul Romanus ab Achæis honorari: & qui totam Græciam, quæcunq; Philippo & Macedonibus seruierat, vno edicto restituerat in libertatẽ, non parum superare se eum beneficiis arbitrabatur. Inde T. Quintius pacem cum Nabide facit. Nabis autem insidiis ab Ætolis circumuẽtus occumbit. Turbatis rebus Spartæ, Philopœmenes arrepta occasione superuenit cũ ex-
E ercitu, ac quibusdã inuitis, aliis in sententiam suã adductis, ciuitatem impulit vt corpori se Achæorũ contribueret. Quo facto mirum quantũ quæsiuit apud Achęos laudis, q tantæ vrbem amplitudinis & potentiæ iis adiunxisset. Neque enim leue erat partem fieri Achaiæ Lacedæmonẽ. Conciliauit etiam sibi optimates Lacedæmoniorũ, qui libertatis se illum custodem habituros sperabant. Vnde Nabidis domũ & bona venum dederũt, ex quibus coacta viginti & centũ talenta, dono ei suffragiis dare decreuerũt, atq; ad id offerendũ ei legatos misere.
F Enimuerò hic effulsit abstinẽtia eius, qui nõ videbatur tantùm, sed erat integerrimus. Namq; primùm nemo eum virum sustinebat Spartiatarum

de eo capiendo munere appellare, ſed verentes detrectanteſq́; hoſpitem eius nominarunt Timolaum. Qui vt venit Megalopolin, ac cōuiuio à Philopœmene exceptus grauitatem ſermonis eius & vitæ frugalitatē integritatemq́; animaduertit morum, ad quos haudquaquā aditus propior aut inſidiæ à pecunia paterent, oppreſſit mentionē doni, ac prætextu aduentus ſui allegato alio domum eſt regreſſus. Iterum miſſus nihilo plus egit. Tertia legatione vix tandem eius rei mentionē inferens, propenſum animū declarauit ei ciuitatis. At Philopœmenes grato animo auditis mandatis, perrexit ipſe Lacedæmonē, conſuluitq́; eis ne bonos amicos, quorum liceret virtute frui gratis, largitionibus inſtituerēt labefactare, ſed improbos & eos qui ciuitatem in concilio premant, redimerent & corrumperent, vt munere deliniti, minus ipſis obſtreperent. Quippe inimicis ait præſtare liberam vocem quàm amicis præcidere. adeo fuit celſo aduerſus pecuniam animo. Poſtquam verò Lacedæmonios de integro nouare res nuntiato prætor Achæorum Diophanes vindicare in eos intendit, illi autem armis motis Peloponneſum ſolicitabant ſtudebat mollire & ſedare Philopœmenes Diophanis bilem: tempus demonſtrās poſtulare, rege Antiocho & Romanis in Græcia tantis exercitib. hærentibus, eò vt animum conuertat dux, neque moueat domeſtica, ſed conniueat in quibuſdam peccatis, diſſimuletq́;. Cui quum non auſcultaret Diophanes, ſed Laconiæ vnà cum Quintio arma inferret, ac ſtatim ipſam peterent vrbem: frendens Philopœmenes facinus minimè ciuile, neq́; vndequaq́; officio reſpondens, verùm inſigne tamen & inſigni deſignās animo, ingreſſus eſt Lacedæmonem, prætoriq́; Achæorum & Romano conſuli ipſe portas priuatus clauſit, motus vrbanos cōpreſſit, reduxitq́; Lacedæmonios, ſicut initio fuerant, in corpus Achęorū. Inſequutis temporib. incuſans neſcio quid Philopœmenes Lacedæmonios, exules prætor in vrbem reduxit, octoginta Spartiatas occidit, vt autor eſt Polybius: vt verò tradidit Ariſtocrates, quinquaginta ſupra trecentos muros demolitus eſt, magna parte agri mulctauit eos, eamq́; attribuit Megalopolitanis. Quicunque adſcripti à tyrannis in ciuitatem Spartanam fuerant, exterminauit, & in Achaiam abduxit omnes: extra tria millia, quos dicto non audientes & excedere abnuentes, Lacedæmone ſub haſta vendidit. Hinc quaſi ad illorum ludibrium ex ea pecunia ædificauit Megalopoli porticum. Quo autem magis indulgeret ſuo in Lacedæmonios odio, & indigne afflictis inſultaret, immaniſſimum factum & iniquiſſimum circa inſtituta illius ciuitatis molitus eſt. Siquidem Lycurgi inſtitutionem ſoluit & peruertit, compulitque pueros & adultos quaſi ex Lycurgi legibus nunquam moderatos ſpiritus geſturi eſſent, patriam cum Achaica cōmutare diſciplinam. Qui quum id temporis calamitatum mole Philopœmeni quaſi neruos ciuitatis præbuiſſent incidendos, ſubacti, cicurati, & fracti fuerunt. Cæterùm aliquanto pòſt beneficio populi Romani relictis inſtitutis Achaicis, priſtina, quoad eius fieri à tantis miſeriis & cladibus poterat, reduxerunt atque ſtabiliuerunt.

A ἀνδρὶ τοιούτῳ διαλέγεσθαι περὶ δωροδοκίας, ἀλλὰ δεδιότες καὶ ἀναδυόμενοι, προεβάλοντο τὸν ξένον αὐτοῦ Τιμόλαον. ἔπειτα δὲ αὐτὸς ὁ Τιμόλαος, ὡς ἦλθεν εἰς Μεγάλην πόλιν ἑστιαθεὶς παρὰ τῷ Φιλοποίμενι, καὶ τὴν σεμνότητα τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς διαίτης, καὶ τὸ ἦθος ἐγγύθεν οὐδαμῇ πρόσιτον οὐδὲ εὐάλωτον ὑπὸ χρημάτων κατανοήσας, ἀπεσιώπησε περὶ τῆς δωρεᾶς· ἑτέραν δέ τινα πρόφασιν τῆς πρὸς αὐτὸν ὁδοῦ ποιησάμενος, ᾤχετο ἀπιών, καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου πεμφθεὶς, ταὐτὸ ἔπαθεν. τρίτῃ δὲ ὁδῷ μόλις ἐντυχὼν, ἐδήλωσε τὴν προθυμίαν τῆς πόλεως.
B ὁ δὲ Φιλοποίμην ἡδέως ἀκούσας, ἧκεν αὐτὸς εἰς Λακεδαίμονα, καὶ συνεβούλευσεν αὐτοῖς μὴ τοὺς φίλους ἀγαθοὺς δεκάζειν, ὧν προῖκα τῆς ἀρετῆς ἔξεστιν ἀπολαύειν, ἀλλὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τὴν πόλιν ἐν τῷ συνεδρίῳ καταστασιάζοντας, ὠνεῖσθαι καὶ διαφθείρειν· ἵνα τῷ λαβεῖν ἐπιστομισθέντες, ἧττον ἐνοχλοῖεν αὐτοῖς· βέλτιον γὰρ εἶναι τῶν ἐχθρῶν παραιρεῖσθαι τὴν παῤῥησίαν ἢ τῶν φίλων. οὕτω μὲν ἦν πρὸς χρήματα λαμπρός. ἐπεὶ δὲ πάλιν τοὺς Λακεδαιμονίους νεωτερίζειν ἀκούσας ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Διοφάνης, ἐβούλετο κολάζειν, οἱ δὲ εἰς πόλεμον καθιστάμενοι, διετά-
C ραττον τὴν Πελοπόννησον, ἐπειρᾶτο πραΰνειν καὶ καταπαύειν τὸν Διοφάνη τῆς ὀργῆς ὁ Φιλοποίμην· διδάσκων τὸν καιρὸν ὡς Ἀντιόχου τοῦ βασιλέως, καὶ Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἑλλάδι τηλικούτοις αἰωρουμένων στρατοπέδοις, ἐκεῖσε χρὴ τὸν ἄρχοντα τὴν γνώμην ἔχειν, τὰ δ' οἰκεῖα μὴ κινεῖν, ἀλλὰ καὶ παριδεῖν τι καὶ παρακοῦσαι τῶν ἁμαρτανομένων. οὐ προσέχοντος δὲ τοῦ Διοφάνους, ἀλλ' εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐμβαλόντος ἅμα τῷ Τίτῳ, καὶ βαδιζόντων εὐθὺς ἐπὶ τὴν πόλιν, ἀγανακτήσας, ὁ Φιλοποίμην, ἔργον οὐ νόμιμον οὐδ' ἀπηκριβωμένον ἐκ τῶν δικαίων, ἀλλὰ μέγα καὶ μεγάλῳ φρονήματι τολμή-
D σας, εἰς τὴν Λακεδαίμονα παρῆλθεν· καὶ τόν τε στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, καὶ τὸν ὕπατον τῶν Ῥωμαίων, ἰδιώτης ὢν ἀπέκλεισεν, τὰς δ' ἐν τῇ πόλει ταραχὰς ἔπαυσε, καὶ κατέστησε τοὺς Λακεδαιμονίους πάλιν εἰς τὸ κοινὸν, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἦσαν. χρόνῳ δ' ὕστερον ἐγκαλέσας τι τοῖς Λακεδαιμονίοις στρατηγῶν ὁ Φιλοποίμην, τοὺς μὲν φυγάδας κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ὀγδοήκοντα δὲ Σπαρτιάτας ἀπέκτεινεν, ὡς v. Palmer.
Πολύβιός φησιν· ὡς δ' Ἀριστοκράτης, πεντήκοντα καὶ τριακοσίους. τὰ δὲ τείχη καθεῖλεν, χώραν δὲ πολλὴν ἀποτεμόμενος, προσένειμε τοῖς Μεγαλοπολίταις. ὅσοι δ' ἦσαν
E ὑπὸ τῶν τυράννων ἀποδεδειγμένοι πολῖται τῆς Σπάρτης, μετῴκιζεν ἅπαντας, ἀπάγων εἰς Ἀχαΐαν, πλὴν τρισχιλίων. τούτους δ' ἀπειθοῦντας, καὶ μὴ βουλομένους ἀπελθεῖν ἐκ τῆς Λακεδαίμονος, ἐπώλησεν, εἶθ' οἷον ἐφυβρίζων, ἀπὸ τῶν χρημάτων τούτων ἐν Μεγαλοπόλει στοὰν ᾠκοδόμησεν. ἐμπιπλάμενος δὲ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ παρ' ἀξίαν πεπραγόσιν ἐπεμβαίνων, τὸ περὶ τὴν πολιτείαν ἔργον ὠμότατον ἐξειργάσατο καὶ παρανομώτατον. ἀνεῖλεν γὰρ καὶ διέφθειρε τὴν Λυκούργειον ἀγωγὴν, ἀναγκάσας τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἐφήβους τὴν Ἀχαϊκὴν ἀντὶ τῆς πατρίου παι-
F δείαν μεταλαβεῖν, ὡς οὐδέποτε μικρὸν ἐν τοῖς Λυκούργου νόμοις φρονήσαντας. τότε μὲν οὖν ὑπὸ συμφορῶν μεγάλων, ὥσπερ νεῦρα τῆς πόλεως ἐκτεμεῖν τῷ Φιλοποίμενι παρασχόντες, ἐγένοντο χειροήθεις καὶ ταπεινοί· χρόνῳ δ' ὕστερον αἰτησάμενοι παρὰ Ῥωμαίων, τὴν μὲν Ἀχαϊκὴν ἔφυγον πολιτείαν, ἀνέλαβον δὲ καὶ κατεστήσαντο τὴν πάτριον ὡς ἦν δυνατὸν, ἐκ κακῶν καὶ φθορᾶς τηλικαύτης.

Ἐπεὶ δὲ Ῥωμαίοις ὁ πρὸς Ἀντίοχον ἐν τῇ Ἑλλάδι συνέστη πόλεμος, ἦν μὲν ἰδιώτης ὁ Φιλοποίμην· ὁρῶν δὲ τὸν Ἀντίοχον αὐτὸν ἐν Χαλκίδι καθήμενον, περὶ γάμους καὶ παρθένων ἔρωτας οὐ καθ' ὥραν σχολάζοντα, τοὺς δὲ Σύρους ἐν ἀταξίᾳ πολλῇ καὶ χωρὶς ἡγεμόνων ἐν ταῖς πόλεσι πλαζομένους καὶ τρυφῶντας, ἤχθετο μὴ στρατηγῶν τότε τῶν Ἀχαιῶν, καὶ Ῥωμαίοις ἔλεγε φθονεῖν τῆς νίκης. Ἐγὼ γὰρ ἂν (ἔφη) στρατηγῶν, ἐν τοῖς καπηλείοις κατέκοψα τούτους πάντας. ἐπεὶ δὲ νικήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Ἀντίοχον, ἐνεφύοντο τοῖς Ἑλληνικοῖς μᾶλλον ἤδη, καὶ περιεβάλλοντο τῇ δυνάμει τοὺς Ἀχαιούς, ὑποκατακλινομένων αὐτοῖς τῶν δημαγωγῶν· ἡ δ' ἰσχὺς ἐπὶ πάντα πολλὴ μετὰ τοῦ δαίμονος ἐχώρει, καὶ τὸ τέλος ἐγγὺς ἦν, εἰς ὃ τὴν τύχην ἔδει περιφερομένην ἐξικέσθαι· καθάπερ ἀγαθὸς κυβερνήτης πρὸς κῦμα διερειδόμενος ὁ Φιλοποίμην, τὰ μὲν ἐνδιδόναι καὶ παρείκειν ἠναγκάζετο τοῖς καιροῖς, περὶ δὲ τῶν πλείστων διαφερόμενος, τοὺς τῷ λέγειν καὶ πράττειν ἰσχύοντας, ἀντισπᾶν ἐπειρᾶτο πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀρισταινέτου δὲ τοῦ Μεγαλοπολίτου, δυναμένου μὲν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς μέγα, τοὺς δὲ Ῥωμαίους ἀεὶ θεραπεύοντος, καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς μὴ οἰομένου δεῖν ἐναντιοῦσθαι μηδὲ ἀχαριστεῖν ἐκείνοις ἐν τῷ συνεδρίῳ, λέγεται τὸν Φιλοποίμενα σιωπᾶν ἀκούοντα, καὶ βαρέως φέρειν· τέλος δ' ὑπ' ὀργῆς δυσανασχετοῦντα πρὸς τὸν Ἀρισταίνετον, εἰπεῖν. Ὦ ἄνθρωπε, τί σπεύδεις τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν; Μανίου δὲ τοῦ Ῥωμαίων ὑπάτου νενικηκότος μὲν Ἀντίοχον, αἰτουμένου δὲ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ὅπως ἐάσωσι τοὺς Λακεδαιμονίων φυγάδας κατελθεῖν, καὶ Τίτου ταὐτὰ τῷ Μανίῳ περὶ τῶν φυγάδων ἀξιοῦντος, διεκώλυσεν ὁ Φιλοποίμην, οὐ τοῖς φυγάσι πολεμῶν, ἀλλὰ βουλόμενος δι' αὑτοῦ καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ μὴ Τίτου μηδὲ Ῥωμαίων χάριτι τοῦτο πραχθῆναι· καὶ στρατηγῶν εἰς τοὔπιον, αὐτὸς κατήγαγε τοὺς φυγάδας. οὕτως εἶχέν τι πρὸς τὰς ἐξουσίας ὑπὸ φρονήματος δύσερι καὶ φιλόνεικον. Ἤδη δὲ γεγονὼς ἔτος ἑβδομηκοστόν, ὄγδοον δὲ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῶν, ἤλπιζεν οὐ μόνον ἐκείνην τὴν ἀρχὴν ἀπολέμως διάξειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τὸ λοιπὸν αὐτῷ μεθ' ἡσυχίας καταβιῶναι τὰ πράγματα παρέξειν. ὡς γὰρ αἱ νόσοι ταῖς τῶν σωμάτων ῥώμαις συναπομαραίνεσθαι δοκοῦσιν, οὕτως ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐπιλιπούσης τῆς δυνάμεως, ἔληγε τὸ φιλόνεικον, οὐ μὴν ἀλλὰ νέμεσίς τις ὥσπερ ἀθλητὴν εὐδρομοῦντα, πρὸς τέρμασι τοῦ βίου κατέβαλεν. λέγεται γὰρ ἔν τινι συλλόγῳ τῶν παρόντων ἐπαινούντων ἄνδρα, δεινὸν εἶναι δοκοῦντα περὶ στρατηγίαν, εἰπεῖν τὸν Φιλοποίμενα, Καὶ πῶς ἄξιον ἐκείνου λόγον ἔχειν τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἥλω ζῶν ὑπὸ τῶν πολεμίων; μεθ' ἡμέρας δ' ὀλίγας Δεινοκράτης ὁ Μεσσήνιος ἄνθρωπος ἰδίᾳ τε τῷ Φιλοποίμενι προσκεκρουκώς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπαχθὴς διὰ πονηρίαν καὶ ἀκολασίαν, τήν τε Μεσσήνην ἀπέστησε τῶν Ἀχαιῶν, καὶ κώμην τὴν καλουμένην Κολωνίδα προσηγγέλθη μέλλων καταλαμβάνειν. ὁ δὲ Φιλοποίμην ἔτυχε μὲν ἐν Ἄργει πυρέσσων, πυθόμενος δὲ ταῦτα συνέτεινεν εἰς Μεγάλην πόλιν, ἡμέρᾳ μιᾷ σταδίους πλείονας ἢ τετρακοσίους. κἀκεῖθεν εὐθὺς ἐβοήθει, τοὺς ἱππεῖς ἀναλαβών, οἵπερ ἦσαν ἐνδοξότατοι μὲν τῶν πολιτῶν, νέοι δὲ κομιδῇ, δι' εὔνοιαν τοῦ Φιλοποίμενος καὶ ζῆλον ἐθελονταὶ συστρατεύοντες. ἱππασάμενοι δὲ πρὸς τὴν Μεσσήνην, καὶ περὶ τὸν Εὐάνδρου λόφον ἀπαντῶντι τῷ Δεινοκράτει συμπεσόντες,

A Porro quo tempore bellum Romani in Græcia cum Antiocho gerebant, erat Philopœmenes priuatus. Qui Antiochum ipsum quũ residem Chalcide videret nuptiis & puellarum amoribus præter ætatem suam implicatum, Syros autem absq; vlla disciplina & imperio p vrbes palãtes, inluxuriamq; effusos, affligebat se quod in præsens non foret prætor Achæorum, ferebatq; inuidere se illam victoriam Romanis. Ego enim (inquit) si prætor essem, omnes hos in lustris concidissem. Postquam verò Romani debellato Antiocho, impensius in Græciam incubuerunt, viribusq; complectebantur
B concionatoribus se iis venditantibus Achæos, atq; ingens eorum potentia secundantibus vbiq; diis inualescebat, & pro foribus erat terminus, in quem fortunam diu circumuolitantem tandem oportebat concedere: boni gubernatoris modo aduersus fluctus Philopœmenes obnitens, quanuis partim permittere & indulgere temporibus cogebatur, in plurimis obluctans tamen retrahere eos qui dicendo & opibus pollerent, elaborabat ad libertatem. Aristæneto verò Megalopolitano, qui præpotens erat in Achæis, sed Romanorum semper obseruans, negante in concilio faciẽ
C dum esse vt illis repugnarent aut offenderent, ferunt audientem id Philopœmenem magno cum animi dolore tacuisse: postremo victum cum stomacho appellasse Aristænetum hisce verbis, Quid properas, miser, fatum Græciæ aspicere? Quum M. Attilius consul Romanus, deuicto Antiocho postularet ab Achęis vt exulib. Lacedęmoniorum reditum in patriam permitterent, eandemq; rem de exulibus contenderet T. Quintius, restitit Philopœmenes, nõ odio exulũ, sed quo id suum munus & Achæorum, nõ T. Quintii, vel populi Romini beneficiũ faceret: ac postea prætor restituit in pa-
D triam exules. Adeo inerat ei enixa quędam aduersus imperiũ præ animi celsitudine cõcertationis & contentionis libido. Iã annum gerens ætatis septuagesimũ, Achæorũ octauum prętor, spe conceperat non modo illũ se magistratum traducturum quiete, verum etiã vt reliquam vitam in otio exigeret, per negotia licitum fore. Vt enim morbi vna cum corporis viribus emarcescunt, ita in ciuitatibus Græciæ fatiscente potentia elanguescebat contentio. Verumenimvero, tanquam athletam egregie certantẽ inuida quædam fortuna ad vitæ metã prostrauit. Memorant enim in cõsessu quo-
E piam laudantib. qui aderant quendam, vt insignẽ ducem, dixisse Philopœmenem, Quomodo autẽ memorabilis ille sit vir, qui viuus in hostium venit potestatem? Paucis post diebus allatum est Messenium Dinocratem, hominem cum priuatim Philopœmeni infensum, tum aliis ob improbitatẽ & nequitiam inuisum, hinc Messenem ab Achæis alienasse, hinc vicũ velle (Colonidem vocant) occupare. Tenebatur forte ea tempestate Argis Philopœmenes febri. Qui ad eum nuntium Megalopolim vno die contendit, stadia amplius quadrin-
F genta: inde propere suppetias venit cum equitibus. Erant hi ciuium nobilissimi, sed admodum iuuenes, beneuolentia autem ducti Philopœmenis & laudis ardore voluntarii eum sequebantur. Quum prouecti prope Messenen essent circa Euandri tumulum, in occurrentẽ illati Dinocratẽ,

A euerterũt eum. Sed quum quingẽti qui in statione agri Messeniorum erant, subitò superuenirent, ad quorum conspectũ etiam qui antè terga verterãt recolligerẽt se per colles, Philopœmenes, ne circũueniretur veritus, simul parcẽs equitib. per loca impedita recipiebat se, claudebatq; ipse extremũ agmen. Subinde infesto equo in hostes inuehebatur, idq; vnũ agebat eos vt in se retraheret. Verùm trepidabant illi in eum incurrere, clamoribus autem procul & circumcursationibus incessebant. Qui dum sæpius illorũ iuuenum causa abscedit à suis, & singulos dimittit in tutũ, imprudens solum se inter frequentes conspicit relictum hostes: nec B cõgredi cũ eo tamen est vllus ausus, sed cùm eminus tantùm peteretur, ad loca cõfragosa abruptaq; adactus, ægrè valebat tractare, & lacerabat equum. Agilis quidẽ erat ei ab exercitatione senectus, neq; quicquam ad se eripiendũ officiebat, sed tunc corpore hinc ex morbo affecto, hinc ex itinere languescente graue & torpescentẽ iam equus prolapsus in terram effudit. Capite ad durũ casum afflicto, iacuit diu sine voce: vnde hostes mortuum rati, vertere corpus & spoliare aggrediebãtur. Tandẽ quum caput attolleret, atq; oculos aperiret, conferti superfusi manibus post tergum illigatis abdu- C xerunt eum, nec vllo ludibrii vel contumeliæ genere abstinuerunt in virum, qui nunquam ne per somniũ quidẽ eum casum expectasset à Dinocrate. Vrbana multitudo mirum in modũ eo nuntio elata ad portas concurrit. Vt attractũ Philopœmenem contra gloriã factaq; & victorias pristinas cõspexere, miserati plerique sunt, atq; eius vicem dolentes etiam illacrymabãtur, humanamq; fortunã vt fallacem & inanem eleuabant. Itaq; lenis sermo per plerosque cõmeauit, priorũ meritorũ & libertatis, quã tyranno eiecto Nabide ipsis reddiderat, conseruandã memoriam. Pauci erant qui in Dinocratis gratiã excruciatum censerent necandũ, D vt graue hostem & implacabilẽ, ipsiq; Dinocrati, à quo ludibrio habitus & captus esset, si euolasset, formidabiliorem. Tandem deportauerunt eum in cameram subterraneam, quem Thesaurũ vocant, aeris lucisq; externæ expertem, nec habet ea fores, sed ingenti clauditur saxo machina superimposito. Illuc demisso eo saxum obuoluerunt, & locum statione armata circumquaq; cinxerunt. Interea Achæorum equites, quũ ex fuga sese collegissent, vt nusquam comparuit Philopœmenes, sed mor- E tuum apparuit esse, diu substiterunt inclamantes eum, ferentesq; inter se mutuo sermonem, turpem esse & indignam suam incolumitatem, qui hostibus ducem suum vitam ipsorũ causa proiicientem prodidissent. Hinc progredientes simul & anxiè perscrutãtes, venisse eum in hostium potestatẽ intellexerunt, idq; per ciuitates Achaicas renuntiauerũt. Achæi cladẽ eam non mediocrem æstimãtes, reposcere eum per legatos à Messeniis statuerunt, simulq; parabant se ad bellum. Dum in his illi sunt occupati, Dinocrates tempus potissimùm vt Philopœmeni salutare veritus, & consilia sta- F tuens anteuertere Achæorũ, primis tenebris, vbi digressa est plebs Messeniorũ, aperto carcere intromisit ad eum carnificẽ, prǽcepitq; vt venenũ illi

ἐκεῖνον μὲν ἐξέψαντο· τῶν δὲ πεντακοσίων, οἳ τὴν χώραν τῶν Μεσσηνίων παρεφύλαττον, ἐξαίφνης ἐπιφερομένων, καὶ τῶν πρότερον ἡττωμένων, ὡς τούτους κατεῖδον, αὖθις ἀνὰ τοὺς λόφους ἀθροιζομένων, δείσας ὁ Φιλοποίμην κυκλωθῆναι, καὶ τῶν ἱππέων φειδόμενος, ἀνεχώρει διὰ τόπων χαλεπῶν, αὐτὸς οὐραγῶν, καὶ πολλάκις ἀντεξελαύνων τοῖς πολεμίοις, καὶ ὅλως ἐπισπώμενος ἐφ' ἑαυτόν. οὐ τολμώντων ἀντεμβαλεῖν ἐκείνων, ἀλλὰ κραυγαῖς καὶ περιδρομαῖς χρωμένων ἄπωθεν. ἀφιστάμενος οὖν πολλάκις διὰ τοὺς νεανίσκους, καὶ καθ' ἕνα προπέμπων, ἔλαθεν ἐν πολλοῖς ἀπομονωθεὶς πολεμίοις. καὶ συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας οὐδεὶς ἐτόλμησεν αὐτῷ, πόρρωθεν δὲ βαλλόμενος καὶ βιαζόμενος πρὸς χωρία πετρώδη καὶ παράκρημνα, χαλεπῶς μετεχειρίζετο καὶ κατέξαινε τὸν ἵππον. αὐτῷ δὲ τὸ μὲν γῆρας ὑπὸ ἀσκήσεως πολλῆς ἐλαφρὸν ἦν, καὶ πρὸς οὐδὲν ἐμπόδιον εἰς τὸ σωθῆναι, τότε δὲ καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος ἐνδεοῦς γεγονότος, καὶ διὰ τὴν ὁδοιπορίαν κατακόπου, βαρὺν ὄντα καὶ δυσκίνητον ἤδη, σφαλεὶς ὁ ἵππος εἰς τὴν γῆν κατέβαλεν. σκληροῦ δὲ τοῦ πτώματος γενομένου, καὶ τῆς κεφαλῆς παθούσης, ἔκειτο πολὺν χρόνον ἄναυδος· ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους τεθνάναι δόξαντας αὐτὸν, ἐπιχειρεῖν στρέφειν τὸ σῶμα καὶ σκυλεύειν. ἐπεὶ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐπάρας διέβλεψεν, ἀθρόοι περιπεσόντες ἀπέστρεφον αὐτοῦ τὰς χεῖρας ὀπίσω, καὶ δήσαντες ἦγον, ὕβρει χρώμενοι πολλῇ, καὶ λοιδορίᾳ κατ' ἀνδρὸς οὐδὲ ὄναρ ἄν ποτε παθεῖν ὑπὸ Δεινοκράτους ταῦτα προσδοκήσαντος. οἱ δ' ἐν τῇ πόλει, τῇ μὲν ἀγγελίᾳ θαυμαστῶς ἐπαρθέντες, ἠθροίζοντο περὶ τὰς πύλας· ὡς δὲ εἶδον ἑλκόμενον τὸν Φιλοποίμενα παρ' ἀξίαν τῆς τε δόξης καὶ τῶν ἔμπροσθεν ἔργων καὶ τροπαίων, ἠλέησαν οἱ πλεῖστοι καὶ συνήλγησαν· ὥστε καὶ δακρῦσαι, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐκφλαυρίσαι δύναμιν, ὡς ἄπιστον καὶ τὸ μηδὲν οὖσαν. οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν εἰς πολλοὺς φιλάνθρωπος ἐχώρει λόγος, ὡς μνημονευτέον εἴη τῶν πρόσθεν εὐεργεσιῶν, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς, Νάβιν ἐξελάσας τὸν τύραννον. ὀλίγοι δὲ ἦσαν, οἳ τῷ Δεινοκράτει χαριζόμενοι, στρεβλοῦν τὸν ἄνδρα καὶ κτείνειν ἐκέλευον, ὡς βαρὺν πολέμιον καὶ δυσμείλικτον, αὐτῷ τε Δεινοκράτει φοβερώτερον, εἰ διαφύγοι, καθυβρισμένος ὑπ' αὐτοῦ καὶ γεγονὼς αἰχμάλωτος. οὐ μὴν ἀλλὰ κομίσαντες αὐτὸν εἰς τὸν καλούμενον θησαυρὸν, οἴκημα κατάγειον, οὔτε πνεῦμα λαμβάνων οὔτε φῶς ἔξωθεν, οὔτε θύρας ἔχον, ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ περιαγομένῳ κατακλειόμενον, ἐνταῦθα κατέθεντο, καὶ τὸν λίθον ἐπιρράξαντες, ἄνδρας ἐνόπλους κύκλῳ περιέστησαν. οἱ δ' ἱππεῖς τῶν Ἀχαιῶν, ἐκ τῆς φυγῆς ἀναλαβόντες αὑτοὺς, ὡς οὐδαμοῦ φανερὸς ἦν ὁ Φιλοποίμην, ἀλλ' ἐδόκει τεθνάναι, πολὺν μὲν χρόνον ἐπέστησαν ἀνακαλούμενοι τὸν ἄνδρα, καὶ διαδιδόντες ἀλλήλοις λόγον ὡς αἰσχρὰν σωτηρίαν καὶ ἄδικον σώζονται, προέμενοι τοῖς πολεμίοις τὸν στρατηγὸν ἀφειδήσαντα τοῦ ζῆν δι' αὐτούς. ἔπειτα προϊόντες ἅμα, καὶ πολυπραγμονοῦντες, ἐπύθοντο τὴν σύλληψιν αὐτοῦ, καὶ διήγγελλον εἰς τὰς πόλεις τῶν Ἀχαιῶν. οἱ δὲ συμφορὰν ποιούμενοι μεγάλην, ἀπαιτεῖν μὲν ἔγνωσαν τὸν ἄνδρα παρὰ τῶν Μεσσηνίων, πρεσβείαν πέμψαντες, αὐτοὶ δὲ παρεσκευάζοντο στρατεύειν. οὗτοι μὲν οὖν ταῦτα ἔπραττον. ὁ δὲ Δεινοκράτης, μάλιστα τὸν χρόνον, ὡς σωτήριον τῷ Φιλοποίμενι δεδιὼς, καὶ φθάσαι τὰ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν βουλόμενος, ἐπεὶ νὺξ ἐπῆλθεν, καὶ τὸ πλῆθος ἀπεχώρησε τῶν Μεσσηνίων, ἀνοίξας τὸ δεσμωτήριον, εἰσέπεμψε δημόσιον οἰκέτην, φάρμακον κομίζοντα, προσενεγκεῖν,

ὑπεράγ.

καὶ παραστῆναι μέχρις ἂν ἐκπίῃ κελεύσας. ἔτυχε μὲν οὖν ἐν τῷ χλαμυδίῳ κατακείμενος, οὐ καθεύδων, ἀλλὰ λύπῃ καὶ θορύβῳ κατεχόμενος· ἰδὼν δὲ φῶς, καὶ παρεστῶτα πλησίον τὸν ἄνθρωπον, ἔχοντα τὴν κύλικα τοῦ φαρμάκου, συναγαγὼν μόλις ἑαυτὸν ὑπ' ἀσθενείας, ἀνεκάθιζε. καὶ δεξάμενος, ἠρώτησεν εἴ τι περὶ τῶν ἱππέων, καὶ μάλιστα Λυκόρτα, πεπυσμένος ἐστίν. εἰπόντος δὲ τοῦ ἀνθρώπου διαπεφευγέναι τοὺς πολλοὺς, ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ, καὶ διαβλέψας πράως πρὸς τὸν ἄνθρωπον, Εὖ λέγεις (εἶπεν) εἰ μὴ πάντα κακῶς πεπράγαμεν. ἄλλο δὲ μηδὲν εἰπὼν, μηδὲ φθεγξάμενος, ἐξέπιε· καὶ πάλιν αὑτὸν ἀπέκλινεν, οὐ πολλὰ πράγματα τῷ φαρμάκῳ παρασχὼν, ἀλλ' ἀποσβεσθεὶς ταχὺ διὰ τὴν ἀσθένειαν. ὡς οὖν ὁ περὶ τῆς τελευτῆς λόγος ἧκεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν κοινὴ κατήφεια καὶ πένθος εἶχεν. οἱ δὲ ἐν ἡλικίᾳ μετὰ τῶν προβούλων συνελθόντες εἰς Μεγάλην πόλιν, οὐδ' ἡντινοῦν ἀναβολὴν ἐποιήσαντο τῆς τιμωρίας, ἀλλ' ἑλόμενοι στρατηγὸν Λυκόρταν, εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐνέβαλον, καὶ κακῶς ἐποίουν τὴν χώραν, ἄχρι οὗ συμφρονήσαντες, ἐδέξαντο τοὺς Ἀχαιούς. καὶ Δεινοκράτης μὲν, αὐτὸς αὑτὸν φθάσας διεχρήσατο. τῶν δ' ἄλλων, ὅσοις μὲν ἀνελεῖν ἔδοξε Φιλοποίμενα, δι' αὑτῶν ἀπέθνησκον· ὅσοι δὲ καὶ βασανίσαι, τούτους ἐπ' αἰκίαις ποιούμενος συνελάμβανεν ὁ Λυκόρτας. τὸ δὲ σῶμα καύσαντες αὐτοῦ, καὶ τὰ λείψανα συνθέντες εἰς ὑδρίαν, ἀνεζεύγνυσαν, οὐκ ἀτάκτως, οὐδ' ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐπινίκιον πομπήν τινα ἅμα ταῖς ταφαῖς μίξαντες. ἦν μὲν γὰρ ἐστεφανωμένους ἰδεῖν, ἦν δὲ τοὺς αὐτοὺς καὶ δακρύοντας· ἦν δὲ τοὺς ἐχθροὺς δεσμίους ἀγομένους. αὐτὴν δὲ τὴν ὑδρίαν ὑπὸ πλήθους ταινιῶν τε καὶ στεφάνων, μόλις ὁρωμένην, ἐκόμιζεν ὁ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν παῖς Πολύβιος, καὶ περὶ αὐτὸν οἱ πρῶτοι τῶν Ἀχαιῶν. οἱ δὲ στρατιῶται, ὡπλισμένοι μὲν αὐτοὶ, τοῖς δ' ἵπποις κεκοσμημένοις ἐπηκολούθουν, οὔτε οἷον ἐπὶ πένθει τοσούτῳ κατηφεῖς, οὔτε τῇ νίκῃ γαυριῶντες. ἐκ δὲ τῶν διὰ μέσου πόλεων καὶ κωμῶν ἀπαντῶντες, ὥσπερ αὐτὸν ἀπὸ στρατείας ἐπανιόντα δεξιούμενοι, τῆς ὑδρίας ἐφήπτοντο, καὶ συμπροῆγον εἰς Μεγάλην πόλιν. ὡς οὖν συνανεμίχθησαν αὐτοῖς οἱ πρεσβύτεροι μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων, ὀλοφυρμὸς ἤδη διὰ παντὸς ἐχώρει τοῦ στρατεύματος εἰς τὴν πόλιν, ἐπιποθοῦσαν τὸν ἄνδρα, καὶ βαρέως φέρουσαν, οἰομένην συναποβεβληκέναι τὸ πρωτεύειν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς. ἐτάφη μὲν οὖν, ὡς εἰκὸς, ἐνδόξως, καὶ περὶ τὸ μνημεῖον αὐτοῦ οἱ τῶν Μεσσηνίων αἰχμάλωτοι κατελεύσθησαν. οὐσῶν δὲ πολλῶν μὲν εἰκόνων αὐτοῦ, μεγάλων δὲ τιμῶν ἃς αἱ πόλεις ἐψηφίσαντο, Ῥωμαῖος ἀνὴρ, ἐν τοῖς περὶ Κόρινθον ἀτυχήμασι τῆς Ἑλλάδος, ἐπεχείρησεν ἀνελεῖν ἁπάσας, καὶ διώκειν αὐτὸν, ἐνδεικνύμενος, ὥσπερ ἔτι ζῶντα, Ῥωμαίοις πολέμιον καὶ κακόνουν γενέσθαι. λόγων δὲ λεχθέντων, καὶ Πολυβίου πρὸς τὸν συκοφάντην ἀντειπόντος, οὔθ' ὁ Μόμμιος, οὔθ' οἱ πρέσβεις ὑπέμειναν, ἀνδρὸς ἐνδόξου τιμὰς ἀφανίσαι, καίπερ οὐκ ὀλίγα τοῖς περὶ Τίτον καὶ Μάνιον ἐναντιωθέντος, ἀλλὰ τῆς χρείας, τὴν ἀρετὴν ἐκεῖνοι, καὶ τὸ καλὸν (ὡς ἔοικε) τοῦ λυσιτελοῦς διώριζον, ὀρθῶς καὶ προσηκόντως, τοῖς μὲν ὠφελοῦσι, μισθὸν καὶ χάριν παρὰ τῶν εὖ παθόντων, τοῖς δὲ ἀγαθοῖς, τιμὴν ὀφείλεσθαι παρὰ τῶν ἀγαθῶν ἀεὶ νομίζοντες. ταῦτα περὶ Φιλοποίμενος.

A porrigeret, neq; abscederet quousq; id exhausisset. Ille tum forte decumbebat in lacernula non somno stratus, sed mœrore & animi motu oppressus. Animaduerso lumine & homine qui cum virulẽto poculo iuxta assistebat, ægre ob infirmitatem se colligens, erexit se ad sedendum, acceptoq; poculo rogauit hominem ecquid de equitibus, præcipue de Lycorta accepisset. Quo respõdente maximã partem saluam esse, annuit capite, placideq; intuitus eum, Bene habet (inquit) quod non vndequaq; fuerimus infelices. Nullo alio verbo vel voce missa ebibit poculum atq; iterum reclinauit se. Nec B multum negotii præbuit veneno, sed confestim est ob imbecillitatẽ extinctus. Vt igitur ad Acheos de interitu eius allatum est, hinc ciuitates illorum publicus luctus & mœror occupauit, hinc iuuentus cum primoribus senatus conueniens Megalopolim, nulla vindictę admissa mora, atq; electo Lycorta duce, fines Messenio sinuadunt, eosq; fœdãt, donec illi consensione recipiunt Achæos. Dinocrates sibi ipse manus occupat afferre. cæterique quotquot necandum Philopœmenem censuerãt, consciscunt sibimet ipsi mortem: qui torquendũ, hos iniuriarum nomine vincit Lycortas. Corpus C eius combusserunt, & reliquiis in vrnam conditis domum repetierunt, non incomposito aut incondito agmine, sed pompam quandam cum exequiis triumphalem miscuere. Videres enim coronis redimitos, videres eosdem quoque lacrymantes, videres cathenatos trahi hostes, ipsam vrnam præ vittarum & coronarum numero conspectui pene ademptam, quam prætori Achæorum filius Polybius ferebat principibus Achæorũ cinctus. Milites ipsi armati equis specio se instratis sequebãtur, non vt tanto in luctu mœsti, nec victoria ouantes. Ex oppidis & castellis D in via positis obuiam effundebantur quasi ab expeditione reducem amplectentes, vrnamque contrectabant, atque vna prosequebantur Megalopolim. Vt verò senes fuerunt cum mulieribus & pueris commixti, ibi comploratio per totum exercitum incessit ciuitatem, quæ illum desiderabat, & eum casum ferebat grauiter: vna cum eo principatum rata se inter Achæos amisisse. Ita ille honorifico (vt par erat) funere est elatus, & iuxta monumentum Messeniorum captiui sunt lapidibus cooperti. Cuius quum multæ statuæ, magnique extarent honores quos ciuitates ei decreuerunt, Romanus quispiam in nau- E fragio illo Corinthiaco Græciæ tollere cunctos aggressus est, & ipsum persequi, accusans tãquam adhuc viuum, Romanis hostem & infestum fuisse. Ibi orationibus habitis, quum Polybius refellisset sycophantem, non sustinuit neque Mummius neque legati abolere clari viri honores, quanuis in non paucis fuisset T. Quintio & M. Attilio aduersatus: verum à commodo virtutem illi viri, atque honestum meo iudicio ab vtilitate rectè atque ordine discreuerunt, putaueruntque commodantibus præmium & gratiam ab illis, ad quos beneficentia peruenit, bonis vi- F ris honorum a bonis semper deberi. Hactenus de Philopœmene.

A

PLVTARCHI

TITVS QVINTIVS FLAMINIVS.

HVIC quē opponimus, T. Quintii Flaminii faciem, si quæras, videas licet ex statua ærea quæ posita Romæ est iuxta magnū Apollinem Carthagine aductum contra circum maximū, Græcis inscripta literis. Animo fuisse eum feruido ferunt & ad iram & beneficentiam, verum non æque, sed in puniendo facilem nec pertinacem, contra in benefaciendo constantem, atque eorum apud quos beneficia collocauerat, amicum & cupidum non aliter acsi bene de se meriti essent, vt res charissimas amplexum esse meritis suis obstrictos & fouisse. Cæterum quum esset imprimis ambitiosus, gloriæque cupiditate summa duceretur, studebat præstantissima quæque & maxima ipse obire, gratioresque habebat eos qui operam suam quærerent quam qui præstarent sibi: quod hos velut ad gloriam aduersarios, illos virtutis segetem existimaret. Disciplina militari institutus ea tempestate quum multa populus Romanus & grauia bella gereret, ac primis mox stipendiis adolescentes artes discerent imperatorias: primum sub Marcello consule tribunus militum fuit bello Punico secundo. Qui quum circumuentus insidiis cecidisset, regionis Tarentinæ atque etiam Tarenti, quum esset receptum, præfectus ita se ibi gessit, vt non minorem iustitiæ quam scientiæ rei militaris mereretur laudem. Quare in duo oppida colonis deducendis, Narniam & Cossam, est triumuir creatus. Id ei animum dedit vt transcensis mediis honoribus, in quibus iuuenes documentum sui dare consueuerant, tribunatu plebis, prætura, ædilitate, ad consulatum statim tenderet, descenditque in campum studiis harum coloniarum succinctus. Comitia tribuni plebis Fuluius & Manlius impediebant: demonstrantes mali rem exempli esse, quod iuuenis nondum reipub. quasi primis sacris & mysteriis initiatus ad summum honorem contra leges perrumperet. Id senatus populi arbitrio permisit. Populus consulem nondum triginta annos natum addito collega Sexto AElio creauit. Sortitur inde bellum aduersus Philippum & Macedonas. Ac felicitate quadam populi Romani in eum illæ delatæ res atque illi fuerunt homines, qui non tam domandi bello & vi à duce quam comitate & humanitate erant alliciendi. Philippo enim firmamentum quidem ad certamina abunde suppeditabat Macedonia, nerui verò tractum habituri belli, promptuarium, refugium, organum denique phalangis, opes erant Græcorum. Qui nisi à Philippo essent retracti, bellum Macedonicum non erat vno prælio decretum Quia verò Græcis parum ad id temporis intercesserat cum Romanis, sed consuetudo tum primum est rebus gerendis contracta, nisi humano ingenio imperator

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΤΙΤΟΣ ΚΟΙΝΤΙΟΣ ΦΛΑΜΙΝΙΟΣ.

Ὃν δὲ παραβάλλομεν αὐτῷ, Τίτος Κοΐντιος Φλαμίνιος, ἰδέαν μὲν ὁποῖος ἦν, πάρεστι θεάσασθαι τοῖς βουλομένοις, ἀπὸ τῆς
B ἐν Ῥώμῃ χαλκῆς εἰκόνος, ἣ κεῖται παρὰ τὸν μέγαν Ἀπόλλωνα τὸν ἐκ Καρχηδόνος, ἀντικρὺ τοῦ ἱπποδρόμου, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐπιγεγραμμένη. τὸ δ᾽ ἦθος, ὀξὺς λέγεται γενέσθαι, καὶ πρὸς ὀργὴν καὶ πρὸς χάριν. οὐ μὴν ὁμοίως, ἀλλ᾽ ἐλαφρὸς μὲν ἐν τῷ κολάζειν, καὶ οὐκ ἐπίμονος· πρὸς δὲ τὰς χάριτας τελεσιουργός. καὶ τοῖς εὐεργετηθεῖσι, διὰ παντὸς, ὥσπερ εὐεργέταις, εὔνους, καὶ πρόθυμος, ὡς κάλλιστα τῶν κτημάτων, τοὺς εὖ πεπονθότας ὑπ᾽ αὐτοῦ περιέπειν καὶ σώζειν. φιλοτιμότατος δὲ καὶ φιλοδοξότατος ὢν, ἐβούλετο τῶν ἀρίστων καὶ μεγίστων πράξεων
C αὐτουργὸς εἶναι, καὶ τοῖς δεομένοις εὖ παθεῖν μᾶλλον ἢ τοῖς εὖ ποιῆσαι δυναμένοις ἔχαιρεν, τοὺς μὲν, ὕλην τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ, ὥσπερ ἀντιπάλους πρὸς δόξαν ἡγούμενος. παιδευθεὶς δὲ παιδείαν τὴν κατὰ τῶν ἐθῶν τῶν στρατιωτικῶν, πολλοὺς τότε καὶ μεγάλους τῆς Ῥώμης ἀγωνιζομένης ἀγῶνας, καὶ τῶν νέων εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ στρατεύεσθαι στρατηγεῖν διδασκομένων· πρῶτον μὲν ἐν τῷ πρὸς Ἀννίβαν πολέμῳ χιλίαρχος ὑπατεύοντι Μαρκέλλῳ συνεστρατεύσατο. καὶ Μάρκελλος μὲν ἐνέδρᾳ περιπεσὼν, ἐτελεύτησεν, Τίτος δὲ τῆς περὶ Τάραντα
D χώρας, καὶ Τάραντος αὐτοῦ τὸ δεύτερον ἡλωκότος, ἔπαρχος ἀποδειχθεὶς, εὐδοκίμησεν, οὐχ ἧττον ἐπὶ τοῖς δικαίοις, ἢ κατὰ τὴν στρατείαν. διὸ καὶ πεμπομένων ἀποίκων εἰς δύο πόλεις Ἀρνείαν τε καὶ Κῶσσαν, ἄρχων ἡρέθη καὶ οἰκιστής. τοῦτο δ᾽ αὐτὸν ἐπῆρε μάλιστα, τὰς διὰ μέσου καὶ συνήθεις τοῖς νέοις ἀρχὰς ὑπερβάντα, δημαρχίαν καὶ στρατηγίαν καὶ ἀγορανομίαν, εὐθὺς αὐτὸν ὑπατείας ἀξιοῦν· καὶ κατῄει τοὺς ἀπὸ τῶν κληρουχιῶν ἔχων προθύμους. τῶν δὲ περὶ Φούλβιον καὶ Μάλλιον δημάρχων ἐνισταμένων, καὶ δεινὸν εἶναι λεγόντων, ἄνδρα νέον εἰς τὴν μεγίστην ἀρχὴν εἰσβιάζεσθαι παρὰ τοὺς νόμους, οἷον ἀτέλεστον ἔτι τῶν πρώτων ἱερῶν καὶ μυστηρίων τῆς
E πολιτείας, ἡ μὲν σύγκλητος ἀπέδωκε τῷ δήμῳ τὴν ψῆφον, ὁ δὲ δῆμος ἀπέδειξεν αὐτὸν ὕπατον μετὰ Σέξτου Αἰλίου, καίπερ οὔπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα. κλήρῳ δὲ λαγχάνει τὸν πρὸς Φίλιππον καὶ Μακεδόνας πόλεμον, εὐτυχίᾳ τινὶ τῶν Ῥωμαίων συλλαχὼν πράγμασι, καὶ ἀνθρώποις οὐ πάντα πολέμῳ καὶ βίᾳ χρωμένου δεομένοις ἄρχοντος, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ ὁμιλίᾳ μᾶλλον ἁλωσίμοις. Φιλίππῳ γὰρ ἦν στόμωμα μὲν εἰς μάχην ἀποχρῶν, ἡ Μακεδόνων ἀρχὴ, ῥώμη δὲ πολέμου τριβὴν ἔχοντος, καὶ χορηγία καὶ καταφυγὴ, καὶ ὄργανον ὅλως τῆς φάλαγγος, ἡ τῶν Ἑλλήνων δύναμις· ὧν
F μὴ διαλυθέντων ἀπὸ τοῦ Φιλίππου, μιᾶς μάχης οὐκ ἦν ἔργον ὁ πρὸς αὐτὸν πόλεμος. ἡ δ᾽ Ἑλλὰς, οὔπω πολλὰ συνειθισμένη Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τότε πρῶτον ἐπιμιγνυμένη ταῖς πράξεσιν, εἰ μὴ φύσει τε χρηστὸς ἦν ὁ ἄρχων,

A καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ πολέμῳ χρώμενος, ἐντυγχάνοντί τε προσῆν πιθανότης, καὶ πρᾳότης ἐντυγχανομένῳ, καὶ τόνος πλεῖστος ὑπὲρ τῶν δικαίων, οὐκ ἂν οὕτω ῥᾳδίως ἀντὶ τῶν συνήθων ἀλλόφυλον ἀρχὴν ἠγάπησεν. ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ δηλοῦται. πυνθανόμενος δὲ ὁ Τίτος τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ στρατηγούς, τοῦτο μὲν Σουλπίκιον, τοῦτο δὲ Πόπλιον, ὀψὲ τῆς ὥρας ἐμβαλόντας εἰς Μακεδονίαν, καὶ τοῦ πολέμου βραδέως ἁψαμένους, κατατετρῖφθαι ἐπιμαχοῦντας καὶ διαπληκτιζομένους ἀκροβολισμοῖς ὑπὲρ ὁδῶν καὶ σιτολογίας πρὸς τὸν Φίλιππον, οὐκ ᾤετο δεῖν, ὥσπερ ἐκεῖνοι καταναλώσαντες οἴκοι τὸν ἐνιαυτὸν ἐν τιμαῖς καὶ πολιτείαις, ὕστερον ἐξορμῆσαι ἐπὶ τὰς στρατείας, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐν τιμαῖς καὶ πο-
B λιτείαις ἐνιαυτὸν ἐπικερδᾶναι τῇ ἀρχῇ, τὸν μὲν ὑπατεύσας, τὸν δὲ πολεμήσας· ἀλλ' ὁμοῦ [illegible] ἐνεργὸν ἐν πολέμῳ τὴν ἀρχὴν παρασχεῖν, τὰς μὲν ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ προεδρίας ἀφῆκεν· αἰτησάμενος δὲ παρὰ τῆς βουλῆς, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Λεύκιον ἄρχοντα νεῶν στρατεύειν, καὶ τῶν μετὰ Σκιπίωνος ἐν Ἰβηρίᾳ μὲν Ἀσδρούβαν, ἐν Λιβύῃ δὲ Ἀννίβαν αὐτὸν καταμεμαχημένων, τοὺς ἀκμάζοντας ἔτι καὶ προθύμους ἀναλαβών, ὥσπερ στόμωμα, τρισχιλίους γενομένους, εἰς
C τὴν Ἤπειρον ἀσφαλῶς διεπέρασεν. καὶ τὸν Πόπλιον εὑρὼν μετὰ τῆς δυνάμεως ἀντιστρατοπεδεύοντα τῷ Φιλίππῳ, τὰς περὶ τὸν Ἄψον ποταμὸν ἐμβολὰς καὶ τὰ στενὰ φυλάττοντι πολὺν ἤδη χρόνον, οὐδὲν δὲ περαίνοντα, διὰ τὴν ὀχυρότητα τῶν χωρίων, παρέλαβε τὸ στράτευμα, καὶ τὸν Πόπλιον ἀποπέμψας, κατεσκέπτετο τοὺς τόπους. εἰσὶ δὲ ὀχυροὶ μὲν οὐχ ἧττον τῶν περὶ τὰ Τέμπη, κάλλη δὲ δένδρων, ὡς ἐκεῖνοι, καὶ χλωρότητα ὕλης, καὶ διατριβάς, καὶ λειμῶνας ἡδεῖς οὐκ ἔχουσι· ὀρῶν δὲ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἑκατέρωθεν εἰς μίαν φάραγγα μεγίστην καὶ βαθεῖαν συμφερομένων, διεκπίπτων ὁ Ἄψος, καὶ σχῆμα
D καὶ τάχος ἐξομοιοῦται πρὸς τὸν Πηνειόν· τὴν μὲν ἄλλην ἅπασαν ἀποκρύπτων ὑπώρειαν, ἐκτομὴν δὲ κρημνώδη καὶ στενὴν παρὰ τὸ ῥεῖθρον ἀπολείπων ἀτραπόν, οὐδὲ ἄλλως ῥᾳδίαν στρατεύματι διελθεῖν· εἰ δὲ καὶ φυλάττοιτο, παντελῶς ἄπορον. ἦσαν μὲν οὖν οἱ τὸν Τίτον ἄγειν κύκλῳ διὰ τῆς Δασσαρήτιδος κατὰ Λύκον, εὔπορον ὁδὸν καὶ ῥᾳδίαν ἐπιχειροῦντες· ὁ δὲ δεδιὼς μὴ πόρρω θαλάττης ἐμβαλὼν ἑαυτὸν εἰς τόπους γλίσχρους καὶ σπειρομένους πονηρῶς, τοῦ Φιλίππου φυγομαχοῦντος, ἀπορήσῃ σιτίων, καὶ πάλιν ἄπρακτος, ὥσπερ ὁ
E πρὸ αὐτοῦ στρατηγός, ἀναχωρεῖν ἀναγκασθῇ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔγνω προσβαλὼν ἀνὰ κράτος διὰ τῶν ἄκρων, βιάσασθαι τὴν πάροδον. ἐπεὶ δὲ τὰ ὄρη τοῦ Φιλίππου τῇ φάλαγγι κατέχοντος, ἐκ τῶν πλαγίων πανταχόθεν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἀκοντίων καὶ τοξευμάτων φερομένων, πληγαὶ μὲν ἐγίνοντο, καὶ ἀγῶνες ὀξεῖς, καὶ νεκροὶ παρ' ἀμφοτέρων ἔπιπτον, οὐδὲν δὲ τοῦ πολέμου πέρας ἐφαίνετο, προσῆλθον ἄνθρωποι τῶν αὐτόθι νεμόντων, φράζοντές τινα κύκλωσιν ἀμελουμένην ὑπὸ τῶν πολεμίων, ᾗ τὸν στρατὸν ἄξειν ὑπισχνοῦντο, καὶ καταστήσειν μάλιστα τριταῖον ἐπὶ τῶν ἄκρων. γνώστην δὲ τῆς πίστεως
F παρείχοντο καὶ βεβαιωτὴν Χάροπα τὸν Μαχάτου, πρωτεύοντα μὲν Ἠπειρωτῶν, εὔνουν δὲ Ῥωμαίοις ὄντα, καὶ κρύφα, φόβῳ τοῦ Φιλίππου συναγωνιζόμενον. ᾧ πιστεύσας ὁ Τίτος, ἐκπέμπει χιλίαρχον ἕνα, πεζοὺς ἔχοντα τετρακισχιλίους καὶ ἱππεῖς τριακοσίους. ἡγοῦντο δὲ οἱ νομεῖς ἐκεῖνοι δεδεμένοι, καὶ τὰς μὲν ἡμέρας ἀνεπαύοντο, κοίλοις προσβαλλόμενοι καὶ ὑλώδεις τόποις, ὥδευον δὲ νύκτωρ πρὸς τὴν σελήνην.

[Handwritten margin notes: "…ον Palmer." — "…σσαρήτιδος κατὰ …ρυκον Palmer." — "…αχάτα Palmer."]

esset, plusque comitate quàm bello ageret, & in congressibus gratia inesset, vbi quem ille appellaret, vbi conueniretur, benignus acerrimusq; officiorum esset exactor, non ita facilè assuetum externo imperio commutauissent. Cæterùm hæc magis ex rebus eius gestis elucebunt. Porrò accipiens Quintius eos qui ante se prouinciam Macedoniam obtinuerant, Sulpitium & P. Iulium, quia tardius erant in Macedoniam profecti, & bellum administrauerant segnius, dum de viis & frumentatione cum Philippo velitantur & digladiantur, tempus corrupisse, non putauit vt illi, postquam in vrbanis honoribus & actionibus annum triuissent, serius profecti in prouinciam fuerant, item sibi faciendum, vt honoribus & negotiis vrbanis consul præter legitimum magistratus sui vnum insuper lucrifaceret annum, alterum in magistratu, alterum in bello gerendo consumens: sed semel aueret in bello nauiter magistratum explicare, vrbanos honores easq; prærogatiuas dimisit, postulatoq; à senatu vt Lucium fratrē classis præfectum ducere secum liceret, legit ex illis, qui duce Scipione Asdrubalem in Hispania, & ipsum in Africa superauerant Annibalem, quorum corpora & animus adhuc vigerent, voluntarios tria millia, quasi mucronem belli, quibuscum in Epirum secundo cursu transmisit. Iulium inde cum exercitu Philippo complures iam dies ostium Apsi amnis, illasque fauces insidenti castra opposuisse sine vllo effectu ob loci difficultatē offendit. Mox accepto exercitu ac Iulio dimisso iuit speculatum eam oram. Est ea montibus impedita non minus quàm illa ad Tempe: verùm ista arborum amœnitate, nemorumq; viriditate, recessuum & pratorum gratia caret. Apsus inter ingentes vtrinque & excelsos montes, qui vnam in conuallem coeunt maximam & depressam, euoluitur specie & rapiditate Peneum referens. Hic radices montium vndequaq; tegit: tantùm arctus callis & præruptus in ripa excisa est. Iter est autem alioquin asperum exercitui, si præsidio occupatum sit, planè inuium. Erant qui ducere Quintium per Dassaretios & Lycum facili circuitu & expedito insisterent, sed timens ille, si à mari longius in loca se coniecisset sterilia & penè inculta, certamen rege detrectante, ne inopia premeretur annonæ, ac re item infecta ad mare se recipere, vt decessor suus, cogeretur, statuit vi per montium iuga viam aperire. Quia verò montes Philippus exercitu insederat, & grando vndique in latera Romanorum ingerebatur iaculorum sagittarumq;, acris dimicatio non sine vulneribus vtrinque & cæde conserebatur. Cæterùm quum belli exitus nullus appareret, adierunt consulem quidam, qui eo loco pascebant. Hi circuitum quendam esse ab hostibus prædicarunt neglectum, qua copias ostendunt se ducturos, atque in summos vertices vt longissimè tertio die educturos. Fidei testem & sponsorem Charopum Machatam laudant, principem Epirotarum, Romanorum amicum, & in occulto metu Philippi eo in bello fautorem. Eius fide Quintius tribunum cum quatuor millibus peditum & equitibus trecentis mittit. Duces erant pastores illi vincti. Interdiu dabant se quieti sub cauis & syluestribus locis, nocte iter (& pernox luna erat) faciebant.

[Handwritten margin note: "Machatae fil. v. Polyb. in Excerpt. p. 129."]

Dimiſſis hiſce copiis refecit per cæteros dies milites, tantum leuibus præliis laceſſiuit hoſtem. At quo die ſupra caput hoſtium peruenturi erant illi qui fuerant circummiſſi, tum verò omnes milites tam grauis quam leuis armaturæ admouet hoſtibus, ac tripartito agmine, qua vallis arctiſſima erat, ipſe ſuper ripam cohortes educit. Macedones miſſilibus illum petere, ille inter rupes manus cũ obuiis conſerere. Hic quum cæteri duo globi certarent inter ſe ſcandere montes, & aſperis ſaxis prompte ſuccederent, ſol exortus eſt & fumus nõ certus, ſed inſtar montanę nebulæ procul aſſurgebat emicabatq́; cuius conſpectus fallebat hoſtes, quod occupato iam vertice eſſet illis à tergo. Romani ambigentes in prælio & labore ſpem applicabãt ad id q; cupiebant. Vt verò increuit fumus, atq́in aere caliginem dans ingens in ſublime latus eſt, & ignem eſſe amicum apparuit: hi ſublato clamore gradum acriter intulerũt, hoſteſq; redegerunt in locorum aſperrima: illi à tergo ex ſummis cacuminibus clamorẽ reddiderunt. Tum in fugã præcipites effuſi omnes ſũt, interfecti nõ plus duo millia. Impedierunt Romanos ſalebræ, quo minus inſtarent fugientibus. Pecunia, tentoriis, ſeruitiiſque direptis fauces tenuerunt Romani, qui ea modeſtia & abſtinentia Epirũ peragrarunt, vt, quanquam procul nauibus & mari receſſiſſent, nec frumentum menſtruum accepiſſent, nec facilis eſſet eius comparatio, intactum relinquerent tamen eum agrum, qui omnium rerum copia affluebat. Nam vbi intellexit Philippum Quintius fugæ ſimili tranſitu Theſſaliam tranſcurriſſe, vbi homines ſedibus ſuis excieuerat in montes oppida incenderat, res quas ferre ſecum homines præ copia vel pondere non poterant, militi conceſſerat in prædam: Romanis iam quodammodo regionis poſſeſſione cedens, Quintius enixe hortatus eſt milites vt in tranſitu velut ſuę iam ditionis ac conceſſæ haberent rationem. Huius moderationis ſuæ breui poſt fructum cepere. nam vt Theſſaliam attigerunt, defecerunt ad eos vrbes. Alii intra Thermopylas incolentes Græci optabant & animo geſtienti deſiderabant Quintium. Achæi renuntiato Philippo fœdere ſocietatem contra eum cum Romanis decreuerũt. Opuntii ſpretis Ætolis, quanuis ſumma ope id temporis iuuarent Romanos, illorumque vrbem recipere & cuſtodire cuperent, Quintium acciuerunt, atque in eius fidem & ditionem ſe tradiderunt. Pyrrhum aiunt, vt primum è ſpecula Romani exercitus eſt ordines contemplatus, non barbaram dixiſſe videri ſibi eam barbarorum aciem. His ſemel aditus Quintius conſimiles expreſſit voces. Nam quum Macedones clamarent imperatorem cum infeſto barbarorum exercitu venire armis omnia domantem & ſubigientem, ipſi inde, vt conſpexerunt iuuenem vultu benigno, voce & ſermone Græco, ac veri amatorem honoris, mirifice ab eo capti ſunt, digreſſique ab eo ciuitates deſiderio impleuerunt Quintii, tanquam ducem nactas libertatis. At vbi cum Philippo, qui inclinare videbatur ad pacem, congreſſus has conditiones dixit pacis & fœderis, vt Græcos liberos dimitteret ac præſidia deduceret,

A καὶ γὰρ ἦν διωχόμενος. ὁ δὲ Τίτος τούτους ἀποστείλας, τὰς μὲν ἄλλας ἡμέρας διανέπαυε τὸν στρατὸν, ὅσα μὴ προσπαίειν τοῖς ἀκροβολισμοῖς τοὺς πολεμίους. καθ' ἣν δ' ἔμελλον ὑπερφανήσεσθαι τῶν ἄκρων οἱ περιιόντες, ἅμ' ἡμέρᾳ τὴν μὲν βαρὺ, τὴν δὲ γυμνητικὸν ὅπλον ἐκίνει· καὶ τριχῆ νείμας τὴν δύναμιν, αὐτὸς μὲν εἰς στενώτατον παρὰ τὸ ῥεῖθρον ὀρθίους ἀνῆγε τὰς σπείρας, βαλλόμενος ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, καὶ συμπλεκόμενος τοῖς ἀπαντῶσι περὶ τὰς δυσχωρίας. τῶν δ' ἄλλων ἑκατέρωθεν ἅμα πειρωμένων ἁμιλλᾶσθαι, καὶ ταῖς τραχύτησιν ἐμφυομένων προθύμως, ὁ ἥλιος ἀνέσχε, καὶ B καπνὸς οὐ βέβαιος, ἀλλ' οἷον ὄρειος ὁμίχλη, πόρρωθεν ἀνατέλλων καὶ διαφαινόμενος, τοὺς μὲν πολεμίους ἐλάνθανε, (κατὰ νώτου γὰρ ἦν αὐτοῖς, ἤδη τῶν ἄκρων ἐχομένων) οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, δόξαν ἔσχον ἀμφίβολον ἐν ἀγῶνι καὶ πόνῳ, τὴν δ' ἐλπίδα πρὸς τὸ βουλόμενον λαμβάνοντες. ἐπεὶ δὲ μᾶλλον αὐξανόμενος, καὶ διαμελαίνων τὸν ἀέρα, καὶ πολὺς ἄνω χωρῶν, ἐδηλοῦτο πυρσὸς εἶναι φίλος, οἱ μὲν ἀλαλάξαντες ἐπέβαινον ἐρρωμένως, καὶ συνέστελλον εἰς τὰ τραχύτατα τοὺς πολεμίους· οἱ δ' ὄπισθεν ἀπὸ τῶν ἄκρων ἀντηλάλαξαν. φυγὴ μὲν οὖν ἦν εὐθὺς ὀξεῖα πάντων, ἔπεσον δὲ δισχιλίων οὐ πλείους· ἀφῄρουν γὰρ αἱ C δυσχωρίαι τὴν δίωξιν. χρήματα δὲ καὶ σκηνὰς καὶ θεράποντας οἱ Ῥωμαῖοι διαρπάσαντες, ἐκράτουν τῶν στενῶν, καὶ διώδευον τὴν Ἤπειρον, οὕτω κοσμίως καὶ μετ' ἐγκρατείας τοσαύτης, ὥστε τῶν πλοίων καὶ τῆς θαλάσσης μακρὰν ὄντας αὐτοὺς, καὶ τὸν ἐπιμήνιον σῖτον μὴ μεμετρημένους, οὐδ' εὐπορούντας ἀγορᾶς, ἀπέχεσθαι τῆς χώρας ἀμφιλαφεῖς ὠφελείας ἐχούσης. ὁ γὰρ Τίτος, πυνθανόμενος τὸν Φίλιππον ὡς ὅμοια φεύγοντι τὴν Θετταλίαν διερχόμενος, τοὺς μὲν ἀνθρώπους ἐκ τῶν πόλεων ἀνίστησιν εἰς τὰ ὄρη, τὰς δὲ πόλεις καταπίμπρησι, τῶν δὲ χρημάτων τὰ λειπόμενα διὰ D πλῆθος ἢ βάρος ἁρπαγὴν προτίθεται, τρόπον τινὰ τῆς χώρας ἐξιστάμενος ἤδη Ῥωμαίοις, ἐφιλοτιμεῖτο, καὶ παρεκάλει τοὺς στρατιώτας, ὥσπερ οἰκείας καὶ παρακεχωρημένης κηδομένους βαδίζειν. καὶ μέντοι καὶ παρεῖχεν αὐτοῖς τὰ γινόμ[ενα] τῆς εὐταξίας αἴσθησιν εὐθύς. προσεχώρουν μὲν γὰρ αἱ πόλ[εις] ἁψαμένοις Θετταλίας, οἱ δ' ἐντὸς Πυλῶν Ἕλληνες, ἐπόθουν καὶ διεπτόηντο ταῖς ὁρμαῖς πρὸς τὸν Τίτον. Ἀχαιοὶ δὲ, τὴν Φιλίππου συμμαχίαν ἀπειπάμενοι, πολεμεῖν ἐψηφίσαντο μετὰ Ῥωμαίων πρὸς αὐτόν. Ὀπούντιοι δὲ, καίπερ Αἰτωλῶν τότε Ῥωμαίοις συναγωνιζομένων προθυμότατα, E καὶ τὴν πόλιν ἀξιούντων παραλαβεῖν καὶ φυλάττειν, οὐ προσέσχον, ἀλλὰ μεταπεμψάμενοι τὸν Τίτον, ἐκείνῳ διεπίστευσαν ἑαυτοὺς καὶ παρέδωκαν. Πύρρον μὲν οὖν λέγουσιν, ὅτε πρῶτον ἀπὸ σκοπῆς κατεῖδε τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων διακεκοσμημένον, εἰπεῖν, οὐ βαρβαρικὴν αὐτῷ φανῆναι τὴν τῶν βαρβάρων παράταξιν. οἱ δὲ Τίτῳ πρῶτον ἐντυγχάνοντες, ἠναγκάζοντο παραπλησίας ἀφιέναι φωνάς. ἀκούοντες γὰρ τῶν Μακεδόνων ὡς ἄνθρωπος ἄρχων βαρβάρου στρατιᾶς ἔπεισι, δι' ὅπλων πάντα καταστρεφόμενος καὶ δουλούμενος, εἶτα ἀπαντῶντες ἀν- F δρὶ τήν τε ἡλικίαν νέῳ καὶ τὴν ὄψιν φιλανθρώπῳ, φωνήν τε καὶ διάλεκτον Ἕλληνι καὶ τιμῆς ἀληθινῆς ἐραστῇ, θαυμασίως ἐκηλοῦντο, καὶ τὰς πόλεις ἀπιόντες ἐνεπίμπλασαν εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐχούσας ἡγεμόνα τῆς ἐλευθερίας. ἐπεὶ δὲ καὶ Φιλίππῳ δοκοῦντι συμβατικῶς ἔχειν, εἰς ταὐτὸν ἐλθὼν προὔτεινεν εἰρήνην καὶ φιλίαν, ἐφ' ᾧ τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους ἐᾶν,

καὶ τὰς φρουρὰς ἀπαλλάττειν, ὁ δ' οὐκ ἐδέξατο· παντάπασιν δὴ τότε καὶ τοῖς θεραπεύουσι τὰ τοῦ Φιλίππου παρέστη, Ῥωμαίους πολεμήσοντας ἥκειν οὐχ Ἕλλησιν, ἀλλ' ὑπὲρ Ἑλλήνων Μακεδόσιν. τὰ μὲν οὖν ἄλλα προσεχώρει καθ' ἡσυχίαν αὐτῷ· τὴν δὲ Βοιωτίαν ἀπολέμως ἐπιπορευομένῳ, Θηβαίων ἀπήντησαν οἱ πρῶτοι, φρονοῦντες μὲν τὰ τοῦ Μακεδόνος, διὰ Βραχύλλην, ἀσπαζόμενοι δὲ καὶ τιμῶντες τὸν Τίτον, ὡς φιλίας πρὸς ἀμφοτέρους ὑπαρχούσης. ὁ δ' ἐντυχὼν αὐτοῖς φιλανθρώπως, καὶ δεξιωσάμενος, προῆγεν ἡσυχῇ καθ' ὁδόν, τὰ μὲν ἐρωτῶν καὶ πυνθανόμενος, τὰ δὲ διηγούμενος καὶ παράγων ἐπίτηδες, ἄχρι τοὺς στρατιώτας ἀναλαβεῖν ἐκ τῆς πορείας. οὕτω δὲ προσάγων, συνεισῆλθε τοῖς Θηβαίοις εἰς τὴν πόλιν, οὐ πάνυ μὲν ἡδομένοις, ὀκνοῦσι δὲ κωλύειν· ἐπεὶ στρατιῶταί γε μέτριοι τὸ πλῆθος εἵποντο. καὶ μέντοι παρελθὼν ὁ Τίτος, ὡς οὐκ ἔχων τὴν πόλιν, ἔπειθεν ἑλέσθαι τὰ Ῥωμαίων, Ἀττάλου τοῦ βασιλέως συναγορεύοντος αὐτῷ καὶ συνεξορμῶντος τοὺς Θηβαίους. ἀλλ' Ἄτταλος μέν, (ὡς ἔοικεν) τοῦ γήρως προθυμότερον ἑαυτὸν τῷ Τίτῳ ῥήτορα παρασχεῖν φιλοτιμούμενος, ἐν αὐτῷ τῷ λέγειν προσπεσόντος ἰλίγγου τινὸς ἢ ῥεύματος, ἄφνω τὴν αἴσθησιν ἐπιληφθεὶς ἔπεσεν, καὶ μετ' οὐ πολὺ ταῖς ναυσὶν εἰς Ἀσίαν ἀποκομισθεὶς ἐτελεύτησεν. οἱ δὲ Βοιωτοὶ προσεχώρησαν τοῖς Ῥωμαίοις. Φιλίππου δὲ πρέσβεις πέμψαντος εἰς Ῥώμην, ἀπέστειλεν καὶ ὁ Τίτος παρ' αὐτοῦ τοὺς πράξοντας, ὅπως ἐπιψηφίσηται ἡ σύγκλητος χρόνον αὐτῷ τοῦ πολέμου μένοντος. εἰ δὲ μή, δι' ἐκείνου τὴν εἰρήνην γενέσθαι. φιλότιμος γὰρ ὢν ἰσχυρῶς, ἐδεδίει, πεμφθέντος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἑτέρου στρατηγοῦ, τὴν δόξαν ἀφαιρεθῆναι. διαπραξαμένων δὲ τῶν φίλων αὐτῷ, μήτε τὸν Φίλιππον ὧν ἔχρηζεν τυχεῖν καὶ τοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνῳ φυλαχθῆναι, δεξάμενος τὸ δόγμα, καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαρθείς, εὐθὺς εἰς Θετταλίαν ἐπὶ τὸν Φιλίππου πόλεμον ὥρμησεν, ὑπὲρ ἑξακισχιλίους καὶ δισμυρίους ἔχων στρατιώτας, ὧν Αἰτωλοὶ πεζοὺς ἑξακισχιλίους καὶ ἱππεῖς τετρακοσίους παρεῖχον. ἦν δὲ καὶ τὸ Φιλίππου στράτευμα τῷ πλήθει παραπλήσιον. ἐπεὶ δὲ βαδίζοντες ἐπ' ἀλλήλους, καὶ γενόμενοι περὶ τὴν Σκοτοῦσσαν, ἐνταῦθα διακινδυνεύειν ἔμελλον οὐχ, ὥσπερ εἰκὸς ἦν, πρὸς δέος ἔλαβον οἱ στρατηγοὶ τὴν ἀλλήλων γειτνίασιν, ἀλλὰ μᾶλλον ὁρμῆς καὶ φιλοτιμίας ἐπληροῦντο, Ῥωμαῖοι μέν, εἰ Μακεδόνων κρατήσουσιν, ὧν ὄνομα δι' Ἀλέξανδρον ἀλκῆς καὶ δυνάμεως πλεῖστον ἦν παρ' αὐτοῖς· Μακεδόνες δὲ Ῥωμαίους Περσῶν ἡγούμενοι διαφέρειν, ἤλπιζον, εἰ περιγένοιντο, λαμπρότερον ἀποδείξειν Ἀλεξάνδρου Φίλιππον. ὁ μὲν οὖν Τίτος παρεκάλει τοὺς στρατιώτας ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι καὶ προθύμους, ὡς ἐν τῷ καλλίστῳ θεάτρῳ τῇ Ἑλλάδι μέλλοντας ἀγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν ἀνταγωνιστῶν. ὁ δὲ Φίλιππος, εἴτε ἀπὸ τύχης, εἴτε ὑπὸ σπουδῆς παρὰ τὸν καιρὸν ἀγνοήσας, (ἦν γάρ τι πολυάνδριον ὑψηλὸν ἔξω τοῦ χάρακος) ἐπὶ τοῦτο προσβάς, ἤρξατο μὲν οἷα πρὸ μάχης φιλεῖ διαλέγεσθαι, καὶ παρορμᾶν· ἀθυμίας δὲ δεινῆς πρὸς τὸν οἰωνὸν ἐμπεσούσης, διαταραχθείς, ἐπέσχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην. τῇ δ' ὑστεραίᾳ περὶ τὸν ὄρθρον, ἐκ μαλακῆς καὶ νοτίου νυκτός, εἰς ὁμίχλην τῶν νεφῶν τρεπομένων, ἀνεπίμπλατο ζόφου βαθέος πᾶν τὸ πεδίον, καὶ κατῄει παχὺς ἐκ τῶν ἄκρων ἀὴρ εἰς τὸ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων, εὐθὺς ἀρχομένης ἡμέρας, ἀποκρύπτων τοὺς τόπους. οἱ δ' ὑπ' ἀμφοτέρων ἀποσταλέντες ἐφεδρείας ἕνεκα καὶ κατασκοπῆς, ἐν πάνυ βραχεῖ περιπεσόντες ἀλλήλοις, ἐμάχοντο περὶ τὰς καλουμένας Κυνὸς κεφαλάς,

A nec ille reciperet eas, tum verò pro certissimo habuerunt vel addicti Philippo, vt bellum inferrent Macedonibus venisse Romanos, non Græcis sed pro Græcis. Ac reliqui quidem sua sponte adiunxerunt se consuli. Bœotiam pacate ingredienti principes Thebani occurrerunt: rebus Philippi causa Brachyllelis studebant, Quintium tamen quasi vtriusq; partis amici salutauerunt, ac prosequuti honoribus sunt. Ille benigne appellatos cõplexus paulatim processit, ac nũc rogãdo & quærendo, nunc quædam narrãdo tẽpus de industria extraxit, dũ copias suas refocillauit ex itinere. Ita B vna ingressus vrbem cum Thebanis est, nõ quo illi probarent, sed q; satis magna militum manus eũ comitaretur, non audebãt prohibere. Cõsul inde, quasi vrbe non potiretur, affatus eos est, suadẽs vt in partes Romanorum discederent adiuuante Attalo & Thebanos incitante. Sed Attalus quidem, quum præter ætatem, (vt mihi quidem videtur) maiore contentione oratorẽ Quintio præstare vellet, & vertigine quadam vel pituita esset in media oratione correptus, collapsus est, nec multis diebus post in Asiã nauibus deuectus expirauit. Bœotii cõiunxerunt se Romanis. Legatis, quos Philippus Romã mittebat, adiunxit Quintius suos, qui C agerent apud senatum, si persequendum bellum esset, vt imperium sibi prorogaretur: sin minus, pacem ipse vt daret Philippo. Nam quum supra modum ambitiosus esset, verebatur si sibi esset eo in bello successum, ne gloria eius perpetrati spoliaretur. Obtinuerunt eius amici vt nec Philippus, quæ postulabat, obtineret, & ei prorogaretur prouincia. Senatusconsulto accepto magna spe mouit cõtra regem in Thessaliam. Habebat sub signis supra XXVI. millia militum: quorum Ætoli sex millia peditum, equites trecentos dederant. Nec minores erant Philippo copiæ. Quum vtrinq; se mutuo peterent hostes, & peruentum ad Scotussam esset, vbi decernere statuerant acie: id quod fieri solet, nõ D perculit duces hinc inde hostium aduentus, sed magis incitati fuerunt alacritate & ardore Romani, si Macedonas, quorum erat Alexãdri causa nobile apud ipsos virtutis & potẽtiæ nomen, superassent: Macedones verò, si fregissẽt Romanos, quos Persis præstantiores ducebant, clariorẽ sperabant Alexandro se Philippum reddituros. Quintius milites hortatus est vt se fortes & strenuos prȩberent, in pulcherrimo theatro Græciæ cum præstantissimis certaturos aduersariis. Philippus casu an vrE gente articulo, præcipitantia imprudens sepulcrum quod forte extra castra excelsum erat, conscendit: vnde alloqui milites, (vt fieri ante pugnã solet) & adhortari instituit. Illis ex eo omine ictis perculsus rex abstinuit eo die pugna. Postero die vbi diluxit, ex humida & pluuiosa nocte in nebulam nubibus vertentibus, omnis densa caligine obtectus est campus, spissusque ex summis montibus aer binis interiectam castris planitiem mox adueniente die occupauit, qui ademit conspectum. Itaque emissi vtrinque certi ad F speculandum & insidias locandas, quum breui spatio occurrissent inter se ad Cynos cephalas,

quas appellant, manus conseruerunt. Sunt frequentium illæ collium contiguorum turbinata fastigia, ex figuræ similitudine ita dictæ. Quum esset nimirum in locis saltuosis varia pugna, ac nunc hi nunc illi fugerent vel instarent, submiserunt vtrinque ex castris auxilia laborantibus & cedentibus, mox cœlo sereno, quum cuncta sub oculis essent, omnibus viribus concurrerunt. Premebat dextero cornu Philippus Romanos, quòd ex locis decliuibus totam phalangem immitteret: nec ferebant vel fortissimi grauem confertamque & intentis horrentem hastis frontem, nec acrem eius impressionem. In læuum cornu, quum id ob tumulorum anfractus diuelleretur & distraheretur, omisso eo quod cedebat, ad alterum properè Quintius decurrens intulit acriter signa: quo loco coire Macedonas in struem & densare in profundum aciem, quod apud illos firmamentum est exercitus, loca inæqualia & confragosa impediebant. Vbi verò cum viro vir congressurus erat, impulsu sese mutuo premebant graui & inhabili. Animali enim phalanx intolerabilium virium similis est, dum vno corpore cohæret, atque vno ordine densatas retinet hastas: qua laxata etiam singuli milites cùm ob modum armatus, tum quòd vniuersi potius mutuis simul partibus, quàm per se valeant, vim amittunt suam. His in fugam effusis, pars fugientes insectantur, pars à latere incurrentes in Macedonas qui adhuc pugnabant, cædunt eos. Ita & qui vincebant, ilicò fluctuauerunt, & in fugam se abiectis armis effuderunt. Ceciderunt eo prælio non minus octo millia, capti ad quinque millia. Vt Philippus elaberetur, Ætoli fuerunt in causa, qui dum Romani hostes consectantur fugientes, castra exhauserunt & diripuerunt, nec quicquam illis reuersis reliqui fecere. Hinc conuitia primùm exorta & contentiones inuicem: inde Quintium magis ac magis offenderunt vendicando sibi victoriam & fama occupando Græcos. Vnde Poëtæ & populares, qui res hasce celebrarent, scribebant & canebant priores Ætolos. Præ cæteris hoc celebre fuit epigramma,

His indefleti campis sine honore iacemus
Thessaliæ, proh ter millia cæsa decem,
Ætolis domiti turmis simulatq; Latinis,
Quos Titus è lata duxerat Italia:
Ingens Emathiæ clades. tumidusq; Philippi
Spiritus, vt cerui profugit ille leues.

Hæc carmina condidit in Philippi contumeliam numerum cæsorum affingens Alcæus: quæ quum passim iactarentur & à multis, T. Quintium quàm Philippum plus mordebant. Hic enim Alcæum vicissim rodens illis versibus comparauit hosce,

Quam tu in monte crucem nudatam fronte viator
Conspicis, Alcæo figitur aëria.

Titum verò haud mediocriter exacerbauerunt decus apud Græcos quærentem. Quapropter quod restabat agendum, Ætolis omissis, solus transigebat. quod illis faciebat stomachum. Ac quum supplices legatos ad pacificandum à Macedone venientes admisisset, illi passim per vrbes pacem clamabant vendi Philippo, quum excindere radicitus liceret bellum, & conculcare regnum, à quo primò fuisset Græcia seruitutis iugo oppressa. Quæ Ætoli quum iacerent, & solicitarent socios,

A αἳ λόφων οὖσαι πυκνῶν καὶ παρ' ἀλλήλων ἄκραι λεπταί, δι' ὁμοιότητα τοῦ σχήματος οὕτως ὠνομάσθησαν. γινομένων δέ, οἷον εἰκός, ἐν τόποις σκληροῖς μεταβολῶν κατὰ τὰς φυγὰς καὶ διώξεις, ἑκάτεροι τοῖς πονοῦσιν ἀεὶ καὶ ὑποχωροῦσιν ἐπιπέμποντες βοήθειαν ἐκ τῶν στρατοπέδων, καὶ ἤδη τοῦ ἀέρος ἀνακαθαιρομένου, καθορῶντες τὰ γινόμενα, πανστρατιᾷ συνέβαλον. τῷ μὲν οὖν δεξιῷ περιῆν ὁ Φίλιππος, ἐκ τόπων ἐπιφόρων ὅλην ἐπερείσας τὴν φάλαγγα τοῖς Ῥωμαίοις, τὸ βάρος τοῦ συνασπισμοῦ, καὶ τὴν τραχύτητα, τῆς προσβολῆς, τῶν ἀρίστων οὐχ ὑπομεινάντων. τοῦ δ' εὐωνύμου διασπασμὸν ἀνὰ τοὺς λόφους
B καὶ περίκλασιν λαμβάνοντος, ὁ Τίτος, τὸ μὲν ἡττώμενον ἀπογνούς, πρὸς δὲ θάτερον ὀξέως παρελάσας, προσέβαλε τοῖς Μακεδόσι, συστῆναι μὲν εἰς φάλαγγα καὶ πυκνῶσαι τὴν τάξιν εἰς βάθος (ἥπερ ἦν ἀλκὴ τῆς ἐκείνων δυνάμεως) κωλυομένοις διὰ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τραχύτητα τῶν χωρίων, πρὸς δὲ τὸ κατ' ἄνδρα συμπλέκεσθαι, καὶ βαρεῖ καὶ δυσέργῳ χρωμένοις ὁπλισμῷ. ζῴῳ γὰρ ἡ φάλαγξ ἔοικεν ἀμάχῳ τὴν ἰσχύν, ἕως ἕν ἐστι σῶμα, καὶ τηρεῖ τὸν συνασπισμὸν ἐν τάξει μιᾷ· διαλυθείσης δέ, καὶ τὴν καθ' ἕνα ῥώμην ἀπόλλυσι τῶν μαχομένων ἕκαστος, διά τε τὸν τρόπον τῆς ὁπλίσεως, καὶ ὅτι παντὸς ὅλου τοῖς παρ' ἀλλή-
C λων μέρεσι μᾶλλον ἢ δι' αὐτὸν ἰσχύει. τραπομένων δὲ τούτων, οἱ μὲν ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, οἱ δὲ τοὺς μαχομένους τῶν Μακεδόνων παρεκδραμόντες, ἐκ πλαγίων ἔκτεινον. ὥστε ταχὺ καὶ τοὺς νικῶντας περισπᾶσθαι καὶ φεύγειν, τὰ ὅπλα καταβάλλοντας. ἔπεσον μὲν οὖν ὀκτακισχιλίων οὐκ ἐλάττους, ἑάλωσαν δὲ περὶ πεντακισχιλίους. τοῦ δὲ τὸν Φίλιππον ἀσφαλῶς ἀπελθεῖν τὴν αἰτίαν ἔλαβον Αἰτωλοί, περὶ ἁρπαγὴν γινόμενοι καὶ πόρθησιν τοῦ χάρακος, ἔτι τῶν Ῥωμαίων διωκόντων, ὥστε μηδὲν εὑρεῖν ἐκείνους ἐπανελθόντας. πρῶτον μὲν οὖν ἐγίνοντο λοιδορίαι καὶ διαφοραὶ πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς· ἐκ
D δὲ τούτων μᾶλλον ἀεὶ τὸν Τίτον ἐλύπουν, ἑαυτοῖς ἀνατιθέντες τὸ νίκημα, καὶ τῇ φήμῃ προκαταλαμβάνοντες τοὺς Ἕλληνας· ὥστε καὶ γράφεσθαι καὶ ᾄδεσθαι προτέρους ἐκείνους ὑπὸ ποιητῶν, καὶ ἰδιωτῶν, ὑμνούντων τὸ ἔργον. ὧν μάλιστα διὰ στόματος ἦν τουτὶ τὸ ἐπίγραμμα,

Ἄκλαυστοι καὶ ἄθαπτοι, ὁδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ τύμβῳ,
Θεσσαλίας τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
Αἰτωλῶν δμηθέντες ὑπ' Ἄρεος, ἠδὲ Λατίνων
Οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ' ἀπ' Ἰταλίης·
Ἠμαθίῃ μέγα πῆμα. τὸ δὲ θρασὺ κεῖνο Φιλίππου
E Πνεῦμα, θοῶν ἐλάφων ᾤχετ' ἐλαφρότερον.

τοῦτο ἐποίησε μὲν Ἀλκαῖος, ἐφυβρίζων Φιλίππῳ, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποθανόντων ἐπιψευσάμενος· λεγόμενον δὲ πολλαχοῦ καὶ ὑπὸ πολλῶν, μᾶλλον ἠνία τὸν Τίτον ἢ τὸν Φίλιππον. ὁ μὲν γὰρ ἀντικωμῳδῶν τὸν Ἀλκαῖον, τῷ ἐλεγείῳ παρέβαλεν,

Ἄφλοιος καὶ ἄφυλλος, ὁδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
Ἀλκαίῳ σταυρὸς πήγνυται ἠλίβατος.

τὸν δὲ Τίτον φιλοτιμούμενον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐ μετρίως παρώξυνε τὰ τοιαῦτα. διὸ καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν πραγμάτων ἔπραττε καθ' ἑαυτόν, ἐλάχιστα φροντίζων τῶν Αἰτωλῶν. οἱ
F δὲ ἤχθοντο, καὶ προσδεξαμένου λόγους αὐτοῦ, καὶ πρεσβείαν ἐπὶ συμβάσεσι παρὰ τοῦ Μακεδόνος, τοῦτο ἐκεῖνοι περιιόντες περὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἐβόων, πωλεῖσθαι τὴν εἰρήνην Φιλίππῳ, παρὸν ἐκκόψαι τὸν πόλεμον ῥίζαν, καὶ ἀνελεῖν ἀρχήν, ὑφ' ἧς πρώτης ἐδουλώθη τὸ Ἑλληνικόν. ταῦτα τῶν Αἰτωλῶν λεγόντων, καὶ διαταραττόντων τοὺς συμμάχους,

αὐτὸς ὁ Φίλιππος ἐλθὼν πρὸς τὰς διαλύσεις, ἀνεῖλεν τὴν ὑποψίαν ἐπιτρέψας τῷ Τίτῳ καὶ Ῥωμαίοις τὰ καθ' αὑτόν. καὶ οὕτω καταλύεται τὸν πόλεμον ὁ Τίτος, καὶ τὴν μὲν Μακεδονικὴν ἀπέδωκεν αὐτῷ βασιλείαν, τῆς δ' Ἑλλάδος προσέταξεν ἀποστῆναι· χιλίοις δὲ ταλάντοις ἐζημίωσεν. τὰς δὲ ναῦς πάσας παρείλετο, πλὴν δέκα. τῶν δὲ παίδων τὸν ἕτερον Δημήτριον ὁμηρεύσοντα λαβὼν, εἰς Ῥώμην ἀπέστειλεν, ἄριστα τῷ καιρῷ χρησάμενος, καὶ προλαβὼν τὸ μέλλον. Ἀννίβου γὰρ τοῦ Λίβυος, ἀνδρὸς ἐχθίστου τε Ῥωμαίοις καὶ φυγάδος, ἤδη τότε πρὸς Ἀντίοχον ἥκοντος τὸν βασιλέα, καὶ παροξύνοντος αὐτὸν εἰς τὸ πρόσθεν προϊέναι τῇ τύχῃ, τῆς δυνάμεως εὐροούσης ἤδη καθ' ἑαυτὸν ὑπὸ πραγμάτων μεγάλων, ἃ κατεργασάμενος, μέγας ἐπωνομάσθη, πρὸς τὴν ἁπάντων ἡγεμονίαν ἀποβλέποντα, μάλιστα δὲ κατὰ Ῥωμαίων αἰρόμενον· εἰ μὴ τοῦτο προϊδὼν ὁ Τίτος ἐμφρόνως, ἐνέδωκε πρὸς τὰς διαλύσεις, ἀλλὰ τὸν Φιλιππικὸν ὁ Ἀντιοχικὸς κατείληφε πόλεμος ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ συνέστησαν ὑπὲρ αἰτίας ἀμφότεροι κοινῆς, οἱ μέγιστοι τῶν τότε καὶ δυνατώτατοι βασιλέων ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἔσχεν ἂν ἀγῶνας ἐξ ὑπαρχῆς καὶ κινδύνους τῶν πρὸς Ἀννίβαν οὐκ ἐλάττους· νῦν δὲ τῶν πολέμων μέσην κατὰ καιρὸν ἐμβαλὼν τὴν εἰρήνην ὁ Τίτος, καὶ πρὶν ἄρξασθαι τὸν μέλλοντα, διακόψας τὸν παρόντα, τοῦ μὲν τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα, τοῦ δὲ τὴν πρώτην ὑφεῖλεν. ἐπεὶ δὲ οἱ δέκα πρέσβεις, οὓς ἡ σύγκλητος ἔπεμψεν τῷ Τίτῳ, συνεβούλευον τοὺς μὲν ἄλλους Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, Κόρινθον δὲ καὶ Χαλκίδα καὶ Δημητριάδα διατηρεῖν ἐμφρούρους, ἕνεκα τῆς πρὸς Ἀντίοχον ἀσφαλείας, ἐνταῦθα δὴ ταῖς κατηγορίαις λαμπροὶ, λαμπρῶς τὰς πόλεις ἀνερρήγνυσαν Αἰτωλοὶ, τὸν μὲν Τίτον κελεύοντες τὰς πέδας τῆς Ἑλλάδος λύειν, (οὕτω γὰρ ὁ Φίλιππος εἰώθει τὰς προειρημένας πόλεις ὀνομάζειν) τοὺς δ' Ἕλληνας ἐρωτῶντες, εἰ κλοιὸν ἔχοντες βαρύτερον μὲν, λειότερον δὲ τοῦ πάλαι τὸν νῦν, χαίρουσι, καὶ θαυμάζουσι τὸν Τίτον ὡς εὐεργέτην, ὅτι τοῦ ποδὸς λύσας τὴν Ἑλλάδα, τοῦ τραχήλου δέδεκεν. ἐφ' οἷς ἀχθόμενος ὁ Τίτος καὶ βαρέως φέρων, καὶ δεόμενος τοῦ συνεδρίου, τέλος ἐξέπεισε καὶ ταύτας τὰς πόλεις ἀνεῖναι τῆς φρουρᾶς, ὅπως ὁλόκληρος ἡ χάρις ὑπάρξῃ παρ' αὐτοῦ τοῖς Ἕλλησιν. Ἰσθμίων οὖν ἀγομένων, πλῆθος μὲν ἀνθρώπων ἐν τῷ σταδίῳ καθῆστο, τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα θεώμενον, οἷα δὴ διὰ χρόνων πεπαυμένης μὲν πολέμων τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐλπίσιν ἐλευθερίας, σαφεῖ δ' εἰρήνῃ πανηγυριζούσης. τῇ σάλπιγγι δὲ σιωπῆς εἰς ἅπαντας διαδοθείσης, προελθὼν εἰς μέσον ὁ κῆρυξ ἀνεῖπεν ὅτι Ῥωμαίων ἡ σύγκλητος, καὶ Τίτος Κοΐντιος, στρατηγὸς ὕπατος, καταπολεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας, ἀφιᾶσιν ἀφρουρήτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις, Κορινθίους, Λοκρούς, Φωκεῖς, Εὐβοέας, Ἀχαιούς, Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλούς, Περραιβούς. τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ πάνυ πάντες, οὐδὲ σαφῶς ἐπήκουσαν, ἀλλ' ἀνώμαλος καὶ θορυβώδης κίνησις ἦν ἐν τῷ σταδίῳ θαυμαζόντων, καὶ διαπυνθανομένων, καὶ πάλιν ἀνειπεῖν κελευόντων. ὡς δὲ αὖθις ἡσυχίας γενομένης, ἀναγαγὼν ὁ κῆρυξ τὴν φωνὴν, προθυμότερον εἰς ἅπαντας ἐγεγώνησεν, καὶ διῆλθε τὸ κήρυγμα, κραυγὴ μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρᾶς ἐχώρει μέχρι θαλάττης, ὀρθὸν δὲ ἀνειστήκει τὸ θέατρον, οὐδεὶς δὲ λόγος ἦν τῶν ἀγωνιζομένων. ἔσπευδον δὲ πάντες ἀναπηδῆσαι καὶ δεξιώσασθαι,

A ipse ad pacem petendam veniens Philippus, sustulit eam suspicionem, dum in fidem T. Quintii & populi Romani omnia sua permittit. Ergo finem Quintius bello imposuit, & regnum Macedoniæ ei reliquit: imperauit vt Græcia abstineret, mille talentûm solueret, naues omnes præter decem traderet. Alterum filium eius Quintius Demetrium accepit obsidem, eumque Romam misit. Vsus optimè Quintius est tempore, occupauitque insequentia. Quippe Annibal Pœnus, vir populo Romano infestissimus, & exul, iam tunc erat ad Antiochum regem profectus, stimulabat- B queeum vt fortunam prosequeretur suam, cuius iam per se potentia secundo cursu vteretur: quum vel sua sponte ille ob facta perpetrata magnifica, ex quibus Magni cognomen accepit, orbis terræ imperio adiiceret oculos, & maximè in Romanos accingeret se. Quod ni prospiciens prudenter Quintius ad pacem inclinasset, sed Macedonicum arma Antiochi in Græcia occupasset bellum, atque ex communibus ambo causis in Romanos maximi illius memoriæ & pollentissimi reges conspirassent, certamina eos de integro & pericula circumstetissent quàm cum Annibale C haud leuiora. Nunc Quintius interposita opportunè hisce bellis pace, & antè commissionem instantis dirempto præsenti, huius nouissimam, illius spem præcidit primam. Quia verò decem legatis, quos ad Quintium miserat senatus, placebat vt cæteris Græcis redderetur libertas, Corintho autem, Chalcidi, & Demetriadi causa belli Antiochici imponeretur præsidium, ibi criminibus splendidi Ætoli ciuitates splendido colore concitabant, à Quintio postulantes vt compedes dissolueret Græciæ, (nam ita antedictas vrbes nominare Philippus solebat) & Græcos interrogabant, D Ideóne quia ponderosiorem haberent, sed politiorem, superiore præsentem cathenam, exultarent, & Quintium vt beneficium suspicerent, quòd pedibus exemptam Græciam ex collo vinxisset? Quæ iniquè Quintius & indignè ferens, euicit tandem precibus apud concilium, vt præsidia ex his quoque ciuitatibus deducerentur, quo beneficium suum haberent Græci syncerum. Igitur Isthmiorum ludicro consederat frequentia mortalium in stadio ad gymnicum certamen spectandum: quòd exempta tandem bello Græcia ob libertatis spem, firmam certè pacem agitaret. E Ibi silentio tuba conuentui indicto, progressus in medium præco pronunciauit, Senatus Romanus & T. Quintius imperator Proconsul, Philippo Macedonibusq; deuictis præsidiis, liberos immunes suis legib. esse iubent Corinthios, Locros, Phocenses, Eubœam, Achæos, Phthiotas, Magnetas, Thessalos, Perrhœbos. Id primùm neque planè omnes neque clarè exaudierant: sed inæquali & turbido in theatro murmure mirabundi alter alterum interrogabant, ac repeti petebant præconem. Vt silentio iterum facto præco sublata voce altius confessum clamauit ac pertinuit ad omnes præconium, immensus ex gaudio edi- F tus à populo clamor ad mare vsque pertinuit, consurrexit confessus, nemo intentus ludicro fuit, omnes maturauerunt exilire, dexteram cõtingere,

& appellare Græciæ seruatorem & propugnatorem. Quod autem de exuperante & grandi voce commemoratur, tunc fuit conspectum: corui enim fortè super volitantes delapsi sunt in stadium. In causa est diuisura aëris: quum enim multa & elata vox mittitur, diuulsus ab ea non sustinet volucres, sed lapsum efficit, sicut euenit per loca vacua euntibus. Nisi sanè ictu potius, velut telo traiectæ decidunt & emoriuntur. Potest etiam turbo esse in aëre, quasi verticem in pelago rursusque impetum fluctuatione ex violentia accipiente. At Quintius nisi quam celerrimè ludis dimissis impetum multitudinis & incursum præuidens deflexisset, videbatur in periculum venturus. Adeò frequentes simul & vndique ei se circumfuderunt. Vt plausibus circa Quintii tabernaculum defatigati sunt, nocte iam demum, si quos conspicerent vel amicos vel hospites, hos salutantes & complectentes, conuerterunt se inter se ad conuiuia & pocula. Ibi magis etiam haud dubiè in gaudium effusis subiit reputare & conferre de Græcia, quàm multa bella libertatis causa gessisset, neque firmiorem esset vnquam vel lætiorem assequuta, quàm ab aliis quum fuit defensa, & penè sine sanguine & luctu pulcherrimum tulit & optatissimum præmium. Quippe rara erant virtutis inter mortales & prudentiæ exempla, sed rarissima inter alios bonos, iusti. Siquidem Agesilai, Lysandri, Niciæ, Alcibiadesque bella egregiè tractare, victoriasque bello consequi quum imperarent, nouerant: vti ad gloriosam hominum salutem honestatemque laureis non nouerant. At vbi à Marathonio marte & pugna nauali Salaminia, à Platæis Thermopylisque, & rebus ad Thermodontem atque circa Cyprum Cimonis gestis discesseris, omnibus præliis Græcia aduersus semetipsam decertauit ad seruitutem, omneque eius trophæum ad suam excitatum calamitatem & probrum est, quæ penè fuit ducum improbitate & ambitione prostrata. Alienigenæ verò, qui paruas scintillas & exigua antiquæ propinquitatis cum iis vincula habere videbantur à quibus vel verbis vel consilio aliquid extitisse in Græciam beneficii mirum esset, hi maximis periculis & laboribus Græciam grauibus soluerunt dominis & tyrannis, atque in libertatem restituerunt. Hæc tum subibant Græcorum animos. Facta autem fuerunt præconiis consentanea. Pariter enim misit Quintius Lentulum in Asiam ad Bergyllas liberandas, Titillium in Thraciam ad deducenda ex illis oppidis & insulis Philippi præsidia. P. Iulius ad Antiochum nauigauit, acturus cum illo de Græcis qui ei parebant liberandis. Ipse profectus Chalcidem Quintius, inde mari vectus Magnesiam præsidia emisit, populisque rempubl. reddidit. Agonothetes Argis Nemeorum creatus, ludicrum optimè digessit, ac Græcis illic iterum voce præconis pronunciauit libertatem, vrbesque peragrans, egregia disciplina, magna iustitia, concordiaque & amicitia eas inter se conglutinauit, componens seditiones, exules reducens: atque ouans quòd Græcos inter se conciliaret beneuolentia, non minus quàm quòd domasset Macedonas, vt minimum iam ducerent illi eius beneficiorum libertatis munus. Xenocratem philosophum, quum Lycurgus Orator eum à publicanis,

A καὶ προσειπεῖν τὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόμαχον. τὸ δὲ πολλάκις λεγόμενον εἰς ὑπερβολὴν τῆς φωνῆς καὶ μέγεθος ὤφθη τότε. κόρακες γὰρ περιπετόμενοι κατὰ τύχην ἔπεσον εἰς τὸ στάδιον. αἰτία δ᾽ ἡ τοῦ ἀέρος ῥῆξις. ὅταν γὰρ ἡ φωνὴ πολλὴ καὶ μεγάλη φέρηται, διασπώμενος ὑπ᾽ αὐτῆς οὐκ ἀντερείδει τοῖς πετομένοις, ἀλλ᾽ ὀλίσθημα ποιεῖ, καθάπερ κενεμβατοῦσιν· εἰ μὴ νὴ Δία, πληγῇ τινι μᾶλλον, ὡς ὑπὸ βέλους διελαυνόμενα, πίπτει καὶ ἀποθνήσκει. δύναται δὲ καὶ περιδίνησις εἶναι τοῦ ἀέρος, οἷον ἑλιγμὸν ἐν πελάγει καὶ παλιρρύμην τοῦ σάλου διὰ μέγεθος λαμβάνοντος. ὁ δ᾽ οὖν Τίτος, εἰ μὴ τάχιστα τῆς θέας
B διαλυθείσης, ὑπειδόμενος τὴν φορὰν τοῦ πλήθους καὶ τὸν δρόμον, ὑπεξέκλινεν, οὐκ ἂν ἐδόκει περιγενέσθαι τοσούτων ὁμοῦ καὶ πάντοθεν αὐτῷ περιχεομένων. ὡς δ᾽ ἀπέκαμον περὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ βοῶντες, ἤδη νυκτὸς οὔσης, αὖθις οὕς τινας ἴδοιεν ἢ φίλους, ἢ πολίτας ἀσπαζόμενοι καὶ περιπλεκόμενοι, πρὸς δεῖπνα καὶ πότους ἐτράποντο μετ᾽ ἀλλήλων. ἐν ᾧ καὶ μᾶλλον (ὡς εἰκὸς) ἡδόμενοι, ἐπῄει λογίζεσθαι καὶ διαλέγεσθαι περὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅσους πολεμήσασα πολέμους διὰ τὴν ἐλευθερίαν, οὔπω τύχοι βεβαιότερον οὐδὲ ἥδιον αὐτῆς, ἑτέρων προαγωνισαμένων, ὀλίγου δεῖν ἀναίμακτος αὐτὴ καὶ ἀπενθὴς φερομένη τὸ κάλλι-
C στον καὶ περιμαχητότατον ἆθλον. ἦ σπάνιον μὲν ἀνδρεία καὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις, σπανιώτατον δὲ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὁ δίκαιος. οἱ γὰρ Ἀγησίλαοι καὶ Λύσανδροι, καὶ οἱ Νικίαι, καὶ οἱ Ἀλκιβιάδαι, πολέμους μὲν εὖ διέπειν, καὶ μάχας νικᾶν κατά τε γῆν καὶ θάλατταν ἄρχοντες ἠπίσταντο, χρῆσθαι δὲ πρὸς χάριν εὐγενῆ καὶ τὸ καλὸν οἷς κατώρθουν, οὐκ ἔγνωσαν ἀλλ᾽, εἰ τὸ Μαραθώνιόν τις ἔργον ἀφέλοι, καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, καὶ Πλαταιὰς, καὶ Θερμοπύλας, καὶ τὰ πρὸς Εὐρυμέδοντι, καὶ τὰ περὶ Κύπρον Κίμωνος ἔργα, πάσας τὰς μάχας ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ δουλείᾳ μεμάχη-
D ται πρὸς αὑτὴν, καὶ πᾶν τρόπαιον αὐτῆς συμφορὰ καὶ ὄνειδος ἐπ᾽ αὐτὴν ἕστηκεν, τὰ πλεῖστα κακίᾳ καὶ φιλονεικίᾳ τῶν ἡγουμένων περιτραπείσης. ἀλλόφυλοι δὲ ἄνδρες, ἐναύσματα μικρὰ καὶ γλίσχρα κοινωνήματα παλαιοῦ γένους ἔχειν δοκοῦντες, ἀφ᾽ ὧν καὶ λόγῳ τι καὶ γνώμῃ τῶν χρησίμων ὑπάρξαι τῇ Ἑλλάδι θαυμαστὸν ἦν, οὗτοι τοῖς μεγίστοις κινδύνοις καὶ πόνοις ἐξελόμενοι τὴν Ἑλλάδα δεσποτῶν χαλεπῶν καὶ τυράννων ἐλευθεροῦσιν. ταῦτα δὴ τοὺς Ἕλληνας ὑπῄει, καὶ τὰ τῶν ἔργων ὁμολογοῦντα τοῖς κηρύγμασιν. ἅμα γὰρ ἐξέπεμψεν ὁ Τίτος Λέντλον μὲν εἰς Ἀσίαν, Βαργυλιήτας ἐλευθε-
E ρώσοντα, Τιτίλλιον δὲ εἰς Θρᾴκην, τὰς αὐτόθι πόλεις καὶ νήσους ἀπαλλάξοντα τῶν Φιλίππου φρουρῶν. Πόπλιος δὲ Οὐίλλιος ἔπλει διαλεξόμενος Ἀντιόχῳ περὶ τῆς τῶν ὑπ᾽ αὐτὸν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. αὐτὸς δὲ Τίτος εἰς Χαλκίδα παρελθὼν, εἶτα πλεύσας ἐκεῖθεν ἐπὶ Μαγνησίαν, ἐξῆγε τὰς φρουρὰς, καὶ τὰς πολιτείας ἀπεδίδου τοῖς δήμοις. ἀγωνοθέτης δὲ Νεμείων ἀποδειχθεὶς ἐν Ἄργει, τήν τε πανήγυριν ἄριστα διέθηκεν, καὶ πάλιν ἐκεῖ τοῖς Ἕλλησι τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ κήρυκος ἀνεῖπεν, ἐπιφοιτῶν τε ταῖς πόλεσιν, εὐνομίαν ἅμα καὶ δίκην πολλὴν, ὁμόνοιάν τε καὶ φιλοφροσύνην πρὸς ἀλλήλους παρεῖ-
F χεν, καταπαύων μὲν τὰς στάσεις, κατάγων δὲ τὰς φυγὰς, ἀγαλλόμενος δὲ τῷ πείθειν καὶ διαλλάσσειν τοὺς Ἕλληνας, οὐχ ἧττον ἢ τῷ κεκρατηκέναι τῶν Μακεδόνων, ὥστε μικρότατον ἤδη τὴν ἐλευθερίαν δοκεῖν ὧν εὐεργετοῦντο. Ξενοκράτη μὲν οὖν τὸν φιλόσοφον, ὅτε Λυκοῦργος αὐτὸν ὁ ῥήτωρ ὑπὸ τῶν τελωνῶν

ἀγόμενον πρὸς τὸ μετοίκιον ἀφείλετο, καὶ τοῖς ἄγουσιν ἐπέθηκε δίκην τῆς ἀσελγείας, λέγεται τοῖς παισὶν ἀπαντήσαντα τοῦ Λυκούργου, Καλήν γε ὑμῶν ὦ παῖδες, (φάναι) τῷ πατρὶ χάριν ἀποδίδωμι· πάντες γὰρ αὐτὸν ἐπαινοῦσιν ἐφ' οἷς ἔπραξεν. Τίτῳ δὲ καὶ Ῥωμαίοις, ὧν τοὺς Ἕλληνας εὐεργέτησαν, οὐκ εἰς ἐπαίνους, μόνον ἀλλὰ καὶ πίστιν ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ δύναμιν ἡ χάρις ἀπήντα δικαίως· οὐ γὰρ προσδεχόμενοι μόνον τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ μεταπεμπόμενοι καὶ καλοῦντες ἐνεχείριζον αὑτούς. οὐδὲ δῆμοι καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ὑφ' ἑτέρων ἀδικούμενοι βασιλέων, κατέφευγον εἰς τὰς ἐκείνων χεῖρας. ὥστε ἐν βραχεῖ χρόνῳ, τάχα που καὶ θεοῦ συνεφαπτομένου, πάντα αὐτοῖς ὑπήκοα γενέσθαι. καὶ αὐτὸς δὲ μέγιστον ἐφρόνησεν ἐπὶ τῇ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερώσει. ἀναθεὶς γὰρ εἰς Δελφοὺς ἀσπίδας ἀργυρᾶς καὶ τὸν ἑαυτοῦ θυρεὸν ἐπέγραψεν,

Ζηνὸς ἰὼ κραιπναῖσι γεγαθότες ἱπποσύναισι,
Κοῦροι ἰὼ Σπάρτας Τυνδαρίδαι βασιλεῖς·
Αἰνεάδας Τίτος ὔμμιν ὑπέρτατον ὤπασε δῶρον,
Ἑλλήνων τεύξας παισὶν ἐλευθερίην.

ἀνέθηκε δὲ καὶ χρυσοῦν τῷ Ἀπόλλωνι στέφανον, ἐπιγράψας,

Τόνδε τοι ἀμβροσίοισιν ἐπὶ πλοκάμοισιν ἔθηκε,
Κεῖσθαι Λατοΐδα χρυσοφαῆ στέφανον
Ὃν πόρεν Αἰνεαδᾶν ταγὸς μέγας. ἀλλ' Ἑκάεργε
Ἀλκᾶς τῷ θείῳ κῦδος ὄπαζε Τίτῳ.

τῇ γοῦν Κορινθίων πόλει πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸ αὐτὸ δὶς ἤδη συμβέβηκεν. καὶ γὰρ Τίτος ἐν Κορίνθῳ τότε, καὶ Νέρων αὖθις καθ' ἡμᾶς ἐν Κορίνθῳ παραπλησίως Ἰσθμίων ἀγομένων, τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους ἀφῆκεν, ὁ μὲν, διὰ κήρυκος (ὡς εἴρηται) Νέρων δὲ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ βήματος ἐν τῷ πλήθει δημηγορήσας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. ὁ δὲ Τίτος τότε καλλίστου καὶ δικαιοτάτου τοῦ πρὸς Νάβιν ἀρξάμενος πολέμου, τὸν Λακεδαιμονίων ἐξωλέστατον καὶ παρανομώτατον τύραννον, ἐν τῷ τέλει διεψεύσατο τὰς τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδας, ἑλεῖν παρὸν, οὐκ ἐθελήσας, ἀλλὰ σπεισάμενος, καὶ προέμενος τὴν Σπάρτην ἀναξίως δουλεύουσαν· εἴτε δείσας μὴ τοῦ πολέμου μῆκος λαμβάνοντος, ἄλλος ἀπὸ Ῥώμης ἐπελθὼν στρατηγὸς ἀνέληται τὴν δόξαν, εἴτε φιλονεικίᾳ καὶ ζηλοτυπίᾳ τῶν Φιλοποίμενος τιμῶν, ὃν ἔν τε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἄνδρα δεινότατον τῶν Ἑλλήνων ὄντα, καὶ περὶ ἐκεῖνον τὸν πόλεμον ἔργα θαυμαστὰ τόλμης καὶ δεινότητος ἀποδειξάμενον, ἴσα τῷ Τίτῳ κυδαίνοντες Ἀχαιοὶ, καὶ τιμῶντες ἐν τοῖς θεάτροις, ἐλύπουν ἐκεῖνον, οὐκ ἀξιοῦντα Ῥωμαίων ὑπάτῳ προπολεμοῦντι τῆς Ἑλλάδος, ἄνθρωπον Ἀρκάδα, μικρῶν καὶ ὁμόρων πολέμων στρατηγὸν, ὅμοια θαυμάζεσθαι παρ' αὐτοῖς. οὐ μὴν ἀλλ' αὐτὸς ὁ Τίτος ὑπὲρ τούτων ἀπελογεῖτο, καταθέσθαι τὸν πόλεμον, ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολούμενον τὸν τύραννον. τῶν δὲ Ἀχαιῶν αὐτῷ πολλὰ πρὸς τιμὴν ψηφισαμένων, οὐδὲν ἐδόκει πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἐξισοῦσθαι, πλὴν μιᾶς δωρεᾶς, ἣν ἐκεῖνος ἀντὶ πάντων ἠγάπησεν. ἦν δὲ τοιάδε· Ῥωμαίων οἱ δυστυχήσαντες ἐν τῷ πρὸς Ἀννίβαν πολέμῳ, πολλαχοῦ μὲν ὤνιοι γενόμενοι καὶ διασπαρέντες ἐδούλευον· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι χίλιοι καὶ διακόσιοι τὸ πλῆθος ἦσαν, ἀεὶ μὲν οἰκτροὶ τῆς μεταβολῆς, τότε δὲ καὶ μᾶλλον, ὡς εἰκὸς, ἐντυγχάνοντες, οἱ μὲν υἱοῖς, οἱ δὲ ἀδελφοῖς, οἱ δὲ συνήθεσιν, ἐλεύθεροι δοῦλοι, καὶ νικῶσιν αἰχμάλωτοι.

A à quibus ducebatur ad carcerem, causa pensionis quam pendebant inquilini, exemisset, atque illos qui eum duxerant accersiuisset iniuriarum, fama est liberis occurrentem Lycurgi dixisse, Egregiam profecto, pueri, gratiam patri vestro refero, quod omnes eum ob eius in me beneficium commendent. Quintio vero & Romanis ob eorum in Græcos merita non ad laudes modo relata gratia, sed ad fidem etiam apud omnes mortales & imperium est merito progressa. Neque enim accipiebantur modo imperatores eorum, sed & accersentes & euocantes illos, fidei se committebant eorum: B neq; populi solum & ciuitates, sed & reges quoq; ab aliis violati regibus, decurrebant ad illorum præsidium. Vnde breui fortasse non sine diuina ope omnia iis paruere. At Quintius plurimum ipse ob liberatam Græciam gloriatus est. Nam quum Delphis clypeos argenteos & scutum suum dedicaret, inscripsit iis,

Dicite Io celeri, quibus est equitare voluptas,
Voce, Iouis soboles, dicite Tyndaridæ
Io, Lacedæmonii reges: nam munera dextra
Vobis summa Titus præstitit Aeneades:
Nam libertatem reparauit Graiugenarum,
Triste tyrannorum quæ tulit ante iugum.

C Donum etiam Apollini coronam auream tulit cum hac inscriptione,

Hanc tibi fulgentem dedit auro, phœbe, coronam,
Diuinum cupiens condecorare caput,
Aeneadum ductor magnus: sed Apollo vicissim
Virtutis tribuas tu decus alme Tito.

Ita vrbi Corinthiorum delatum est, idem vt ibi beneficium bis Græcis sit declaratũ. Siquidem Quintius Corinthi tunc, & memoria nostra Nero iterum Corinthi, Isthmia item celebrans, Græcos liberos suis legibus iussit esse: ille (vt diximus) per præconem, Nero ipse pro tribunali in foro cõcio- D nem ad populum habens. Cæterum hoc diu post. At Quintius pulcherrimum & iustissimum cum Nabide auspicatus bellum, teterrimo & immanissimo Lacedæmoniorum tyranno, in exitu Græciæ spem destituit. Cui in manu quum esset illum obterere, noluit: sed fœdus cum eo fecit, & Spartam indigna oppressam seruitute reliquit, vel veritus ne, si bellum duceretur, alius successor Roma missus gloriam sibi auferret, vel inuidia & æmulatione Philopomœnis honorum. Quem, quia cum in omnibus aliis summum inter Græcos imperatorem, tum ob eius eximia virtutis & consilii illo e- E dita bello opera pariter ac Quintium Achæi extollebãt & decorabant in theatris, torquebant illum: qui indignã rem censebat, vt pari in honore ac cõsul Romanus pro Græcia propugnans, homo Arcas, minutorum & finitimorum dux bellorũ, apud eos esset. Verum ipse id Quintius excusauit, bellũ deposuisse se, vbi tyrannũ perspexit nonnisi cum grandi aliorum Spartiatarum pernicie periturum. At Achæi quanquam honores ei cumulate decreuerant, nulla re tamen assequi videbantur beneficia eius: nisi vno dono, quod omnibus ille prætulit, Id hoc fuit. Ciues Romani, quos belli Punici se- F cundi perculerat clades, passim venundati & distracti in seruitute erant. Græcia mille & ducentos numero habebat, semper quidem ob fortunæ vices miserabiles, sed tunc haud immerito magis, quum alii liberis, fratribus alii, pars familiaribus, liberis serui, & victoribus occurrerent captiui.

HosQuintius, quamuis illorum causa affligeretur, non extorsit dominis, sed Achæi eos quingentenis denariis in capita redemerunt, contractosque vnum in locum omnes paranti iam conscendere Quintio obtulerunt. Itaque ille decessit gaudio delibutus ob præclara facta, egregias remunerationes, magnoque viro & ciuium amante consequutus dignas. Quod profectò omnium ei videtur ornamentum extitisse in triumpho splendidissimum. quippe hi (vt moris est seruorum) quum manumissi sunt, rasi capitibus & pileati triumphantem sunt Quintium sequuti. Speciosius etiam spolia translata spectaculum præbuerunt, galeæ Græcæ, parmæ Macedonicæ & sarissæ. Iam pecuniæ non exiguus numerus fuit, vt memoriæ prodidit Itanus. In triumpho translata auri infecti pondo tria millia septingenta tredecim, argenti quadraginta tria millia pondo & ducenta LXX. Philippei aurei nummi quatuordecim millia quingenti quatuordecim. Ad hæc mille talenta, quæ Philippus debebat. Cæterum hęc populus Romanus post maximè Quintio authore & annitente condonauit Philippo, ac societatem cum eo iunxit, filiumque obsidem ei remisit. Postquam verò in Græciam Antiochus magna classe & exercitu traiecit, ciuitatesque solicitauit & concitauit Ætolorum ope qui iamdudum alieno & hostili in populum Romanum animo erant, & obtentum ei belli velamentumque præbebant Græcos liberandi, quibus nihil erat eo opus (quippe liberi erant) sed speciosioris inopia causa pulcherrimo titulo eum erudiebant vti: hic motum Græciæ maiorem in modum Romani, & nomen formidantes illius potentiæ, ducem belli consulem M. Attilium miserunt, & legatum Græcorum gratia Quintium. Eos partim conspectus eius ilicò confirmauit, partim incipientes ægrotare, vt si medicamentum iis in tempore dilueret, illorum in se refricans beneuolentiam inhibuit, & ne offenderent, retardauit. Pauci ei qui iamdudum præoccupati & semel fuerunt ab Ætolis impulsi, elapsi sunt: quos, quamuis incensus & exasperatus, post prælium tamen tutatus est. Siquidem Antiochus ad Thermopylas fusus fugatusque, properè se recepit classe in Asiam. At consul Attilius Ætolos alios circumsedit, alios regi Philippo concessit subiugare. Quum agerentur ferrenturque à Macedone, hinc Dolopes & Magnetes, hinc Athamani & Aperanti, ipse autem Attilius Heracleam excidisset, Naupactum quam Ætoli tenebant, obsideret, miseratus Quintius Græcos, transmisit ex Peloponneso ad consulem. Ac primùm increpauit eum quòd victor Philippum sineret belli præmia rapere, & iræ indulgens, dum non paucæ gentes & reges à Macedonibus in ditionem redigerentur, ad vnam desideret ciuitatem. Deinde obsessis, vt ex muro Quintium conspexerunt, implorantibus opem eius, & manus tendentibus, precantibusque, nullo in præsentia dato responso, conuertit se & lacrymabundus digressus est. Post egit cum Attilio, lenitaque eius indignatione, impetrauit Ætolis inducias & spatium, quo missis Romam legatis conditiones leuiores peterent.

A τούτους ὁ μὲν Τίτος οὐκ ἀφείλετο τῶν κεκτημένων, καίπερ ἀνιώμενος ἐπ' αὐτοῖς· οἱ δὲ Ἀχαιοὶ, λυτρωσάμενοι πέντε μνῶν ἕκαστον ἄνδρα, καὶ συναγαγόντες εἰς ταὐτὸ πάντας, ἤδη περὶ πλοῦν ὄντι τῷ Τίτῳ παρέδωκαν· ὥστε αὐτὸν εὐφραινόμενον ἀποπλεῖν, ἀπὸ καλῶν ἔργων καλὰς ἀμοιβὰς καὶ πρεπούσας ἀνδρὶ μεγάλῳ καὶ φιλοπολίτῃ κεκομισμένον. ὃ δὴ δοκεῖ πρὸς τὸν θρίαμβον αὐτῷ πάντων ὑπάρξαι λαμπρότατον. οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις, ὅταν ἐλευθερωθῶσιν, ξύρεσθαί τε τὰς κεφαλὰς, καὶ πιλία φορεῖν, ταῦτα δράσαντες αὐτοὶ θριαμβεύοντι τῷ Τί-
B τῳ παρείποντο. καλλίω δὲ καὶ τὰ λάφυρα πομπευόμενα παρεῖχεν ὄψιν, Ἑλληνικὰ κράνη, καὶ πέλται Μακεδονικαὶ καὶ σάρισσαι. τό, τε τῶν χρημάτων πλῆθος οὐκ ὀλίγον ἦν· ὡς ἀναγράφουσιν οἱ περὶ τὸν Ἰτανὸν, ἐν τῷ θριάμβῳ κομισθῆναι χρυσίου μὲν συγκεχωνευμένου λίτρας τρισχιλίας ἑπτακοσίας δεκατρεῖς, ἀργύρου δὲ, τετρακισμυρίας τρισχιλίας διακοσίας ἑβδομήκοντα, φιλιππείους δὲ χρυσοῦς μυρίους τετρακισχιλίους πεντακοσίους δεκατέσσαρας. χωρὶς δὲ τούτων, τὰ χίλια τάλαντα ἃ Φίλιππος ὤφειλε. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπείσθησαν Ῥωμαῖοι, μάλιστα τοῦ Τίτου συμ-
C πράξαντος, ἀφεῖναι τῷ Φιλίππῳ, καὶ σύμμαχον ἐψηφίσαντο, καὶ τὸν υἱὸν ἀπήλλαξαν αὐτῷ τῆς ὁμηρείας. ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀντίοχος εἰς τὴν Ἑλλάδα ναυσὶ πολλαῖς καὶ στρατῷ περαιωθεὶς, ἀφίστη τὰς πόλεις καὶ διεστασίαζεν, Αἰτωλῶν αὐτῷ συνεπιλαμβανομένων, καὶ πάλαι διακειμένων πρὸς τὸν Ῥωμαίων δῆμον ἐχθρῶς καὶ πολεμικῶς, ὑπόθεσιν τοῦ πολέμου καὶ πρόφασιν διδόντων, ἐλευθεροῦν τοὺς Ἕλληνας, οὐδὲν δεομένους (ἐλεύθεροι γὰρ ἦσαν) ἀλλ' εὐπρεπεστέρας αἰτίας ἀπορίᾳ, τῷ καλλίστῳ τῶν ὀνομάτων χρῆσθαι διδασκόντων· καὶ σφόδρα δείσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀνάστασιν,
D καὶ δόξαν αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, στρατηγὸν μὲν ὕπατον τοῦ πολέμου Μάνιον Ἀκίλιον κατέπεμψαν, πρεσβευτὴν δὲ Τίτον, διὰ τοὺς Ἕλληνας, ὧν τοὺς μὲν εὐθὺς ὀφθεὶς ἐποίησε βεβαιοτέρους, τοὺς δὲ ἀρχομένους νοσεῖν, ὥσπερ τις ἐν καιρῷ φάρμακον ἐνδιδοὺς τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν, ἔστησεν, καὶ διεκώλυσεν ἐξαμαρτεῖν· ὀλίγοι δὲ αὐτὸν ἐξέφυγον ἤδη προκατειλημμένοι καὶ διεφθαρμένοι παντάπασιν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, οὓς καίπερ ὀργισθεὶς καὶ παροξυνθεὶς, ὅμως μετὰ τὴν μάχην περιεποίησεν. Ἀντίοχος γὰρ ἡττηθεὶς ἐν Θερμοπύλαις, καὶ φυγὼν, εὐθὺς εἰς Ἀσίαν ἀπέπλευσεν. Μάνιος δὲ, ὁ
E ὕπατος, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐπιὼν τῶν Αἰτωλῶν ἐπολιόρκει, τοὺς δὲ τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ συνεχώρησεν ἐξαιρεῖν. ἀγομένων δὲ καὶ φερομένων ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος, τοῦτο μὲν, Δολόπων καὶ Μαγνήτων, τοῦτο δὲ, Ἀθαμάνων καὶ Ἀπεραντῶν, αὐτοῦ δὲ τοῦ Μανίου τὴν μὲν Ἡράκλειαν διαπεπορθηκότος, τὴν δὲ Ναύπακτον Αἰτωλῶν ἐχόντων πολιορκοῦντος, οἰκτείρων τοὺς Ἕλληνας ὁ Τίτος, διέπλευσεν ἐκ Πελοποννήσου πρὸς τὸν ὕπατον· καὶ πρῶτον μὲν ἐπετίμησεν, εἰ νενικηκὼς αὐτὸς τὰ ἔπαθλα τοῦ πολέμου, Φίλιππον ἐᾷ φέρεσθαι, καὶ τειβόμενος περὶ μιᾷ πόλει κάθηται δι' ὀργὴν, ἔθνη δὲ οὐκ ὀλίγα καὶ βασιλεῖς
F Μακεδόνες αἱροῦσιν. ἔπειτα τῶν πολιορκουμένων, ὡς εἶδον αὐτὸν, ἀπὸ τοῦ τείχους ἀνακαλούντων, καὶ χεῖρας ὀρεγόντων, καὶ δεομένων, τότε μὲν οὐδὲν εἰπὼν, ἀλλὰ στραφεὶς καὶ δακρύσας ἀπῆλθεν, ὕστερον δὲ διαλεχθεὶς τῷ Μανίῳ, καὶ καταπαύσας τὸν θυμὸν αὐτοῦ, διεπράξατο τοῖς Αἰτωλοῖς ἀνοχὰς δοθῆναι καὶ χρόνον, ἐν ᾧ πρεσβεύσαντες εἰς Ῥώμην μετρίου τινὸς τυχεῖν ἀξιώσουσιν.

πλεῖστον δ' ἀγῶνα καὶ πόνον αὐτῷ παρεῖχον αἱ περὶ Χαλκιδέων δεήσεις πρὸς τὸν Μάνιον, ἐν ὀργῇ γεγονότων διὰ τὸν γάμον ὃν παρ' αὐτῶν ἔγημεν Ἀντίοχος, ἤδη τοῦ πολέμου συνεστῶτος, οὐ καθ' ὥραν, οὐδὲ κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ἐρασθεὶς, ἀνὴρ πρεσβύτερος, κόρης· ἡ θυγάτηρ μὲν ἦν Κλεοπτολέμου, καλλίστη δὲ λέγεται παρθένων γενέσθαι. τοῦτο τοὺς Χαλκιδεῖς ἐποίησεν βασιλίσαι προθυμότατα, καὶ τὴν πόλιν αὐτῷ πρὸς τὸν πόλεμον ὁρμητήριον παρασχεῖν. ἐκεῖνος μὲν οὖν ὡς τάχιστα μετὰ τὴν μάχην φυγὼν, προσέμιξε τῇ Χαλκίδι· τὴν δὲ κόρην ἀναλαβὼν, καὶ τὰ χρήματα καὶ τοὺς φίλους, εἰς Ἀσίαν ἀπέπλευσεν. τὸν δὲ Μάνιον εὐθὺς ἐπὶ τοὺς Χαλκιδεῖς σὺν ὀργῇ πορευόμενον, ὁ Τίτος παρακολουθῶν ἐμάλαττε καὶ παρῃτεῖτο, καὶ τέλος ἔπεισεν καὶ κατεπράϋνεν, αὐτόν τε καὶ τοὺς ἐν τέλει Ῥωμαίων δεόμενος. οὕτω διασωθέντες οἱ Χαλκιδεῖς τὰ κάλλιστα καὶ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς ἀναθημάτων τῷ Τίτῳ καθιέρωσαν, ὧν ἐπιγραφὰς ἐστὶ τοιαύτας ἄχρι νῦν ὁρᾶν, Ὁ δῆμος Τίτῳ καὶ Ἡρακλεῖ τὸ γυμνάσιον. ἑτέρωθι δὲ πάλιν, Ὁ δῆμος Τίτῳ καὶ Ἀπόλλωνι τὸ Δελφίνιον. ἔτι δὲ καὶ καθ' ἡμᾶς ἱερεὺς χειροτονητὸς ἀπεδείκνυτο Τίτου. καὶ θύσαντες αὐτῷ, τῶν σπονδῶν γενομένων, ᾄδουσι παιᾶνα πεποιημένον· οὗ τἆλλα διὰ μῆκος ἡμεῖς παρέντες, ἀνεγράψαμεν ἃ παυόμενοι τῆς ᾠδῆς λέγουσι· Πίστιν δὲ Ῥωμαίων σέβομεν, τὰν μεγαλευκτοτάταν ὅρκοις φυλάσσειν. μέλπετε κοῦραι Ζῆνα μέγαν, Ῥώμαν τε, Τίτον τε ἅμα, Ῥωμαίων τε πίστιν. ἰήιε, παιάν, ὦ Τίτε σῶτερ. ἦσαν δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τιμαὶ πρέπουσαι. καὶ τὸ τὰς τιμὰς ἀληθινὰς ποιοῦν, εὔνοια θαυμαστὴ, δι' ἐπιείκειαν ἤθους. καὶ γὰρ εἴ τισιν ἐκ πραγμάτων ἢ φιλοτιμίας ἕνεκα, (καθάπερ Φιλοποίμενι, καὶ πάλιν Διοφάνει στρατηγοῦντι τῶν Ἀχαιῶν) προσέκρουσεν, οὐκ ἦν βαρὺς οὐδὲ εἰς ἔργα διατείνων ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἐν λόγῳ παρρησίαν τινὰ πολιτικὴν ἔχοντι παυόμενος. πικρὸς μὲν οὖν οὐδενὶ, πολλοῖς δὲ ὀξὺς ἐδόκει, καὶ κοῦφος εἶναι τὴν φύσιν· ἄλλως δὲ συγγενέσθαι πάντων ἥδιστος. καὶ εἰπεῖν ἐπίχαρις μετὰ δεινότητος. Ἀχαιοὺς μὲν γὰρ σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίων νῆσον ἀποτρέπων, ἔφη κινδυνεύσειν, ἂν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσιν. Φιλίππου δὲ, ὁπηνίκα περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης τὸ πρῶτον εἰς λόγους συνῄεσαν, εἰπόντος μετὰ πολλῶν ἥκειν ἐκεῖνον, αὐτὸν δὲ μόνον, ὑπολαβὼν ὁ Τίτος, Σαυτὸν γὰρ (ἔφη) μόνον ἐποίησας, ἀποκτείνας τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς. ἐπεὶ δὲ Δεινοκράτης ὁ Μεσσήνιος ἐν Ῥώμῃ παρὰ πότον μεθυσθεὶς ὠρχήσατο, λαβὼν ἱμάτιον γυναικεῖον, τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὸν Τίτον ἠξίου βοηθεῖν αὐτῷ διανοουμένῳ τὴν Μεσσήνην ἀφιστάναι τῶν Ἀχαιῶν· ταῦτα μὲν ἔφη σκέψεσθαι· θαυμάζειν δὲ ἐκεῖνον, εἰ τηλικαύταις ἐπικεχειρηκὼς πράξεσιν, ὀρχεῖσθαι δύναται παρὰ πότον καὶ ᾄδειν. πρὸς δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς τῶν παρὰ Ἀντιόχου πρέσβεων πλῆθός τι τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς καταλεγόντων, καὶ καταριθμουμένων πολλὰς προσηγορίας, ὁ Τίτος ἔφη, δειπνοῦντος αὐτοῦ παρὰ τῷ ξένῳ, καὶ μεμφομένου τὸ πλῆθος τῶν κρεῶν, καὶ θαυμάζοντος πόθεν οὕτω ποικίλης ἀγορᾶς εὐπόρησεν, εἰπεῖν τὸν ξένον ὡς ὕεια πάντα ἐστὶν, τῇ σκευασίᾳ διαφέροντα καὶ τοῖς ἡδύσμασιν. Μὴ τοίνυν (ἔφη) μηδὲ ὑμεῖς, ὦ ἄνδρες Ἀχαιοὶ, θαυμάζετε τὴν Ἀντιόχου δύναμιν, λογχοφόρους καὶ ξυστοφόρους καὶ πεζεταίρους ἀκούοντες· πάντες γὰρ οὗτοι, Σύροι εἰσὶν, ὁπλαρίοις διαφέροντες.

A Verùm plurimum ei contentionis & sudoris preces præbuerunt pro Chalcidensibus, quibus infestus Attilius erat propter nuptias quas apud eos bello iam commisso celebrauerat Antiochus, parum pro ætate vel in tempore, sed amore captus grandæuus puellæ. Filia ea erat Cleoptolemi, forma (vt fama est) inter virgines venustissima. Id in causa erat vt Chalcidenses studiosissimè cum rege facerent, vrbemque ei darent belli sedem. Ille quam ocyssimè à conflictu fugiens Chalcidem contendit, ablataque puella & pecunia & amicis, in Asiam discessit. Attilium verò statim in B Chalcidenses infestum pergentem comitans deliniuit & deprecatus Quintius est, tandemque in sententiam suam adduxit & placauit: precibus apud illum, & eos qui erant senatorii ordinis, enisus. Chalcidenses hoc modo conseruati, Quintio dedicauerunt pulcherrima & maxima vrbis suæ ornamenta, quorum hoc æuo quoque titulos cernas huiuscemodi: Populus Tito & Herculi gymnasium. Et alibi, Populus Tito & Apollini Delphinion. Creatur etiam hac memoria sacerdos Quintii suffragiis, atque hostia ei immolata, vbi libatum est, canunt carmen compositum, cuius relicta reliqua parte, quæ dicunt in fine cantilenæ C referemus,

Illam fidem verò colimus Romulidum niueam
Iurati sanctam. Dicite cœlorum dominum
Musæ Romam, Titum quoque,
Romanam fidem simul. O Tite, Io Pæan dominator.

Delati fuerunt etiam à Græcis omnibus meriti honores: & quæ non fictos honores efficiebat, mirifica ex morum eius lenitate beneuolentia. Etenim si in quos negotiorum causa vel ambitionis, vt in Philopœmenem & Diophanem inde Achæorum pretorem fuit concitatior, non fuit D atrox neque in facta exarsit ira eius, sed quum in disputationibus expostulasset cum iis ciuiliter, expirauit. Itaque acerbus habitus est nemini, sed præceps in iram & leuis natura multis: cætera in consuetudine omnium blandissimus, & in dicendo cum acrimonia lepidus. Achæos enim Zacynthiorum insulam vendicantes deterrens, obnoxios fore ipsos ait periculo, si testudinum more extra Peloponnesum caput exererent. Philippus quum de fœdere & induciis primum congressum haberent, multis comitatum ait ipsum venire, se verò solum. Ibi occurrens Quintius, Nempe te E ipse (inquit) solum reddidisti, qui amicos & propinquos necasti. Quum Messenius Dinocrates in conuiuio Romæ temulentus in muliebri stola saltasset, & rogaret postero die Quintium vt molienti sibi Messenen eximere concilio Achæorum assisteret. Id mecum (inquit) pensabo: miror verò te, qui tantas machineris res, saltare inter pocula & cantare posse. Ad Achæos, quum legati Antiochi copiarum regiarum numerum recenserent, iactarentque diuersa earum vocabula, Quintius ait, quum apud hospitem suum cœnaret, & copiam reprehenderet ferculorum, stupe- F retque vnde tam variam venationem comparasset, respondisse hospitem, omnia ex mansueta sue facta, paratu tantū & conditurís discrepantia. Nolite ergò (infit) nec vos Achæi copias mirari Antiochi, quum hastatos, speculatores, & satellites auditis: nam omnes hi Syri sunt armatu differentes.

Post has res in Græcia gestas & bellum Antiochi censor est creatus. Est is summus magistratus & reipublicæ gerendæ quasi culmen. Collegam habuit Marcelli, qui consul quinquies fuit, filium. Senatu mouerunt quatuor non admodum illustres. Censuerunt omnes qui ciues se profitebantur, si ex ingenuis parentibus essent. Coacti id fuere à tribuno plebis Terentio Leone, qui obtrectans optimatibus, populum ad id sciscendum induxit. Ex clarissimis suæ ætatis & summis in ciuitate viris, inter quos simultas erat, Scipione Africano & M. Catone, illum principem senatus legit vt optimum & primum virum: cum Catone suscepit inimicitias ex calamitate huiuscemodi: Frater T. Quinctio erat L. Quintius Flaminius, neque cætera illius ingenium repræsentans, & in libidinibus per quam fœdus & securissimus decori. Huic consuetudo erat cum puero quem adamabat, eumque in expeditiones abducebat secum, ac dum administraret prouinciam, perpetuo in contubernio suo habebat. Is epulante Lucio aliquando, quum per lasciuiam cauillaretur, adeo ait se ardenter amare eum, vt spectaculum gladiatorum reliquerit, quum nunquam hominem spectasset iugulari, obsequium in illum suum suæ voluptati anteferens. Lætus Lucius, Nihil, inquit, incommodi est: nam facile ego cupiditati tuæ medebor. Mox vnum ex damnatis attrahi ex carcere iussit, accitoque lictori inter epulas imperauit vt eum obtruncaret. Valerius Antias non puero adamato indulsisse id Lucium, sed mulieri autor est. T. Liuius in ipsius Catonis oratione scriptum refert, Gallum transfugam cum liberis & coniuge ad fores stantem & introductum in conuiuium à Lucio in scorti gratiam propria manu occisum. Cæterum hoc à Catone verisimile est exaggerandi causa in accusatione dictum. At non fuisse transfugam, sed vinctum illum qui interfectus fuit, atque ex damnatis, cum alii multi, tum Cicero orator in libro De senectute, vbi ipsum inducit Catonem loquentem, narrat. Ea de causa in censura sua Cato, quum senatum recenseret, senatu mouit Lucium consularem virum. Et per eum labes imponi fratri visa est. Quapropter in concionem progressi sordidati & lacrymantes equum petere à populo existimati sunt, vt notam Cato & rationem exprimeret, quamobrem illustri familiæ tantam inussisset maculã. Nec Cato quicquam dubitauit, sed processit, ac consistens cum collega pro rostris rogauit T. Quintium, ecquid conuiuiũ illud nosset. Abnuente illo, quum id exposuisset, sponsione Luciũ prouocauit, ni vera narrasset. Obmutescente Lucio, comprobauit populus notam Catonis, eumq; ex rostris magnifice domum deduxit. At Titus calamitate fratris cruciatus, conspirauit cum veteribus æmulis Catonis, omnesq; illius locationes vectigalium & operum publicorum redempturasq; in senatu obtinuit vt inducerentur & rescinderentur. Multas etiam & graues instruxit ei accusationes: verum haud scio quam recte atque ordine aduersus iustum magistratum & ciuem optimum, pro homine coniuncto quidem, sed indigno & iure notato, inimicitiam susceperit capitalem.

A Μετὰ δὲ τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις, καὶ τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον, ἀπεδείχθη τιμητής. ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ μεγίστη, καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἐπιτελείωσις. καὶ συνῆρχεν μὲν αὐτῷ Μαρκέλλου τοῦ πεντάκις ὑπατεύσαντος υἱός. ἐξέβαλον δὲ τῆς βουλῆς τῶν οὐκ ἄγαν ἐπιφανῶν τέσσαρας. προσεδέξαντο δὲ πολίτας ἀπογραφομένους, πάντας ὅσοι γονέων ἐλευθέρων ἦσαν, ἀναγκασθέντες ὑπὸ τοῦ δημάρχου Τερεντίου τοῦ Λίωνος, ὃς ἐπηρεάζων τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, ἔπεισε τὸν δῆμον ταῦτα ψηφίσασθαι. τῶν δὲ γνωριμωτάτων κατ᾽ αὐτὸν ἀνδρῶν καὶ μεγίστων ἐν τῇ πόλει διαφερομένων πρὸς ἀλλήλους,
B Ἀφρικανοῦ Σκιπίωνος, καὶ Μάρκου Κάτωνος, τὸν μὲν προσέγραψε τῆς βουλῆς, ὡς ἄριστον ἄνδρα καὶ πρῶτον· Κάτωνι δ᾽ εἰς ἔχθραν ἦλθεν, συμφορᾷ τοιαύτῃ χρησάμενος. ἀδελφὸς ἦν Τίτῳ Λεύκιος Φλαμίνιος, οὔτε τὰ ἄλλα προσεοικὼς ἐκείνῳ τὴν φύσιν, ἔν τε ταῖς ἡδοναῖς ἀνελεύθερος δεινῶς, καὶ ὀλιγωρότατος τοῦ πρέποντος. τούτῳ συνῆν μειρακίσκος ἐρώμενος, ὃν καὶ στρατιὰς ἄρχων ἐπήγετο, καὶ διέπων ἐπαρχίας εἶχεν ἀεὶ περὶ αὐτόν. ἐν οὖν πότῳ τινὶ, θρυπτόμενος πρὸς τὸν Λεύκιον, οὕτως ἔφη σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν ὥστε θέαν μονο-
C μάχων ἀπολιπεῖν, οὔπω γεγονὼς ἀνθρώπου φονευομένου θεατής, τὸ πρὸς ἐκεῖνον ἡδὺ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐν πλείονι λόγῳ θέμενος. ὁ δὲ Λεύκιος ἡσθεὶς, Οὐδὲν (ἔφη) δεινόν· ἰάσομαι γὰρ ἐγώ σου τὴν ἐπιθυμίαν. καὶ κελεύσας ἕνα τῶν καταδίκων ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου προαχθῆναι, καὶ τὸν ὑπηρέτην μεταπεμψάμενος ἐν τῷ συμποσίῳ, προσέταξεν ἀποκόψαι τοῦ ἀνθρώπου τὸν τράχηλον. Οὐαλέριος δὲ Ἀντίας οὐκ ἐρωμένῳ φησὶν ἀλλ᾽ ἐρωμένῃ τοῦτο χαρίσασθαι τὸν Λεύκιον. ὁ δὲ Λίβιος ἐν λόγῳ τοῦ Κάτωνος αὐτοῦ γεγράφθαι φησὶν, ὡς Γαλάτην αὐτόμολον ἐλθόντα μετὰ παίδων καὶ γυναικὸς ἐπὶ
D τὰς θύρας, δεξάμενος εἰς τὸ συμπόσιον ὁ Λεύκιος, ἀπέκτεινεν ἰδίᾳ χειρὶ, τῷ ἐρωμένῳ χαριζόμενος. τοῦτο μὲν οὖν εἰκὸς εἰς δείνωσιν εἰρῆσθαι τῆς κατηγορίας ὑπὸ τοῦ Κάτωνος. ὅτι δὲ οὐκ αὐτόμολος ἦν, ἀλλὰ δεσμώτης, ὁ ἀναιρεθεὶς, καὶ ἐκ τῶν καταδίκων, ἄλλοι τε πολλοὶ, καὶ Κικέρων ὁ ῥήτωρ, ἐν τῷ περὶ γήρως, αὐτῷ Κάτωνι τὴν διήγησιν ἀναθεὶς, εἴρηκεν. ἐπὶ τούτῳ, Κάτων τιμητὴς γενόμενος, καὶ καθαίρων τὴν σύγκλητον, ἀπήλασεν τῆς βουλῆς τὸν Λεύκιον· ὑπατικοῦ μὲν ἀξιώματος ὄντα, συνατιμοῦσθαι δὲ τοῦ ἀδελφοῦ δοκοῦντος αὐτῷ. διὸ καὶ προσελθόντες εἰς τὸν δῆμον ἀμφότεροι ταπεινοὶ
E καὶ δεδακρυμένοι, μέτρια δεῖσθαι τῶν πολιτῶν ἐδόκουν, ἀξιοῦντες αἰτίαν εἰπεῖν τὸν Κάτωνα καὶ λόγον ᾧ χρησάμενος, οἶκον ἔνδοξον ἀτιμίᾳ τοσαύτῃ περιβέβληκεν. οὐδὲν οὖν ὑποστειλάμενος ὁ Κάτων προῆλθεν, καὶ καταστὰς μετὰ τοῦ συνάρχοντος, ἠρώτησε τὸν Τίτον εἰ γινώσκοι τὸ συμπόσιον· ἀρνουμένου δὲ ἐκείνου, διηγησάμενος, εἰς ὁρκισμὸν προεκαλεῖτο τὸν Λεύκιον, εἴ τι φησὶ τῶν εἰρημένων μὴ ἀληθὲς εἶναι. τοῦ δὲ Λευκίου σιωπήσαντος, ὁ μὲν δῆμος ἔγνω δικαίαν γεγονέναι τὴν ἀτιμίαν, καὶ τὸν Κάτωνα προέπεμψε λαμπρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος· ὁ δὲ Τίτος τῇ συμφο-
F ρᾷ τοῦ ἀδελφοῦ περιπαθῶν, συνέστη μετὰ τῶν πάλαι μισούντων τὸν Κάτωνα, καὶ πάσας μὲν ἃς ἐκεῖνος ἐποιήσατο τῶν δημοσίων ἐκδόσεις καὶ μισθώσεις καὶ ὠνὰς ἠκύρωσεν καὶ ἀνέλυσεν ἐν τῇ βουλῇ κρατήσας· πολλὰς δὲ καὶ μεγάλας δίκας κατ᾽ αὐτοῦ παρεσκεύασεν, οὐκ οἶδ᾽ ὅπως, εὖ καὶ πολιτικῶς· καὶ πρὸς ἄρχοντα νόμιμον καὶ πολίτην ἄριστον, ὑπὲρ ἀνδρὸς οἰκείου μὲν, ἀναξίου δὲ, καὶ τὰ προσήκοντα πεπονθότος, ἀνήκεστον ἔχθραν ἀράμενος.

οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Ῥωμαίων ποτὲ δήμου θέαν ἔχοντος ἐν τῷ θεάτρῳ, καὶ τῆς βουλῆς, ὥσπερ εἴωθεν, κόσμῳ προσκαθημένης, ὀφθεὶς ὁ Λεύκιος ἐφ' ἐσχάτοις που καθήμενος ἀτίμως καὶ ταπεινῶς, οἶκτον ἔσχεν· καὶ τὸ πλῆθος οὐκ ἠνέσχετο τὴν ὄψιν, ἀλλ' ἐβόων μεταβῆναι κελεύοντες, ἕως μετέβη, δεξαμένων αὐτὸν εἰς ἑαυτοὺς τῶν ὑπατικῶν. Τὸ δὴ οὖν φύσει τοῦ Τίτου φιλότιμον, ἄχρι μὲν ἱκανὴν εἶχεν ὕλην περὶ τοὺς εἰρημένους πολέμους διατρίβοντος εὐδοκίμει (καὶ γὰρ ἐχιλιάρχησεν αὖθις μετὰ τὴν ὑπατείαν, οὐδενὸς ἐπείγοντος) ἀπαλλαγεὶς δὲ τοῦ ἄρχειν, καὶ πρεσβύτερος ὤν, ἠλέγχετο μᾶλλον ἐν οὐκ ἔχοντι πράξεις ἔτι τῷ λοιπῷ βίῳ σπαργῶντι τὰ πρὸς δόξαν, καὶ νεανίζοντι τῷ πάθει, κατέχειν ἑαυτὸν οὐ δυνάμενος· τοιαύτῃ γάρ τινι καὶ τῇ περὶ Ἀννίβαν φορᾷ ἐδόκει πράξας, ἐπαχθὴς γενέσθαι τοῖς πολλοῖς. Ὁ γὰρ Ἀννίβας, οἴκοθεν μὲν ἐκ Καρχηδόνος ὑπεκδρὰς, Ἀντιόχῳ συνῆν· ἐκείνου δὲ μετὰ τὴν ἐν Φρυγίᾳ μάχην, εἰρήνης ἀγαπητῶς τυχόντος, αὖθις φυγὼν καὶ πλανηθεὶς πολλὰ τέλος ἐν τῇ Βιθυνίᾳ κατέστη, Προυσίαν θεραπεύων· οὐδενὸς Ῥωμαίων ἀγνοοῦντος, ἀλλὰ παρορώντων ἁπάντων δι' ἀσθένειαν καὶ γῆρας, ὥσπερ ἐρριμμένον ὑπὸ τῆς τύχης. Τίτος δὲ πρεσβευτὴς, δι' ἑτέρας δή τινας πράξεις ὑπὸ τῆς βουλῆς πρὸς τὸν Προυσίαν ἀφικόμενος, καὶ τὸν Ἀννίβαν ἰδὼν αὐτόθι διαιτώμενον, ἠγανάκτησεν εἰ ζῇ, καὶ πολλὰ τοῦ Προυσίου δεομένου καὶ λιπαρῶντος ὑπὲρ ἀνδρὸς ἱκέτου καὶ συνήθους, οὐ παρεῖχεν. Χρησμοῦ δέ τινος (ὡς ἔοικε) παλαιοῦ περὶ τῆς Ἀννίβου τελευτῆς οὕτως ἔχοντος, Λίβυσσα κρύψει βῶλος Ἀννίβου δέμας· ὁ μὲν ἄρα Λιβύην ὑπενόει καὶ τὰς ἐν Καρχηδόνι ταφὰς, ὡς ἐκεῖ καταβιωσόμενος· ἐν δὲ Βιθυνίᾳ τόπος ἐστὶ θινώδης ἀπὸ θαλάσσης, καὶ πρὸς αὐτῷ κώμη τις οὐ μεγάλη, Λίβυσσα καλεῖται. Περὶ ταύτην ἔτυχεν διατρίβων Ἀννίβας· ἀεὶ δὲ ἀπιστῶν τῇ τοῦ Προυσίου μαλακίᾳ, καὶ φοβούμενος τοὺς Ῥωμαίους, τὴν οἰκίαν ἔτι πρότερον ἐξόδοις ἑπτὰ καταγείοις συντετρημένην ἐκ τῆς ἑαυτοῦ διαίτης εἶχεν, ἄλλου κατ' ἄλλο τῶν ὑπονόμων, πόρρω δὲ πάντων ἀδήλως ἐκφερόντων. ὡς οὖν ἤκουσε τότε τὸ πρόσταγμα τοῦ Τίτου, φεύγειν μὲν ὥρμησε διὰ τῶν ὑπονόμων, ἐντυχὼν δὲ φυλακαῖς βασιλικαῖς, ἔγνω δι' αὑτοῦ τελευτᾶν. ἔνιοι μὲν οὖν λέγουσιν ὡς ἱμάτιον τῷ τραχήλῳ περιβαλὼν, καὶ κελεύσας οἰκέτην ὄπισθεν ἐρείσαντα κατὰ τοῦ ἰσχίου τὸ γόνυ, καὶ σφοδρῶς ἀνακλάσαντα, συντεῖναι καὶ περιστρέψαι, μέχρι ἂν ἐκθλίψας τὸ πνεῦμα, διαφθείρειεν αὐτόν. ἔνιοι δὲ, μιμησάμενον Θεμιστοκλέα καὶ Μίδαν, αἷμα ταύρειον πιεῖν. Λίβιος δέ φησι φάρμακον ἔχοντα κεράσαι, καὶ τὴν κύλικα δεξάμενον, εἰπεῖν,
» Ἀναπαύσωμεν ἤδη ποτὲ τὴν πολλὴν φροντίδα Ῥωμαίων,
» οἳ μακρὸν ἡγήσαντο καὶ βαρὺ, μισουμένου γέροντος
» ἀναμεῖναι θάνατον. οὐ μὴν οὐδὲ Τίτος ἀξιοζήλωτον ἀποίσεται νίκην, οὐδὲ τῶν προγόνων ἀξίαν, οἳ Πύρρῳ πολεμοῦντι καὶ κρατοῦντι, τὴν μέλλουσαν ὑποπέμψαντες κατεμήνυσαν φαρμακείαν. οὕτω μὲν τὸν Ἀννίβαν ἀποθανεῖν λέγουσιν. ἀπαγγελθέντων δὲ τούτων πρὸς τὴν σύγκλητον, οὐκ ὀλίγοις ἐπαχθὴς ἔδοξεν ὁ Τίτος, καὶ περιττὸς ἄγαν καὶ ὠμὸς, ὥσπερ ὄρνιν ὑπὸ γήρως ἄπτερον καὶ κόλουρον, ἀφειμένον ζῆν χειροήθη τὸν Ἀννίβαν, ἀποκτείνας, οὐδενὸς ἐπείγοντος, ἀλλὰ διὰ δόξαν, ὡς ἐπώνυμος τοῦ θανάτου γένοιτο. καὶ τὴν Ἀφρικανοῦ Σκιπίωνος ἐκτιθέντες πρᾳότητα καὶ μεγαλοψυχίαν, ἔτι μᾶλλον ἐθαύμαζον· ὃς ἀήττητον ὄντα καὶ φοβερὸν ἐν Λιβύῃ καταπολεμήσας Ἀννίβαν,

A Post tamen quum ludos populus in theatro spectaret, & consideret senatus de more loco honorato, conspectus Lucius abiecte & demisse inter infimos sedens, mouit commiserationem: neque eam speciem plebs sustinuit, sed clamore iussit vt transiret, quoad transiit ad recipientes ipsum apud se consulares. Porro natiua Quintii ambitio, dum satis materiæ habuit, in ante dictis bellis versantis commendata fuit. Nam tribunus militum iterum à consulatu nemine vrgente fuit. Decursis vero honorib. & ætate grauior culpatus magis est quod per reliquum vitæ, quod vacare iam debebat ne- B gotiis, prægestiente gloriæ cupiditate atq; iuueniliter se iactante imperare non valeret sibi. Tali enim impulsus vento Annibalem est persequutus, multosq; videtur eam ob causam offendisse. Annibal enim patria profugus apud Antiochum agebat. Qui quum post prælium in Phrygia commissum, cupide pacem amplexus esset, post longam alteram fugam & errorem in Bithynia, tandem consedit apud Prusiã, nullo inscio Romano, sed omnibus eũ propter incisos neruos & seniũ, sicut à fortuna abiectũ despicientib. Quintius vero legib. a- C liis de causis ad Prusiã à senatu missus, quũ Annibalẽ agentẽ illic vidisset, fremuit quod viueret, neq; Prusiæ ipsũ multũ pro supplice & familiari oranti & obsecranti concessit. Oraculum autem (vt videtur) vetus de Annibalis exitu fuit. id sic habet,

Libyssa corpus Annibal teget tuum.

Hic vero Africam suspicabatur, & sepulturã Carthagine, quasi vitam illic transacturus. Est autem locus Bithyniæ sabulosus iuxta mare, nec procul exiguus vicus, Libyssa dicitur: ibi forte agebat Annibal. Qui quod Prusiæ semper suspectam mollitiem haberet, & horreret Romanos, septem exitibus D subterraneis iam ante domum ex tabernaculo suo aperuerat, alio aliis cuniculis, omnibus procul tamen occulte se efferentibus. Vt igitur præceptum Quintii accepit, tentauit per cuniculos fugam: verum quum in custodias regni incidisset, statuit mortem sibi ipse consciscere. Nonnulli referunt pallio eum collum obuoluisse, iussisseq; seruo vt infixo clunibus genu valideq; impresso stringeret id, & contorqueret quoad eliso spiritu necasset se. Alii eum Themistoclis & Midæ exemplo sanguinem taurinum hausisse. Liuius venenum tradit eum, quod penes se habebat, miscuisse, sumptoq; calice dixisse, Liberemus tandem diuturna cura E populum Romanum, quando mortem inuidiosi senis expectare longum & graue censuit. Non memorabilem tamen feret victoriam Quintius, neq; maioribus dignam, qui Pyrrho armato hosti & victori secreto per legatos imminẽs veneficium indicauerunt. Hoc modo perisse Annibalem ferunt. Quod vbi est ad senatum allatum, flagrauit apud non paucos Quintius inuidia, habitusque est nimium importunus & crudelis, qui velut auem ex senio pennis & cauda truncam, cui vita cicuri permissa est, Annibalem nulla vrgente re, sed ob gloriam, vt ex morte eius traheret nomen, F interfecisset. Ac Scipionis Africani commemorantes clementiam & animi celsitudinem, magis ac magis extollebant eum, qui inuictum & formidabilem quum in Africa debellasset Annibalem,

neque exterminasset eum, neq; exposcere voluisset à ciuibus, imo & ante pugnam in colloquium veniens complexus eum est, & post pugnam in pace iungenda neq; ludibrio habuit, neq; insultauit in eius fortunam. Fama est fuisse iterum eos Ephesi congressos, ac primum, quum vna deambularet, Annibale locum digniorem præripiente, tulisse id Africanum, & sine vllo indignationis indicio cum eo inambulasse: deinde, illato de imperatorib. sermone, quum summum Annibal imperatorem dixisset fuisse Alexandrum, inde Pyrrhum, seipsum tertium, oborto risu Africanum quæsisse, Quid vero, si te ego non vicissem? Ibi Annibalem respondisse, Tum me, Scipio, non tertium, sed inter imperatores numerarem primum. Hanc Scipionis ciuilitatem multi laudibus tollentes, detestabantur Quintium, quod cadaueri manus attulisset alieno. Fuerunt qui probarent factum eius, atq; Annibalem, quoad animam traheret, pro igni haberent, cui abesset nihil nisi qui eum excitaret. Neque enim florentis corpus populo Romano, vel manum formidolosam, sed scientiam rei militaris, sed vsum fuisse cum insita coniunctum acerbitate in populum Romanum eius & odio. Quorum senectus nihil detrahat, sed perstet in moribus natura: fortuna vero non permaneat eadem, verū varians stimulet spe ad aliquid conandum illos qui semper odio ad bellum alicui faciendum concitantur. Et profecto ea quæ insequuta sunt plus plusque Quintio suffragantur. Hinc Aristonicus citharœdo prognatus, qui propter Eumenis gloriam rebellionibus & bellis vniuersam inundauit Asiam: hinc Mithridates, qui post clades à Sylla & Fimbria acceptas, tantamque exercituum suorum & ducum stragem, de integro in Lucullum terra marique tam validus insurrexit. Nec vero C. Mario iacebat Annibal abiectior. huic enim rex suppetebat amicus, cultus, familiares, procurationem habebat nauium, equitatus, militum: Marii fortunis Romani illudentes palantis & mendicantis in Africa, breui post Romæ quum interficerentur, & virgis conciderētur, eas adorabant. Adeo nihil neque pusillum neq; magnum in præsentia est ad venientia, sed vnus est conuersionis qui & vitæ finis. Vnde negant nonnulli sua sponte hæc Quintium egisse, sed fuisse legatū cum L. Scipione, neq; aliud habuisse legationem argumenti, præter Annibalis necem. Cæterum quandoquidē nullam deinceps Quintii, neque in toga neque in armis comperimus actionem, sed exitum quoq; sortitus est quietum, restat nunc vt comparationē consideremus.

A οὔτε ἐξήλασεν, οὔτε ἐξῃτήσατο παρὰ τῶν πολιτῶν· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς μάχης εἰς λόγους ἐλθὼν ἐδεξιώσατο, καὶ μετὰ τὴν μάχην σπενδόμενος, οὐδὲν ἐπετόλμησεν, οὐδ' ἐπενέβη τῇ τύχῃ τοῦ ἀνδρός. λέγεται δὲ αὖθις ἐν Ἐφέσῳ συμβαλεῖν αὐτούς, καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ συμπεριπατεῖν τοῦ Ἀννίβου τὴν προσήκουσαν ἐν ἀξιώματι τάξιν εἶναι προλαβόντος, ἀνέχεσθαι καὶ περιπατεῖν ἀφελῶς τὸν Ἀφρικανόν. ἔπειτα, λόγου περὶ στρατηγῶν ἐμπεσόντος, καὶ τοῦ Ἀννίβου κράτιστον ἀποφηναμένου γεγονέναι τῶν στρατηγῶν Ἀλέξανδρον, εἶτα Πύρρον, τρίτον δὲ αὑτόν, ἡσυχῇ μειδιάσαντα τὸν Ἀφρικανὸν εἰπεῖν,
B Τί δ' εἰ μή σε ἐγὼ νενικήκειν. καὶ τὸν Ἀννίβαν, Οὐκ ἄν, ὦ Σκιπίων (φάναι) τρίτον ἐμαυτόν, ἀλλὰ πρῶτον ἐποιούμην τῶν στρατηγῶν. ταῦτα δὲ τοῦ Σκιπίωνος οἱ πολλοὶ θαυμάζοντες, ἐκάκιζον τὸν Τίτον, ὡς ἀλλοτρίῳ νεκρῷ προσενεγκόντα τὰς χεῖρας. ἔνιοι δὲ ἦσαν οἱ τὸ πεπραγμένον ἐπαινοῦντες, καὶ τὸν Ἀννίβαν, ἕως ἔζη, πῦρ ἡγούμενοι δεόμενον τοῦ ῥιπίζοντος. μηδὲ γὰρ ἀκμάζοντος αὐτοῦ τὸ σῶμα Ῥωμαίοις καὶ τὴν χεῖρα φοβερὰν, ἀλλὰ τὴν δεινότητα καὶ τὴν ἐμπειρίαν γεγονέναι μετὰ τῆς ἐμφύτου πικρίας καὶ δυσμενείας, ὧν οὐδὲν ἀφῄρει τὸ γῆρας, ἀλλ' ὑπομένειν τὴν φύσιν ἐν τῷ ἤθει. τὴν δὲ τύχην
C οὐ διαμένειν ὁμοίαν, ἀλλὰ μεταπίπτουσαν, ἐκκαλεῖσθαι ταῖς ἐλπίσιν πρὸς τὰς ἐπιθέσεις τοὺς ἀεὶ τῷ μισεῖν πολεμοῦντας. καὶ τὰ ὕστερά πως ἔτι μᾶλλον ἐμαρτύρησε τῷ Τίτῳ. τοῦτο μὲν, Ἀριστόνικος ὁ τοῦ κιθαρῳδοῦ, διὰ τὴν Εὐμενοῦς δόξαν ἐμπλήσας ἅπασαν ἀποστάσεων καὶ πολέμων τὴν Ἀσίαν· τοῦτο δὲ, Μιθριδάτης, μετὰ Σύλλαν καὶ Φιμβρίαν, καὶ τοσοῦτον ὄλεθρον στρατευμάτων καὶ στρατηγῶν, αὖθις ἐπὶ Λούκουλλον ἐκ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἀναστὰς τηλικοῦτος. οὐ μὴν οὐδὲ Γαΐου Μαρίου ταπεινότερος Ἀννίβας ἔκειτο. τῷ μὲν γὰρ βασιλεὺς φίλος ὑπῆρχεν καὶ βίος καὶ συνήθεις,
D καὶ διατριβαὶ περὶ ναῦς καὶ ἵππους καὶ στρατιωτῶν ἐπιμέλειαν. τὰς δὲ Μαρίου τύχας Ῥωμαῖοι γελῶντες, ἀλωμένου καὶ πτωχεύοντος ἐν Λιβύῃ, μετὰ μικρὸν ἐν Ῥώμῃ σφαττόμενοι καὶ μαστιγούμενοι προσεκύνουν. οὕτως οὐδὲν οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα τῶν παρόντων πρὸς τὸ μέλλον ἐστίν, ἀλλὰ μία τοῦ μεταβάλλειν τελευτὴ καὶ τοῦ εἶναι. διὸ καὶ φασὶν ἔνιοι τὸν Τίτον οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ταῦτα πρᾶξαι, πεμφθῆναι δὲ πρεσβευτὴν μετὰ Λευκίου Σκιπίωνος, οὐδὲν ἄλλο τῆς πρεσβείας ἐχούσης ἔργον ἢ τὸν Ἀννίβου θάνατον. ἐπεὶ δὲ οὐδεμίαν ἔτι τούτων κατόπιν οὔτε πολιτικὴν τοῦ Τίτου πρᾶξιν οὔτε
E πολεμικὴν ἱστορήκαμεν, ἀλλὰ καὶ τελευτῆς ἔτυχεν εἰρηνικῆς, ὥρα τὴν σύγκρισιν ἐπισκοπεῖν.

Beneficiorum quidem in Græcos amplitudine, neque Philopœmenem contendere cum Quintio, neque per quam multos Philopœmene præstantiores par est: illis enim fuit Græcis aduersus Græcos bellum, huic non Græco pro Græcis, & quo tempore impos ciuibus suis Philopœmenes succurrere oppugnatis in Cretam nauigauit, tunc debellato Quintius in vmbilico Græciæ Philippo, in libertatem asseruit & gentes & ciuitates vniuersas. Quod si iam vtriusque prælia discutias, plures Græcos Philopœmenes prætura apud Achæos fungens, quam Græcis succurrens Quintius occidit Macedonas. Iam peccata huius in ambitione, illius in peruicacia fuerunt: & in iram propensus Quintius,

ΜΕγέθει μὲν οὖν τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσιῶν, οὔτε Φιλοποίμενα Τίτῳ παραβάλλειν, οὔτε πολλοὺς τῶν Φιλοποίμενος ἀμεινόνων ἀνδρῶν, ἄξιόν ἐστιν. τοῖς μὲν γὰρ Ἕλλησι πρὸς Ἕλληνας ὁ πόλεμος, τῷ δὲ οὐχ Ἕλληνι, καὶ ὑπὲρ Ἑλλήνων. καὶ ὅτε Φιλοποίμην ἀμηχανῶν τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις ἀμύνειν πολεμουμένοις, εἰς Κρήτην ἀπῆρεν, τότε νικήσας Τίτος ἐν μέσῃ τῇ Ἑλλάδι Φίλιππον,
F ἠλευθέρου καὶ τὰ ἔθνη καὶ πόλεις ἁπάσας. εἰ δέ τις ἐξετάζοι τὰς μάχας ἑκατέρου, πλείους Ἕλληνας Φιλοποίμην, Ἀχαιῶν στρατηγῶν, ἢ Μακεδόνας Τίτος Ἕλλησι βοηθῶν, ἀνεῖλε. τὰ τοίνυν ἁμαρτήματα, τοῦ μὲν, φιλοτιμίας, τοῦ δὲ, φιλονεικίας γέγονεν· καὶ πρὸς ὀργὴν ὁ μὲν εὐκίνητος,

ὁ δὲ καὶ δυσπαραίτητος. Τίτος μὲν γὰρ καὶ Φιλίππῳ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας ἐφύλαξε, καὶ πρὸς Αἰτωλοὺς εὐγνωμόνησεν. Φιλοποίμην δὲ τῆς πατρίδος δι᾽ ὀργὴν ἀφείλετο τὴν περιοικίδα συντέλειαν. ἔτι δὲ, ὁ μὲν τοῖς παθοῦσιν ἀεὶ βέβαιος, ὁ δὲ θυμῷ λῦσαι χάριν ἕτοιμος. Λακεδαιμονίων μὲν γὰρ εὐεργέτης πρότερον ὤν, ὕστερον καὶ τὰ τείχη κατέσκαψεν, καὶ τὴν χώραν περιέκοψεν, καὶ τέλος, αὐτὴν μετέβαλεν καὶ διέφθειρεν τὴν πολιτείαν. ἐδόκει δὲ καὶ τὸν βίον ὀργῇ προέσθαι καὶ φιλονεικίᾳ, μὴ κατὰ καιρὸν ἀλλ᾽ ὀξύτερον τοῦ δέοντος εἰς Μεσσήνην ἐπειχθείς, οὐχ, ὥσπερ Τίτος, παντὶ λογισμῷ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν στρατηγήσας· ἀλλὰ πλήθει τε πολέμων καὶ τροπαίων ἡ Φιλοποίμενος ἐμπειρία βεβαιοτέρα. τοῦ μὲν γὰρ τὰ πρὸς Φίλιππον ἐκρίθη δυοῖν ἀγώνοιν. ὁ δὲ μυρίας μάχας κατορθώσας, οὐδεμίαν ἀμφισβήτησιν τῇ τύχῃ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀπολέλοιπεν. ἔτι δὲ ὁ μὲν τῇ Ῥωμαίων ἀκμὴν ἐχούσῃ δυνάμει χρησάμενος, ὁ δὲ, τῆς Ἑλλάδος ἤδη φθινούσης ἐπακμάσας, δόξαν ἔσχεν· ὥστε τοῦ μὲν, ἴδιον, τοῦ δὲ κοινὸν ἔργον εἶναι τὸ κατορθούμενον. ὁ μὲν γὰρ ἦρχεν ἀγαθῶν, ὁ δὲ ἄρχων, ἀγαθοὺς ἐποίει. καὶ μὴν τῷ γε πρὸς Ἕλληνας τούτῳ γενέσθαι τοὺς ἀγῶνας, οὐκ εὐτυχῆ μὲν, ἰσχυρὰν δὲ τῆς ἀρετῆς ἀπόδειξιν παρεῖχεν. οἷς γὰρ ὅμοια τἆλλα, τῷ προὔχειν, ἀρετῇ κρατοῦσιν. καὶ γὰρ δὴ πολεμικωτάτοις Ἑλλήνων Κρησὶ καὶ Λακεδαιμονίοις πολεμήσας, τῶν μὲν πανουργοτάτων, δόλῳ, τῶν δὲ ἀλκιμωτάτων, τόλμῃ περιεγένετο. πρὸς δὲ τούτοις, Τίτος μὲν ἐξ ὑποκειμένων ἐνίκα, χρώμενος ὁπλισμοῖς καὶ τάξεσιν αἷς παρέλαβεν· Φιλοποίμην δὲ αὐτὸς ἐπεισενεγκὼν, καὶ μεταβαλὼν τὸν περὶ ταῦτα κόσμον. ὥστε τὸ νικητικώτατον, ὑφ᾽ οὗ μὲν, οὐκ ὂν εὑρῆσθαι, τῷ δὲ ὑπάρχον βοηθεῖν. κατὰ χεῖρα τοίνυν, Φιλοποίμενος μὲν ἔργα, πολλὰ καὶ μεγάλα, θατέρου δὲ οὐδέν. ἀλλὰ καὶ τῶν Αἰτωλῶν τις αὐτὸν Ἀρχέδημος ἐπέσκωπτεν, ὡς ὅτε αὐτὸς ἐσπασμένος τὴν μάχαιραν, ἔθει δρόμῳ πρὸς τοὺς μαχομένους, καὶ τοὺς συνεστῶτας τῶν Μακεδόνων, τοῦ Τίτου τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπτίας ἀνατείναντος, ἑστῶτος καὶ προσευχομένου. καὶ μὴν Τίτῳ μὲν ἄρχοντι συνέβη καὶ πρεσβεύοντι πάντα πρᾶξαι τὰ καλά· Φιλοποίμην δὲ οὐ χείρονα παρέσχεν, οὐδὲ ἀπρακτότερον ἑαυτὸν ἰδιώτην ἢ στρατηγὸν τοῖς Ἀχαιοῖς. στρατηγὸς μὲν γὰρ ὤν, Νάβιν ἐξέβαλεν ἐκ Μεσσήνης, καὶ Μεσσηνίους ἠλευθέρωσεν· ἰδιώτης δὲ, Διοφάνην τὸν στρατηγὸν, καὶ Τίτον ἐπερχομένους ἀπέκλεισε τῆς Σπάρτης, καὶ Λακεδαιμονίους διέσωσεν. οὕτως ἡγεμονικὴν φύσιν ἔχων, οὐ κατὰ τοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν ἠπίστατο πρὸς τὸ συμφέρον· οὐ δεόμενος παρὰ τῶν ἀρχομένων λαβεῖν τὸ ἄρχειν, ἀλλὰ χρώμενος αὐτοῖς, ὅπου καιρὸς εἴη τὸν ὑπὲρ αὐτῶν φρονοῦντα, μᾶλλον ἢ τὸν ὑπ᾽ αὐτῶν ᾑρημένον ἡγούμενος στρατηγόν. γενναῖα μὲν οὖν Τίτου τὰ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπιεικῆ καὶ φιλάνθρωπα, γενναιότερα δὲ Φιλοποίμενος τὰ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὀχυρὰ καὶ φιλελεύθερα· ῥᾷον γὰρ χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις, ἢ λυπεῖν ἀντιτείνοντα τοῖς δυνατωτέροις. ἐπεὶ δὲ οὕτως ἐξεταζομένων δυσθεώρητος ἡ διαφορὰ, σκόπει μὴ τῷ μὲν Ἕλληνι τὸν ἐμπειρίας πολεμικῆς καὶ στρατηγίας στέφανον· τῷ δὲ Ῥωμαίῳ τὸν δικαιοσύνης καὶ χρηστότητος ἀποδιδόντες, οὐ φαύλως διαιτᾶν δόξωμεν.

A alter pene implacabilis. Quintius enim regiam
Philippo maiestatem retinuit, & Ætolis præbuit
se lenem. Philopœmenes iræ indulgens suburba-
nos stipendiarios ademit patriæ. Ad hæc superior
in eos quos beneficio affecerat semper stabilis: al-
ter ad merita ex bile delenda promptus. Quippe
Lacedœmoniorum, in quos beneficus ante fue-
rat, post muros etiam solo æquauit, fines vastauit,
ipsam deniq; conuertit & deleuit reipub. formam.
Ac vitam videtur quoq; per iram & peruicaciam
profudisse, quod non opportuno tempore, sed ra-
pidius quam conueniebat ruens aduersus Messe-
B nios, non vt Quintius, omni consilio & cum secu-
ritate exercitum duxisset. Atqui bellorum nume-
ro & trophæorum Philopœmenis solidior est ex-
perientia. Illi enim bellum Macedonicum duobus
decreuit præliis, hic sexcentis conflictibus victor
nullam fortunæ reliquit cum scientia rei militaris
controuersiam. Præterea Quintius populi Roma-
ni florentibus vsus viribus, alter flaccescente iam
Græcia adolescens gloriam tulit, vnde huius pro-
prium, commune illius factum fuit victoria. Quin-
tius enim imperauit bonis, hic alter bonos impe-
rator effecit. Adde his quod bella aduersus Græ-
C cos gesta non auspicatum quidem huic, certum
tamen virtutis præbuerunt documentum. Nam
quibus paria sunt cætera, hi palmam virtute obti-
nent, siquidem qui cum summis bellatoribus bel-
lum gessit Cretensibus & Lacedæmoniis, illos va-
ferrimos astutia, hos fortissimos superauit auda-
cia. Insuper ex præparatis lauream Quintius de-
portauit, disciplina militari vtens & scientia aciei
instruendæ quas accepit: Philopœmenes ipse et-
iam adferens & mutans harum ordines. Itaq;, id
quod maximi erat ad victoriam momenti, ab hoc
quum deesset, est inuentum, illi adiumento fuit
D quod iam suppeditabat. Manus certe Philopœ-
menis multa opera extant & grandia, alterius nul-
lum. Imo etiam Æolus quidam improperat Quin-
tio Archedemus, dum ipse stricto gladio, in pu-
gnantes & conglobatos Macedonas currens se in-
ferret, illum passis manibus ad cœlum tensis stetis-
se, & vota diis nuncupasse. Super hæc Titus in ma-
gistratibus & legationibus omnes res suas præcla-
ras gessit: nihilo Philopœmenes deteriorem se vel
ignauiorem priuatum præstitit Achæis quam præ-
torem. Siquidem in prætura Nabim exegit Messe-
ne, Messeniosq; in libertatem restituit: priuatus
prætorem Diophanem & Quintium aduentantes
E Sparta exclusit, & Lacedæmonios seruauit. Qui
quum natura dux tam esset insignis, non ex præ-
scripto legum, sed etiam legibus nouerat è bono
publico imperare, neq; expectauit dum à popula-
ribus acciperet imperium, sed vsus est iis sicubi lo-
cus esset, hunc censens potius prætorem qui quod
in rem illorum esset intelligeret rectius quàm quē
elegissent. Est memorabilis quidē Quintii in Græ-
cos lenitas & humanitas, sed fortitudo & liberta-
tis amor aduersus Romanos memorabilior Philo-
pœmenis. Pronius est enim bene mereri de inopi-
bus quam irritare potentiores reluctantē. Quan-
F do igitur ita examinatorum ægre eruitur discrimē,
vide, si Græco bellicæ scientiæ artisque imperato-
riæ, iustitiæ & humanitatis lauream demus Roma-
no, num male disceptauerimus.